

magazin istoric

ANUL XXIII NR. 4 (265) APRILIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXIII
Nr. 4 (265)
aprilie 1989

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TIȚU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

1 Mai 1939. Poporul român spune nu fascismului și războiului: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	2
1941-1944. P.C.R. Inițiatorul și făuritorul politicii consensului național: <i>M.C. Stănescu</i>	7
Unicat al artei neolitice. „Îndrăgostiții” din Sultana: <i>Emilian Alexandrescu, Mihai Șimon</i>	12
Bobilna — 1437-1438. Un autentic război țărănesc: <i>Victor Jinga</i>	15
Eroica rezistență a țărilor române: <i>Raymond McNally</i>	19
Laonic Chalcocondil — Dacia lui Vlad Țepeș: <i>Cristian Radu Staicu</i>	21
Grație patriotismului românilor: <i>George Bengescu</i>	23
Comoara manuscriselor românești: <i>Gabriel Ștrempel</i>	27
Victor Slăvescu — 1939. Note zilnice: <i>Eugen Preda</i>	33
În București, acum 50 ani	44
Itinerar istoric. De la Vilcele la Malnaș Băi: <i>Gheorghe David</i>	57

• Varennes, iunie 1791. „Ne trebuie regele sau capul dumneavoastră”: *André Castelot*... 40 • Repere istorice. Gibraltar: *Mihai Manea*... 48 • 1944-1945. Un parașutist pe frontul de vest: *Maxwell D. Taylor*... 51 • Ambasadorii Serenissimei raportează...: *Constantin Antoniadă*... 59 • Cărți sosite la redacție... 32 • Telex... 39 • Poșta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

①④ Din tezaurul de cultură și artă păstrat în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România. Coperta 1: Miniaturi din manuscrisul poemei *Eroica*, caligrafiat în 1787 de logofătul Ioniță și „zgrăvit de Petrache logofătul”, în „zilele mării sale Nicolae Petru Mavrogheni voievod” (montaj artistic: R.I. Popescu). Coperta 4: Orasul Troyes (sus) și Parisul (în reprezentări imaginare) — două din cele 2.500 gravuri dintr-un extrem de prețios incunabul, tipărit în 1493 și cunoscut sub numele de *Cronica de la Nürnberg* (Comoara manuscriselor românești, p. 27)

② Puternica personalitate a voievozului Vlad Țepeș a constituit o sursă de inspirație pentru creatorii de artă români. Iată cum l-a redat pictorul Theodor Aman (1831-1891): detaliu din tabloul intitulat *Vlad Țepeș și soli tureli* (Eroica rezistență a țărilor române, p. 19)

③ Aceste splendide obiecte — a) strachină zoomorfă; b) vas antropomorf; c) vas cu capac pictat cu „lalele” — au fost descoperite în așezarea Sultana, din perioada culturii neolitice Gumelnița, alături de cuplul „Îndrăgostiților”; d) — realizare de excepție a artei neolitice de acum aproape 5.500 ani de pe teritoriul României („Îndrăgostiții” din Sultana, p. 12)

1 MAI 1939:

POPORUL ROMÂN SPUNE NU FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI

ION POPESCU-PUȚURI

Sub semnul istoricelor sale biruințe, al depășirii unității de cuget și de faptă în edificarea noulor trepte ale viitorului socialist și comunist al patriei, așa cum l-au prefigurat magistrata expunere din 28 noiembrie 1988 la marea forum al democrației muncitorești-revoluționare și tezele din aprilie 1988 — documente de excepțională valoare teoretică și practică ale președintelui republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, națiunea română, condusă de partidul său revoluționar, sărbătorește în acest an împlinirea a 50 ani de la marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 și a o sută ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc. Moment istoric de o deosebită însemnătate în lupta pentru înlăturarea exploatarei și asupririi de orice fel, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei, pentru pace și colaborare cu celelalte popoare, această aniversare relevă pe plan național și internațional trecutul de luptă al poporului român, contribuția sa elocventă la mișcarea europeană de rezistență antihitleristă.

Desfășurată într-un moment în care blocul statelor fascist-revizioniste făcea ultimele pregătiri în vederea declanșării unui nou război mondial, demonstrația de la 1 Mai 1939 din capitala României a devenit, ca urmare a intenselor activități a unor militanți de frunte ai organizației partidului comunist din Capitală — în rîndul cărora s-a detașat cu autoritate tinărul revoluționar, marele patriot Nicolae Ceaușescu — o expresie grăitoare a profundului antifascism al poporului român.

Armindenul, „vechea sărbătoare a Daciei”, cum sublinia, în 1939, Mihail Sadoveanu, ziua muncii, ziua primăverii de totdeauna, a fost, din cele mai vechi timpuri, un prilej de deosebită sărbătoare pentru români.

Odată cu afirmarea în realitățile social-politice ale țării, muncitorimea română a sărbătorit 1 Mai, din 1890, primul an al intrării acestei zile în calendarul mișcării muncitorești internaționale. De atunci s-a încetățenit datina de a

Inițiată și organizată pe baza Frontului Unic Muncitoresc, demonstrația a evidențiat rolul clasei muncitoare ca principal adversar al fascismului și revizionismului și, în același timp, ca factor catalizator al tuturor claselor și forțelor sociale interesate în salvarea democrației, independenței și integrității statului român. Evenimentele de acum o jumătate de veac au evidențiat dinamismul și energia tineretului comunist din București, în cadrul căruia, o activitate plină de abnegație și curaj, de dăruire revoluționară a desfășurat Elena Petrescu Ceaușescu.

Demonstrația din Capitală și din multe alte localități ale României de acum 50 ani a fost o ilustrare a clarviziunii și realismului liniei politice a Partidului Comunist Român privind căile și mijloacele de barare a ascensiunii fascismului intern și extern, profilind opinii publice europene și mondiale imaginea unui popor dornic de pace și libertate, hotărât să înfrunte forțele fasciste și revizioniste, pentru a apăra unitatea, integritatea și independența statului național român. Sub conducerea partidului comunist, poporul român — într-un impresionant spirit de solidaritate — a tras un viguros semnal de alarmă adresat Europei și lumii întregi pentru unirea tuturor eforturilor în vederea împiedicării declanșării unui nou război mondial. „Marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, organizată pe baza Frontului Unic între comuniști și socialiști, a constituit răspunsul ferm față de capitularea de la München”.

serba fiecare 1 Mai, prilej de evidențiere a sarcinilor luptei revoluționare, cit și de trecere în revistă a forțelor maselor muncitoare.

An de an, ziua de 1 Mai și-a mărit înțelesul și menirea. Dacă, la început, ea însemna afir-

1 Mai 1939 (pictură de Eugen Palade)

marea noului partid al muncitorilor în arena vieții politice românești, ziua revendicării de bază a întregii muncitorimi — 8 ore de muncă —, dacă, mai pe urmă, ea și-a lărgit conținutul, înglobând în lozincile ei mai toate celelalte revendicări economice ale muncitorimii organizate în partid de clasă și în sindicate revoluționare, cu timpul sărbătoarea de 1 Mai a încadrat în manifestările ei și revendicările politice și sociale care tindeau spre emanciparea desăvârșită a clasei muncitoare de sub întreita exploatare: economică, politică și socială.

O caracteristică deosebită a mișcării muncitorești din România, încă de la sărbătorirea primului 1 Mai, a fost accentuarea permanentă a necesității unității principale și de acțiune a întregii clase muncitoare. Evidențiind această necesitate, ziarul *1 Mai*, tipărit într-un număr unic, în anul 1904, releva dorința de a se manifesta „unitatea de concepții, unitatea de principiu, unitatea în țelul cel-

urmărim cu proletariatul internațional”.

În toți anii de început ai secolului nostru, până la primul război mondial, muncitorimea română a manifestat în unire și cu hotărâre la fiecare 1 Mai. Sărbătorirea acestei zile a fost, de fiecare dată, legată de problemele mari, nodale cu care se confrunta societatea românească a acelor ani. Astfel, ziua de 1 Mai 1907 a purtat pecetea confruntării de clasă din timpul marii răscăle țărănești, cind autoritățile au luat noi măsuri coercitive și împotriva muncitorilor. În 1916, ziua de 1 Mai a fost sărbătorită, pentru prima dată, în chiar ziua lucrătoare în care cădea și s-a axat, cum era și firesc, pe lupta înverșunată a clasei muncitoare împotriva războiului imperialist declanșat de marile puteri, pentru o neutralitate reală, menită să asigure ființa națională și de stat a poporului român.

În perioada 1919-1921, sărbătorirea zilei de 1 Mai a avut o caracteristică deosebită față de anii precedenți, atît sub

raportul condițiilor interne în care mișcarea muncitorească se manifesta, cît și al gradului său de combativitate, al obiectivelor sale organizatorice, politice și sociale. Făurirea statului național unitar român, care a reunit la scara României reîntregite forțele proletariatului din toate provinciile țării, ca și victoria revoluției socialiste din Rusia, cu răsunetul ei internațional, au determinat o creștere fără precedent a avîntului revoluționar. „Anul acesta, ziua de 1 Mai are o înfățișare nouă — scria ziarul *Socialismul* din 25 aprilie 1919. Nu mai este o simplă manifestare a muncii care își strigă dreptul la viață, ci o manifestare a muncii pe cale de dezrobire... Manifestația noastră trebuie să fie o grandioasă intruchipare a stării muncitorimii care își cere drepturile, care cere să poată să-și spună și ea cuvîntul, care cere vot universal real, drept de adunare și coaliție [organizare], libertatea cuvîntului și toate drepturile adevăratei democrații, care ne apropie

Aspecte
din timpul
manifestărilor
organizate
de
muncitorimea
română
de-a lungul
anilor
în diverse
orașe
ale țării:
Primul 1 Mai
(1890),
desen de
A. Jiquide...

de pînă noastră finală: dezrobirea prin socialism”.

Făurirea Partidului Comunist Român a marcat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste ale societății românești pentru dreptate socială și libertate națională. Prin ideologia și programul său consecvent revoluționar și patriotic, prin suplețea strategiei și tacticii sale, prin aprecierea lucidă, realistă a evenimentelor, prin excepționala capacitate de organizare și de influențare a mișcărilor sociale progresiste, P.C.R. s-a afirmat, pe scena vieții politice românești, ca marea forță a regenerării revoluționare, conducător temerar și clarvăzător al luptelor maselor pentru continua consolidare a statului național unitar, la a cărui făurire muncitorimea română a adus o contribuție majoră, a mobilizat masele la luptă împotriva dominației străine, pentru respingerea ingerințelor monopolurilor internaționale.

P.C.R. a urmărit îndeaproape pregătirea și desfășurarea sărbătorilor zilei de 1 Mai în fiecare an, militînd neobosit pentru ca ea să se desfășoare sub semnul unității de acțiune a clasei muncitoare, avîndu-se în vedere necesitatea frontului unic. Cerința luptei unite s-a impus în mod obiectiv datorită situației create în mișcarea

muncitorească din România la începutul deceniului trei, cînd unitatea organizatorică, politică și apoi profesională a proletariatului român a fost ruptă temporar. De aceea, sărbătorirea zilei de 1 Mai a constituit, în anii interbelici, un bun prilej de a duce lupta în comun, de a se manifesta deplina unitate a clasei muncitoare.

Faptul că eroicele ridicări la luptă ale muncitorimii române din anii 1929-1933 pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională, desfășurate sub semnul unității de acțiune a muncitorilor, au dus la eșuarea „planului de la Geneva” și la retragerea din țară a consilierilor și experților străini, a conferit acestor mari bătălii, în fruntea cărora s-a situat partidul comunist, o puternică semnificație internațională, înscriindu-se, totodată, printre primele mișcări active ale proletariatului din Europa după înscăunarea la putere a nazismului în Germania.

Poporul nostru a avut în Partidul Comunist Român acea forță capabilă să pătrundă sensul vremurilor și să concentreze energiile și voințele pe poziții combatante. P.C.R. a avut un rol deosebit de important în ridicarea maselor la rezistență împotriva hitlerismului, a revanșismului și revizionismului, creînd, în 1933 Comitetul Național Antifas-

cist¹ — organizație deschisă tuturor patrioților români, indiferent de clasa socială, de partid politic — în conducerea căruia s-a remarcat de la început activitatea dinamică, piluitoare a tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu. Prin obiectivele sale — de fundamentală însemnătate pentru destinele țării, ale poporului român —, prin cuprinderea unor forțe sociale largi, prin linia întregii sale acțiuni politice, Comitetul Național Antifascist a marcat, practic, momentul de deschidere pe drumul spre făurirea consensului național de luptă care a stat la baza marilor înfruntări istorice de mai tîrziu, din deceniile patru și cinci ale veacului acesta.

Cresterea spiritului de unitate față de pericolul fascismului a dus la închegarea, în toamna anului 1934, a unui front comun de luptă între Partidul Comunist Român, Partidul Socialist Unitar, Comitetul Național Antifascist și Liga Muncii, pe baza unui program minimal de revindicări general-democratice, antifasciste, urmat de memorandumul legămint democratic antifascist încheiat la Tebea², în decembrie 1935, pe baza propunerilor P.C.R., între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz, Partidul So-

¹ La Magazin istoric, nr. 6/1983; 12/1969.

...Focșani,
1913...

cialist (Popovici), la care au aderat Frontul Studențesc Democrat și, ulterior, unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Național-Tărănesc.

Pe baza unei prețioase experiențe acumulate, a studierii atente a ansamblului factorilor interni și externi, plenara V lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 a dat noi indicații, de mare însemnătate, în legătură cu linia politică tactică a Partidului Comunist Român. Punind în centrul atenției problema creșterii pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării și însăși ființa națională a poporului român, eliminând erori comise anterior, plenara a apreciat că „România poate deveni un obiect de reîmpărțire nouă, imperialistă a Europei, iar nu un subiect”. Potrivit aprecierilor plenarei, partidului comunist îi revenea sarcina de „a organiza rezistența față de un atac posibil din partea fascismului german și horthyst asupra României”. Exprimând poziția patriotică a comuniștilor, plenara V lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 arăta că ei „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pământ a țării”, vor „întra în primele rânduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste”.

Ținându-se seama de atitudinea de ostilitate față de hitlerism și față de alinierea României la Axa fascistă mani-

festată de celelalte partide muncitorești, precum și de grupări și partide burghize, Partidul Comunist Român și-a stabilit ca obiectiv central al activității sale antrenarea și coalizarea Partidului Social-Democrat, a sindicatelor, a tuturor partidelor și organizațiilor democratice, a național-tărăniștilor, a național-liberalilor, radical-tărăniștilor, conducătorilor și membrilor acestor partide, tuturor muncitorilor și țăranilor, funcționarilor și intelectualilor, elementele progresiste, a tuturor celorlora cărora pacea, securitatea și independența națională a poporului nostru nu le erau indiferente, într-un larg front unitar democratic, pentru salvarea intereselor supreme ale patriei.

Coalizarea acestor forțe comuniste o vedeau realizabilă și eficientă în jurul proletariatului, în frunte cu P.C.R. care era conștient de rolul său de motor al acțiunii de înfăptuire a Frontului Popular Antifascist. „P.C.R. — se sublinia într-o declarație din anul 1938 — nu și poate juca rolul de principal motor al mișcării antifasciste și al înfăptuirii Frontului Popular Antifascist decît în măsura în care el este capabil să-și cucerească autoritatea în clasa muncitoare și masele largi ale celor ce muncesc și să înfăptuiască legătura lui cu aceste mase... Frontul Popular Antifascist trebuie să

cuprindă toate partidele care resping dictatura fascistă și orientarea către Germania hitleristă și Italia fascistă”.

În situația internațională deosebit de sumbră, contradictorie și amenințătoare, cînd, după instaurarea dictaturii personale a lui Carol II, în februarie 1938, toate partidele politice existente în țară au fost declarate desființate, P.C.R., cu structuri organizatorice ilegale care împingeau ansamblul țării reîntregite din 1918, constituia singurul partid revoluționar capabil să organizeze și să opună o înverșunată rezistență împotriva atentatelor la libertatea și independența poporului român. Avînd drept busolă sigură materialismul dialectic și istoric, P.C.R. a reușit să se orienteze pe deplin realist în analiza condițiilor interne și internaționale, ceea ce i-a dat nu numai convingerea deplină în justetea acțiunilor sale, ci a înflăcărat membrilor săi și sentimentul dăruirii pînă la jertfă. Forța, înțelepciunea, capacitatea de a organiza, toate aceste trăsături deosebite prin care P.C.R. s-a afirmat în momente hotărîtoare pentru soarta întregului popor, a României reîntregite, după cum rezultă din amintirile vechilor militanți ai partidului comunist, au stat la baza unității de acțiune a clasei muncitoare, care s-a manifestat cu succes în bresle, în cadrul cărora comuniștii,

...București,
1920

socialiștii, social-democrații au acționat uniți pentru promovarea intereselor fundamentale ale muncitorimii. Totodată, s-a lărgit colaborarea cu oamenii politici din rindul fostelor partide burgheze, precum și cu membri ai guvernului de dictatură regală care se opuneau ascensiunii fascismului pe plan extern și agresiivității Germaniei naziste.

Subliniind cu claritate menirea și sarcinile deosebite ale Partidului Comunist Român în acele momente de o tensiune deosebită, conducerea sa indica, în ajunul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1939: „Avangardei clasei muncitoare din România — P.C. din România — îi revine sarcina de a lua, împreună cu toate partidele, organizațiile și elementele democratice, pacifiste, patriotice, inițiativa luminării maselor largi populare asupra pericolului imediat de înrobire a țării de către Hitler — înrobire care înseamnă nu numai pierderea independenței naționale, lichidarea oricărui rest de libertăți democratice, intensificarea exploatarei, restaurarea barbariei medievale —, dar și prefacerea tuturor popoarelor balcanice în carne de tun pentru războiul totalitar al lui Hitler...”

Partidul revoluționar al clasei muncitoare a confirmat astfel rolul încredințat de dez-

voltarea istoriei — dobândit printr-o luptă eroică, neabătută — de a fi forța cea mai înaintată a societății, capabilă să polarizeze lupta poporului român pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României reîntregite, împotriva primejdiei fasciste-hitleriste, pentru lărgirea libertăților democratice existente și pentru adoptarea unor legiuri menite să ducă la îmbunătățirea situației socio-economice a maselor populare de la orașe și sate, pentru a întări capacitatea de apărare a țării.

În acele condiții istorice grele și deosebit de complexe, au avut loc — ca o încoronare a luptei antifasciste și antirăzboinice desfășurate de masele populare pentru apărarea independenței și suveranității naționale a României — puternicele întruniri și demonstrații de la 1 Mai 1939.

Așa cum apreciază secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a avut un rol determinant în organizarea și desfășurarea lor, „1 Mai 1939 s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului, numărându-se printre puținele manifestări din Europa care au avut loc în condițiile când fascismul era în ofensivă după München. Poporul român, sub conducerea comunistilor, în alianță cu socialiștii,

cu alte forțe democratice, și-a exprimat voința de a face totul pentru a împiedica ascensiunea fascismului, instaurarea dictaturii fasciste în România. A fost o dovadă a maturității clasei muncitoare, a posibilităților de care dispunea atunci poporul nostru, forțele sale revoluționare și progresiste de a organiza cu succes lupta împotriva războiului și fascismului”. De aceea, marile manifestații și demonstrații antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939 din România constituie, cum vom vedea în partea a doua a acestui articol, un moment culminant al valului luptei populare din acea perioadă, în fruntea căreia s-au situat comuniștii. Desfășurate sub semnul unității de acțiune între comuniști și socialiști, ele au marcat un moment superior în lupta pentru unitatea clasei muncitoare, confirmând pe deplin strategia politică a Frontului Unic Muncitoresc. Ele au contribuit nemijlocit la clarificarea liniei tactice adoptate de P.C.R. în anii rezistenței antihitleriste, linie tactică ce a asigurat coalizarea, în jurul partidului comunist, a tuturor forțelor politice patriotice și progresiste din România și înfăptuirea mărețului act istoric de la 23 August 1944. ■

(Va urma)

Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că în aceste grave împrejurări a reușit să găsească calea pentru colaborarea cu toate forțele antifasciste în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste, scoaterii României din războiul antisovietic și alăturării sale coaliției antihitleriste, dezvoltării democratice a țării.

Rezultatul acestei politici s-a concretizat în realizarea Frontului Unic Muncitoresc, în unirea forțelor democratice, în stabilirea colaborării cu cercuri militare, inclusiv cu monarhia.

NICOLAE CEAUȘESCU

P.C.R. INIȚIATORUL ȘI FĂURITORUL POLITICII CONSENSULUI NAȚIONAL

M. C. STĂNESCU

Organizarea rezistenței antihitleriste; a luptei împotriva dominației naziste, în anii 1941-1944, luptă al cărui corolar strălucit l-a reprezentat istoricului act de la 23 August 1944, moment marcând începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antilimperialistă a poporului român, reprezintă una din nepieritoare pagini din istoria Partidului Comunist Român, mărturie probatoare a patriotismului și atașamentului comuniștilor față de popor și patria română. Înzestrat cu un program de acțiune clar, izvorit din cerințele arzătoare ale momentului istoric, slujind cu devotament interesele majore ale patriei, revendicările stringente ale maselor, ceea ce dovedea realism și clarviziune politică, Partidul Comunist Român a fost forța politică hotărâtoare care a militat cu consecvență și în spiritul înaltei responsabilități istorice pentru reunirea, într-un singur front de luptă, a tuturor forțelor politice naționale, dispuse să acționeze pentru înlăturarea regimului antonescian, scoaterea României din războiul împotriva Națiunilor Unite, alungarea cotoptorilor hitleriști, eliberarea completă a teritoriului patriei, recâștigarea independenței și suveranității naționale, pentru instaurarea unui regim politic democratic. Aceste țeluri au fost formulate, cu deosebită claritate, încă din 1941, în documentele programatice difuzate de P.C.R. larg în țară, precum Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 și mai ales în Platforma-program din 6 septembrie 1941, intitulată semnificativ Lupta poporu-

lui român pentru libertate și independență națională¹. Acestea au fost urmate și completate, ulterior, de Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 și de alte asemenea documente.

Înfăptuirea consensului național pentru salvarea țării din grava situație în care se afla a avut ca pivot Frontul Unic Muncitoresc. Unitatea de acțiune și concepție tactică dintre cele două partide muncitorești, P.C.R. și P.S.D., a fost liantul ce a asigurat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și transformarea ei într-un instrument de maximă autoritate în tratativele purtate cu celelalte partide și grupări politice antifasciste. Se urmărea coalizarea și gruparea lor la actul istoric de răsturnare a regimului antonescian, de scoatere a țării din alianța cu Germania hitleristă, de alăturarea ei la Națiunile Unite, de alungarea trupelor hitleriste și eliberarea nordului Transilvaniei cotopt de Ungaria horthystă în urma Dictatului fascist de la Viena.

Referindu-se la împrejurările istorice concrete în care s-a desfășurat activitatea P.C.R. în acei ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază: „Meritul nepieritor al partidului nostru comunist este că, în pofida greutăților, a terorii fasciste, dînd glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, a știut să unească în jurul său cele mai largi forțe democratice și patriotice, afirmîndu-se ca un adevărat catalizator al voinței și intereselor poporului”.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1981.

Comuniștii sint hotărâți să lupte „fără nici o altă condiție”

Documente pe care le-am cercetat de curind în arhive aduc noi și semnificative mărturii ce profilează o imagine mai cuprinzătoare și mai nuanțată asupra eforturilor depuse de partidul comunist, clarviziunii, consecvenței și fermității cu care el a acționat. Aceste noi mărturii reconstituie momente din îndelungatele tratative purtate de reprezentanții P.C.R. cu cei ai P.S.D., pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, și, concomitent, cu alte partide și formațiuni politice antihitleriste, în vederea constituirii unui larg front național antihitlerist.

Un astfel de document, ce se referă la tratativele purtate de Partidul Comunist Român cu celălalt partid muncitoresc, relevă inițiativele care au condus la relațiile cu șeful Partidului Social-Democrat, Constantin Titel Petrescu. Conducerea partidului comunist a considerat că, în acel moment, el era persoana potrivită pentru un asemenea dialog. Se avea în vedere și faptul că, anterior, liderul social-democrat nu se situase pe poziții ostile față de P.C.R., iar după februarie 1938, cînd Carol II instaurase regimul său personal și trecuse la desființarea partidelor politice, se manifestase cu consecvență ca un adept al formelor democratice, antidictatoriale de conducere a statului. Din punct de vedere practic, a contat și faptul că C. Titel Petrescu, fiind avocat, în cabinetul său se putea prezenta orice „client” și deci putea fi mai ușor contactat, fără a se atrage atenția organelor de urmărire ale regimului antonescian.

În timpul convorbirilor dintre comuniști și reprezentanții celorlalte forțe politice

antihitleriste au mai fost utilizate însă și alte locuri de întâlnire.

Delegația P.C.R., alcătuită din Mihael Magheru și Petre Ion, care, la începutul anului 1942, a luat legătura cu C. Titel Petrescu, n-a fost primită cu bunăvoință de acesta; liderul P.S.D. a motivat că nu poate discuta despre o colaborare eficientă și concretă pînă nu se va înregistra o victorie a Aliatilor asupra hitleriștilor în Africa de Nord.

Prin aceeași delegație, P.C.R. a dus tratative intense și sistematice, în 1942, și cu reprezentanții P.N.Ț. și ai altor partide. În urma mai multor contacte cu ei, la sfîrșitul anului, ținînd cont de ultimele evoluții ale evenimentelor interne și externe, partidul comunist a elaborat un nou document programatic pe baza căruia urmau să se poarte discuțiile cu partenerii săi. Acest document — intitulat *Scrisoarea din 20 decembrie 1942 a C.C. al P.C.R.* — cuprinzînd propuneri și principii clare, menite să faciliteze dialogul, a fost destinat conducerilor P.N.Ț. și P.S.D. „Partidul nostru — se preciza în document — este condus numai de interesele clasei muncitoare din România și ale poporului român, care trebuie să lupte alături de toate popoarele iubitoare de libertate, pentru cauza lor comună și măreață, a eliberării poporului român și a întregii omeniri progresiste de sub jugul tiraniei hitleriste”. Comuniștii se declarau gata să lupte „fără nici o altă condiție, pînă la orice sacrificiu din partea noastră, în interesul poporului român... să luptăm fără nici o altă condiție pentru eliberarea poporului român din Ardealul de Nord de sub jugul lui Horthy și Hitler”. Subscriind la conținutul *Cartei Atlanticului*¹ — elaborată de S.U.A. și

Marea Britanie, la care, ulterior, a aderat și U.R.S.S. —, privind condițiile postbelice, P.C.R. aprecia drept cea mai stringentă cerință națională, în acel moment, retragerea grăbnică a armatei române în țară și încheierea păcii separate cu cele trei mari puteri ale Națiunilor Unite. Pentru înfăptuirea acestor obiective, comuniștii propuneau realizarea unei coaliții a tuturor forțelor patriotice în cadrul „frontului patriotic al întregului popor român”.

Să se treacă imediat la crearea Frontului Național Antihitlerist

La 15 și 21 ianuarie 1943, reprezentanții P.C.R. au avut alte discuții cu C. Titel Petrescu și, respectiv, cu I. Maniu. Cu acest prilej, separat, celor doi interlocutori le-a fost înmînată *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942*. În cadrul convorbirilor, cum rezultă din raportul întocmit după întîlnire de către cei doi reprezentanți ai partidului comunist, delegații P.C.R. au răspuns întrebărilor și obiecțiilor celor doi lideri și le-au cerut să accepte trecerea neîntîrziată la crearea Frontului Național Antihitlerist. Președintele P.N.Ț. n-a refuzat colaborarea și încheierea unei înțelegeri cu P.C.R. — cu păstrarea independenței politice și ideologice a fiecărei părți —, dar a formulat o serie de condiții care nu erau de natură să faciliteze dialogul. Prizonier al propriilor sale poziții de clasă, speriat de eventualele schimbări pe care le-ar fi putut aduce în ordinea de stat prezența activă a maselor în viața politică a țării, I. Maniu, ca și C.I.C. Brătianu, conducătorul celui alt mare partid al burgheziei române, era preocupat

¹ Magazin istoric, nr. 7/1986.

de găsirea unei soluții de ieșire din război pe o cale care să excludă participarea comuniștilor și tratativele cu Uniunea Sovietică, printr-o înțelegere exclusivă cu puterile occidentale ale coaliției antihitleriste. Așa se explică faptul că, în ciuda repetatelor declarații, prin care se arătau de acord să colaboreze „cu toate partidele care stau pe aceeași ba-

din 27 septembrie, adresată dr. N. Lupu: „Să fim pregătiți că după încetarea războiului se vor produce mari dezordini sociale și economice în întreaga Europă, dar mai ales în sud-estul ei. Nu putem spera că marile puteri, oricare dintre ele va fi învingătoare, vor putea lua rolul de jandarm, pentru păstrarea ordinii. Vor fi multumite dacă vor putea

gații acestuia, afirmând că îi va întâlni numai după debarcarea trupelor aliate din Africa de Nord în Europa.

„Momentul oportun”

a sosit

În aceste împrejurări, conducerea partidului comunist

**AFARA CU NEMI
JOS RAZBOIUL**

Sahotarra transporturilor militare germane de către mișcarea de rezistență antihitleristă din România; una dintre lozincile răspândite de comuniști

ză politică [antihitleristă, antiantonesciană și de alianță cu Națiunile Unite], în special cu Partidul Comunist din România”, reprezentanții celor două partide burheze n-au întreprins acțiuni, n-au avut inițiative din care să rezulte intenția lor de a activa eficient pentru răsturnarea regimului antonescian. De altfel, conduita lui I. Maniu fusese limpede explicată de el însuși încă din 1941, prin scrisoarea

ține ordinea la ele acasă. *Singura noastră mintuire va fi ordinea noastră internă și o armată bine încheagată, cu moralul ei păstrat întreg*” [subl. ns.].

În ceea ce privește tratativele cu Titel Petrescu, desfășurate la începutul aceluiași an 1943, acesta s-a arătat și mai reticent, refuzând să primească *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942* și să stea de vorbă cu dele-

a luat inițiativa creării unei noi organizații, ce reunea, sub conducerea P.C.R., o seamă de forțe care se arătaseră gata să lupte pentru eliberarea națională și socială a poporului român. O astfel de idee fusese avansată încă din vara anului 1942, dar ea s-a materializat în primăvara lui 1943 prin crearea Uniunii Patrioților, organizație al cărei program a fost publicat, sub for-

mă de manifest, cu titlul *Români!*, la 8 aprilie, și în gazeta ilegală *România liberă* din 15 aprilie, purtând titlul *Ce vrea Uniunea Patrioților*. La baza acestui program stăteau punctele cuprinse în *Platforma-program a P.C.R. din 6 septembrie 1941*: „Scopul nostru principal și imediat — se arată în document — este unirea tuturor forțelor naționale românești într-un singur front patriotic de luptă pentru eliberarea patriei de sub jugul hitlerist”. În rândurile Uniunii Patrioților au intrat persoane de cele mai diferite orientări politice — de la comuniști până la membri ai partidelor politice burgheze tradiționale —, aceeași structură având și conducerea organizației.

La sfârșitul lunii aprilie 1943, din inițiativa conducerii P.C.R., o delegație a Uniunii Patrioților s-a întâlnit cu reprezentanți ai mai multor partide, cărora le-a prezentat programul noii organizații.

La 17 mai, delegații P.C.R. au avut o nouă discuție cu președintele P.N.Ț., dar, de această dată, acesta s-a situat pe o poziție categoric negativă față de aceea avută la ultima lor întâlnire, desfășurată la 13 aprilie. După cum rezultă din raportul întocmit de delegații comuniști, aceștia i-au arătat liderului național-fărănăst, pe un ton foarte ferm, că, în condițiile în care situația devenea tot mai gravă, nu exista decât o singură soluție salvatoare: „acțiunea imediată și hotărâtă pentru ieșirea din război, încheierea păcii și izgonirea trupelor hitleriste din țară”. Maniu a răspuns că trimitea în fiecare lună cite un memoriu lui Antonescu, menționând că pe ultimul, semnat de el și de C.I.C. Brătianu, dictatorul pusese disprețuitor rezoluția: „Nu mă interesează ce gândesc acești domni”. Memoriile, i-au replicat interlocutorii săi, sînt și ele bune, dar e nevoie în primul rînd de fapte, că, rămînînd în inactivitate, ulte-

rrior va da socoteală în fața poporului. La toate acestea, cum aflăm din raportul amintit, Maniu a încercat să explice cum vedea el și apropiatii săi organizarea acțiunii eliberatoare. Pentru aceasta, a afirmat el, era nevoie de răsturnarea lui Antonescu, și în acest scop se gîdea să colaboreze cu toate forțele politice, inclusiv cu comuniștii. El s-a declarat de acord cu punctele programatice formulate de comuniști, dar — în același timp — a încercat să minimalizeze rolul partidului comunist și a activității acestuia, ceea ce i-a determinat pe delegații P.C.R. să precizeze: „Cele citeva mii de oameni ai noștri [ai comuniștilor], care zac în închisoare, sînt dovada că tocmai noi sîntem aceia care luptăm, că noi realizăm de mult punctele din platforma de acțiune și continuăm și vom continua s-o facem... Fără partidul comunist nu se poate realiza o acțiune eficientă”.

În cursul lunii mai 1943 s-au purtat noi discuții și cu reprezentanții P.S.D., de data aceasta înregistrîndu-se unele progrese. Astfel, în ziua de 27 mai, delegații P.C.R. au avut o lungă discuție cu C. Titel Petrescu. Liderul social-democrat a afirmat că era de acord cu realizarea Frontului Unic Muncitoresc, dar „la momentul oportun”, apreciind că, deocamdată, cele două partide puteau organiza unele manifestări muncitorești comune. În privința Frontului Național Antihitlerist, și acesta, după opinia lui, trebuia organizat tot „la momentul oportun”. Date fiind însă frămîntările care aveau loc în sînul conducerii și activului de bază ale P.S.D. în legătură cu formularea unei linii politice mai ferme și mai realiste, ca și insistențele P.C.R. de a se răspunde mai clar propunerilor sale, liderul social-democrat a informat că partidul său hotărîse formarea unui comitet de acțiune însărcinat să țină legătura cu delegații partidului comunist. Reprezentanții acestui comitet urmau

a fi desemnați în ședința plenară a Comitetului Executiv al P.S.D. din 3 iunie și numele lor vor fi comunicate celor doi reprezentanți ai P.C.R. la următoarea întâlnire, fixată pentru ziua de 4 iunie. C. Titel Petrescu s-a declarat de acord și cu formarea unui comitet comun pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc și a Frontului Național Antihitlerist, precizînd că P.S.D. era pentru organizarea unor acțiuni comune cu P.C.R., dar că nu sosise încă „momentul oportun”. Ca și mai înainte, el condiționa totul de debarcarea Alianților în Europa.

În cadrul discuției, C. Titel Petrescu a arătat că se afla în consultări permanente cu conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. În realitate, atunci, ca și mai tîrziu, cum aveau s-o dovedească faptele, el se afla sub influența lui I. Maniu, de unde și încercarea sa repetată de a temporiza lucrurile. Reprezentanții comuniștilor i-au arătat că Frontul Unic Muncitoresc și Frontul Național Antihitlerist, pe care C. Titel Petrescu nu le respingea în principiu, nu se puteau realiza spontan, „la momentul oportun”, ci acum, cînd sosise „ceasul al doisprezecelea; că, deci, „momentul oportun” a sosit”; tărăgînînd, au spus ei, își lua o mare răspundere în fața clasei muncitoare. Liderul social-democrat a replicat că își asuma această răspundere, din moment ce știa că acum „nu se poate face nimic”.

Un ton constructiv

În vara anului 1943, activitatea asiduă desfășurată în direcția făuririi Frontului Unic Muncitoresc și a unirii tuturor forțelor patriotice antihitleriste a fost facilitată și de hotărîrea Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste din 15 mai privind autodizolvarea acestui organism. La această importantă măsură a aderat și Partidul Comunist Român, printr-un reprezentant al său aflat la Moscova. Autodizolvarea Cominternului a fost primită cu satisfacție de comuniștii

români, ca, de altfel, de comunistii din toate țările, știut fiind faptul că unele practici și orientări ale Internaționalei Comuniste exercitaseră o influență negativă asupra activității unor partide comuniste din diferite țări, între care și asupra celui din România. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că unele directive ale Cominternului, din anii premergători izbucnirii războiului, „care veneau în contradicție cu linia politică a partidului, au provocat o adâncă confuzie și dezorientare în partid, au frânat pentru un timp activitatea sa, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale, a numeroase grupări politice. Ele au avut repercusiuni grave asupra întregii activități desfășurate în România pentru unirea poporului împotriva fascismului și agresiunii Germaniei”.

În legătură cu măsura Comitetului Executiv al Cominternului, P.C.R. a adoptat un document propriu intitulat *Hotărârea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste*, prin care și-a făcut cunoscut punctul de vedere în legătură cu acest eveniment și și-a exprimat hotărârea neabătută de a se situa în continuare în fruntea luptei clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice, progresiste pentru salvarea patriei din grava situație în care se afla. Aceste declarații au fost însoțite de continuarea cu și mai mare stăruință a operei de organizare a forțelor rezistenței antihitleriste, de stringerea lor în cadrul unor formule organizatorice unitare. Astfel, la 15 august 1943, reprezentanții P.C.R. au avut o nouă întrevvedere cu delegatul P.S.D. în cadrul căreia acesta din urmă a declarat că era de acord cu „formarea unui comitet de acțiune” în vederea creării Frontului Național Antihitlerist, urmînd ca la următoarea întâlnire să comunice numele social-democraților care „fac parte din comitet”.

Discuțiile au înregistrat noi progrese cu prilejul întîlnirii din 17 august 1943; delegația P.C.R. era compusă din aceleași persoane, în timp ce aceea a P.S.D. era formată din Ștefan Voitec și Victor Brătăleanu, militanți de stînga ce se pronunțaseră și acționaseră deseori, în perioada interbelică, pentru înfăptuirea unității politice și profesionale a clasei muncitoare din România. Cu acest prilej, comunistii le-au înmînat *Hotărârea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste*, iar reprezentanții P.S.D. au făcut declarații în legătură cu propunerile cuprinse în *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942*. Între altele, ei au afirmat că, în general, P.S.D. era de acord cu propunerile P.C.R. și că „vor publica un document în care este precizată atitudinea lor, că azi sînt gata de acțiune, deoarece au rezolvat toate neînțelegerile dintre ei”. Din raportul redactat de delegații partidului comunist cu privire la desfășurarea acestei întîlniri rezultă că ei au cerut ca P.S.D. să dea răspuns, pînă la 24 august, la propunerea privind constituirea Frontului Național Antihitlerist la care reprezentanții P.S.D. au arătat că, pentru aceasta, aveau nevoie de un termen mai mare, „pentru a consulta pe tovarășii lor din provincie”.

La aceeași întîlnire, s-a venit cu o declarație nouă, precizînd că „social-democrații, în cîrînd, vor face o propunere de unificare a P.C.R. cu P.S.D., după ce vor cunoaște documentele privind dizolvarea Internaționalei Comuniste”. Apoi, a adăugat că lumea vorbește mult despre Frontul Național Antihitlerist, dar rezultatele concrete nu se văd. Delegații P.C.R. au răspuns că „realizarea mai demult a F.U.M., ca bază a Frontului Patriotic [Național], ar fi permis realizări mai mari, că nu din vina noastră nu s-a realizat F.U.M.”. Ei au precizat că, în concepția P.C.R., F.U.M. trebuia să aibă două obiective:

front comun în impunerea revendicărilor social-economice ale clasei muncitoare și acțiune comună față de partidele burgheze — de exemplu, ducerea de tratative cu ele prin intermediul unei delegații comune — pentru a le determina să accepte aderarea la Frontul Național Antihitlerist.

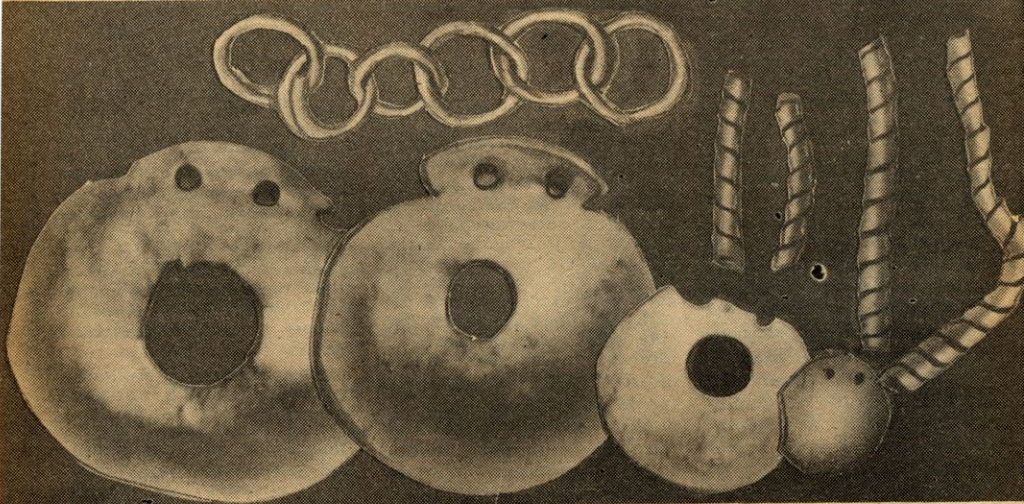
La 23 august 1943, într-o întîlnire cu Mihai Magheru, Mihai Ralea, care, ca și Lothar Rădăceanu, făcea parte din conducerea Partidului Socialist-Tărănesc, și-a afirmat dorința de a adera la Uniunea Patrioților, împreună cu toți adepții săi, precum și hotărîrea de a propaga ideea necesității creării unui organism național care să concentreze toate forțele patriotice antihitleriste. M. Ralea a precizat că social-democrații adepți ai F.U.M. „sînt oarecum grupați în jurul lui L. Rădăceanu”.

Concomitent cu întîlnirile și discuțiile cu P.S.D., reprezentanții P.C.R. au continuat dialogul și cu liderul P.N.Ț. Delegații săi au avut o întîlnire cu acesta la 4 august 1943, cu care prilej i-au înmînat *Hotărârea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste* și au debătut problema creării organismului unic al mișcării de rezistență. Maniu s-a arătat dispus să participe la inițierea unei acțiuni în vederea răsturnării regimului antonescian, retragerea armatei române de pe front, încheierea păcii, instaurarea unui regim democratic și refacerea integrității teritoriale a patriei prin eliberarea Transilvaniei de Nord, dar, deocamdată, el nu vedea încă necesară organizarea unei astfel de acțiuni. Remarcînd totuși o schimbare de ton în limbajul liderului național-tărănist față de U.R.S.S., cei doi delegați comuniști apreciau în raportul lor că acest fapt s-ar fi putut datora unei eventuale sugestii pe care Maniu ar fi primit-o din partea cercurilor conducătoare din S.U.A. și Marea Britanie. ■

(Va urma)

În anii 1924-1925, profesorul Vladimir Dumitrescu publica — în paginile noulor reviste a Muzeului Național de Antichități, intitulată *Dacia* — primele rezultate ale campaniilor sale de săpături din așezarea de pe dealul Gumelnița, aflată la aproximativ 4 km nord-est de orașul Oltenița, județul Călărași. Astfel intra în conștiința științifică a vremii o nouă cultură a neoliticului dunărean, denumită după locul amintit mai sus, unde se făcuseră primele cercetări.

De fapt, începutul deceniului trei al secolului XX a constituit momentul în care, sub conducerea lui Vasile Pârvan și a lui Ioan Andreșescu, ajutorul și colaboratorul său, s-au pus bazele unei adevărate școli de arheologie pentru cercetarea comunelor primitive. Reprezentanții acestora aveau să creeze prin cercetările lor caracteristice unor lungi perioade din istoria civilizației umane de pe teritoriul României, pentru care nu există alte izvoare. Epoca neolitică (desfășurată de-a lungul a trei milenii, între 5500-2500 î.e.n.) se desvăluia unei generații de care o despărteau mii și mii de ani.

Unicat al artei neolitice

„ÎNDRĂGOSTIȚII” DIN SULTANA

EMILIAN ALEXANDRESCU, MIHAI ȘIMON

Neoliticul a constituit prima epocă revoluționară din evoluția omului și deci din istoria omenirii. Trecind de la o viață de „prădător” al naturii (vinătoare, pescuit și cules) la una de cultivator al pământului și crescător de animale, omul și-a schimbat nu numai modul de procurare a mijloacelor de trai, ci și concepția despre lume, despre propria lui existență. Perioada finală a neoliticului a primit — da-

torită descoperirii metalurgiei aramei și aurului — un nume distinct: eneolitic (de la cuvântul latin *aeneus*, aramă, și *lithos*, piatră în grecește). Cea mai cunoscută cultură¹ a ace-

¹ În arheologie, prin termenul de cultură se desemnează totalitatea vestigiilor vieții materiale și spirituale descoperite, ce permit reconstituirea imaginii unei comunități omenești care ocupa un anumit teritoriu. Diferitele culturi neolitice sunt denumite de obicei fie după numele localității în care s-au făcut

tei perioade este, desigur, cea cucuteniană², care a cuprins partea de est a țării, fiind renumită prin ceramica pictată bi și tricoloră.

Contemporană cu aceasta, chiar precedind-o cu puțin, s-a dezvoltat cultura Gumelnița, care cuprinde întreg mi-

primele descoperiri, fie după cel al așezării în care s-au găsit cele mai importante vestigii.

² *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 5/1982, 12/1984, 4-5/1985.

leniul IV i.e.n. și puțin din începutul celui următor. În perioada de maximă înflorire (3800 i.e.n.-3400 i.e.n.), numită și faza Sultana — după numele uneia dintre așezările în care s-au găsit importante vestigii din acel interval de timp — cultura Gumelnița a acoperit toată Muntenia și Dobrogea, Bulgaria centrală și răsăriteană, trecind dincolo de Munții Balcani, până aproape de țărmurile Mării Egee. În afară de Gumelnița și Sultana, alte așezări din țara noastră în care s-au făcut descoperiri mai însemnate sînt Hirșova, Căscioarele și Ulmeni. Finețea și rafinamentul uneltelor de piatră cioplită, al obiectelor de podoabă, mai ales ale ceramicii pictate cu grafit, culoare și uneori chiar cu aur și existența unor diferențieri sociale atestate de tezaurele descoperite, impun astăzi reconsiderarea imaginii despre această cultură.

Eterna biruință a vieții

Spre deosebire de arta paleoliticului și de cea a mezoliticului, arta neolitică prezintă un caracter abstract-geometric. Aplecarea omului din neolitic spre schematizare trebuie căutată în primul rînd în modificarea modului său de trai. Preocupat acum — datorită în-deletnicirilor de bază, de cultivator și crescător de animale — de fertilitatea pămîntului, de perpetuarea vieții, fenomene complexe și greu de înțeles dat fiind nivelul său de cunoștințe, omul din neolitic a căutat totuși să le domine. Îi stăteau la îndemînă două căi. Prima consta în personificarea acestor forțe, pentru a putea stabili un „dialog” cu ele. Cea de a doua era schematizarea geometrică a reprezentărilor artistice, pentru a putea exprima realitatea prin simboluri grafice.

Un capitol important al artei neolitice îl constituie sculptura. Realizările acestora sînt grăitoare, căci datorită lor se ridică, măcar parțial, vîlul care ascunde diferite aspecte ale gîndirii oamenilor acelei epoci și ale conștiinței lor sociale. Cele mai multe statuete neolitice sînt de dimensiuni modeste. Meșterii neo-

liticului au căutat însă și au reușit (cel mai adesea) să realizeze mai mult decît o simplă sugerare a realităților modelate în lut, dînd opere de o incontestabilă valoare plastică. De pildă, „Gînditori”, descoperiți mai ales în cadrul culturii Hamangia (cea mai veche cultură neolitică de pe teritoriul Dobrogei) redau o atitudine specific umană. Cele două statuete găsite la Cernavodă au fost socotite de prof. univ. dr. Dumitru Berciu, pe bună dreptate, o capodoperă a artei neolitice. Mai puțin cunoscute sînt însă statuetele de cupluri bărbat-femeie scoase la iveală în așezările din cadrul culturii Gumelnița. Prima dintre ele a fost găsită chiar în apropierea localității care a dat numele culturii, de către prof. Vladimir Dumitrescu. Acesta o caracteriza astfel într-o lucrare apărută în anul 1974: „O apariție cu totul neobișnuită pînă acum este o statueta-grup de la Gumelnița... Faptul că bărbatul își petrece brațul stîng pe după gîtul femeii, iar aceasta îi cuprinde mijlocul cu brațul drept denotă, în afară de ineditul realizării, un sentiment aproape neașteptat la o sculptură neolitică... În sculptura neolitică din România și din regiunile vecine, în care singurele grupuri descoperite pînă acum sînt mama cu copilul în brațe și statuetele cu două capete de la Rastu și de la Vinča, grupul de la Gumelnița este unic aproape din toate punctele de vedere...”

Ulterior au mai fost descoperite și alte reprezentări de asemenea cupluri. Dar nici una nu se ridică la nivelul celei găsite acum cîțiva ani într-una dintre cele mai importante așezări gumelnițene de la noi — Sultana. Fotografia acestui unicat al artei neolitice este reproducă, pentru prima oară, pe coperta 3 a revistei *Magazin istoric*. Nu numai maniera în care sînt redată personajele — atitudinea bărbatului, care cuprinde cu mîna stîngă, într-un gest protector, umărul femeii, este de o tandrețe desăvîrșită — dar și plasarea lor în centrul unui vas singularizează această descoperire. Cele două personaje sugerează senină-

tate, relaxare, liniște sufletească. Așezarea lor în interiorul vasului arată clar că bărbatul și femeia reprezintă centrul vieții, elementele sale fundamentale și izvorul existenței. Această realizare plastică desăvîrșită ilustrează conștientizarea de către populația culturii neolitice Gumelnița, încă acum aproximativ 5 500 ani, a unei idei pe care o vom regăsi ulterior exprimată în toate marile mitologii ale lumii, din Mesopotamia și pînă în China: nașterea universului prin separarea a două principii fundamentale ale vieții, cel feminin și cel masculin. Unirea lor, prin căsătoria sacră, asigură reîntoarcerea naturii la viață și belșugul recoltelor. Motivul spiralic pictat pe corpul femeii sugerează prelungirea la infinit a acestui proces, „eterna reîntoarcere” — după expresia lui Mircea Eliade — constituind garanția menținerii și perpetuării vieții. Acest ciclu neîntrerupt este subliniat și de coloritul vasului: romburi roșii (viața) și albe (moartea) care trec dintr-unul în altul. Această bicromie fundamentală, caracteristică plasticii neolitice de pe întreg teritoriul României, dovedește puterea unei gîndiri intuitive pentru care continua regenerare a naturii exprima eterna biruință a vieții asupra morții, a luminii asupra întinericului. Cuplul „îndrăgostiților” din Sultana poate fi considerat un arhetip, un model original al concepției omului despre existență. Cele două personaje, incarnarea scenariului mitologic al creării și perpetuării lumii, plasează cultura Gumelnița în spațiul spiritual al civilizațiilor care, mai tîrziu, vor fixa și în scris acest univers simbolic.

Dar cine au fost creatorii acestei capodopere? Cum au trăit acei oameni? Beneficiind de o climă care, în această parte sudică a României, era ceva mai blîndă decît cea de astăzi, grupurile comunităților neolitice s-au răspîndit încetul cu încetul, urmînd mai ales firul văilor rîurilor, pe terasele Dunării sau în zonele din jurul lacurilor și al bălților din câmpie. Pe la mijlocul epocii neolitice, așezările au devenit stabile. A ur-

mat o evoluție caracterizată prin continuitate, trecerile de la o etapă la alta fiind greu de precizat.

Ce anume a determinat această statornicie? Răspunsul se leagă, fără îndoială, de modul în care oamenii își asigurau resursele de hrană. Deveniți cultivatori și crescători de animale, ei nu aveau motive să părăsească locul atita vreme cît acesta le asigura condiții îndestulătoare de viață. Cultivarea pămîntului practică în cadrul culturii Gumelnița se ridica la nivelul specific tehnicii mileniului VI î.e.n. Numărul mare de săpăligi din corn de cerb, topoarele cu tăis din silex, dar mai ales brăzdările executate tot din corn ilustrează perfecționarea uneltelor agricole; mai mult, brăzdarul de mari dimensiuni descoperit în așezarea gumelnițeană Căscioarele, județul Călărași, dovedește că se trecuse deja la tracțiunea animală. Descoperirea și a unei cantități apreciabile de boabe de griu carbonizate, cît și de oase de animale domestice arată că membrii comunităților gumelnițene atinseseră un stadiu avansat al culturii materiale.

Așezările specifice acestei perioade ilustrează și ele nivelul dezvoltării. Satele erau inconjurate cu șanțuri adînci, menite să le protejeze. Dar aceste șanțuri limitau posibilitățile de extindere ale așezărilor respective. Noile familii care se încheagau și nu mai găseau loc trebuiau deci să părăsească așezarea și să întemeieze alta nouă.

În ciuda acestei răspîndiri spațiale, cultura Gumelnița prezintă o remarcabilă unitate, reflectată mai ales în ceramică. Fapt cu atît mai semnificativ cu cît formele, dar mai ales decorul vaselor constituie elementele cele mai sensibile la eventuale procese de regionalizare sau de influențare din afară. Și totuși, cum se explică faptul că, în ciuda unor distanțe de sute de kilometri, regăsim aceleași motive ornamentale, fie că este vorba despre așezările de la Sultana, Hirșova sau de cele de dîcolo de Munții Balcani? Răspunsul trebuie căutat în faptul că agricultura, ocupația de bază, a fost dublată

de o activitate meșteșugărească specializată. S-a atras atenția mai de mult asupra existenței unor meșteșugari specializați în olărit. Imensa cantitate de ceramică descoperită aproape în fiecare așezare nu putea fi produsă decît de oameni eliberați de alte îndelungate activități. Să nu uităm că pentru arderea unui vas și fixarea stratului de decor era necesară atingerea unor temperaturi de 900-1200°C, ceea ce presupunea stăpînirea unor tehnologii. O dovadă a specializării o constituie și existența unor matrițe cu ajutorul cărora se executau, prin presare în lutul moale, mai ales părțile inferioare ale vaselor, completate apoi prin „sudarea” lor cu celelalte părți de vase, produse, de asemenea, separat. Unor meșteșugari specializați le putem atribui și mîrgelile din cristal de stîncă cu 21 fețe șlefuite și pandantivul din piatră descoperit în așezarea de la Gumelnița — ce amintește uimitor de „păsărea măiastră” a lui Brîncuși. Acest pandantiv se prindea la gît cu un șnur ce trecea printr-un orificiu cu diametrul mai mic de 1 mm. Cu ce unelte a putut fi executat un astfel de orificiu într-o epocă în care acele de oțel erau necunoscute, rămîne o enigmă.

Au existat oare și negustorii? Greu de dat un răspuns sigur la această întrebare. Probabil că — asemenea olarilor din vremuri mai apropiate — meșteșugarii se deplasau din loc în loc, schimbîndu-și marfa cu produse necesare traiului lor.

Cu 5 500 ani în urmă

Gradul înalt de dezvoltare materială atins de populația culturii Gumelnița s-a reflectat și în structurile sociale din cadrul comunităților. Așa cum dovedesc descoperirile arheologice, se contura un proces de stratificare. În întreaga arie gumelnițeană s-au descoperit tezaure și obiecte de ceremonial. Între acestea se numără și tezaurul găsit de arheologul Cornel Hălcescu în aceeași așezare, Sultana, de unde provine și grupul statuar prezentat mai înainte. Sînt opt piese din aur de peste 23 carate — deci aproape aur pur —

în greutate totală de 36,17 gr. O piesă unicat pînă acum este un lanț format din zale de aur. Asemenea zale izolate, folosite drept cercei, s-au mai descoperit, dar niciodată reunite într-un lanț. Toate acestea sînt dovezi ale apariției unei categorii sociale cu o poziție privilegiată, care avea nevoie de simboluri pentru a marca prestigiul de care se bucura. Dacă adăugăm și existența unei categorii de luptători — îngropați împreună cu topoarele lor de luptă la Ulmeni, județul Călărași — avem imaginea unei societăți structurate, în care marea masă o formau agricultorii. Alături de aceștia, dar cu un statut social diferențiat, se aflau meșteșugarii. Pe o treaptă superioară se situau personajele cu un rol social, religios — poate și politic — însemnat. Este vorba deci de o evoluție remarcabilă, asemănătoare și pînă la un punct paralelă în timp cu aceea a civilizațiilor egipteană și mesopotamiană. Am văzut că faza de maximă dezvoltare a culturii Gumelnița — din care datează vasul și tezaurul prezentate — se încadrează cronologic între anii 3900 î.e.n.-3400 î.e.n. Faza ultimă a acestora, caracterizată printr-un evident declin, rezultă al unei evoluții ce se osificase și se închisese în sine, refuzînd căutarea noului, a fost contemporană cu începutul statului egiptean (3200 î.e.n.), cu epoca predinastică a civilizației sumerice și anterioară celei minoice dezvoltate în Creta.

Realizările materiale ale oamenilor din cultura eneolitică Gumelnița — ceramica frumos ornamentată și reprezentările plastice păstrate, modul în care s-au raportat la existență, atît cît putem descifra din puținele mărturii păstrate — ne trezesc în egală măsură uimirea și admirația, dar și regretul că dispariția ei a fost atît de bruscă. Invazia unor triburi indo-europene, venite dinspre răsărit, i-a pus capăt. Ca și culturile Cucuteni și Petrești, ea a lăsat însă urme adînci în cultura materială și spirituală, în basmele, obiceiurile și datinile poporului român. ■

1437-1438: BOBÎLNA —

UN AUTENTIC RĂZBOI ȚĂRĂNESC

Prof. dr. VICTOR JINGA

In numărul 1, din ianuarie 1873, al revistei Transilvania, George Barițiu începea publicarea unui studiu intitulat Despre bellulu civile transilvane din anii 1437-1438. „Revoluțiunea cea mare și războiul civil de care fusese ea însoțită în anul 1437-1438 — arăta marile gazetar și istoric — a durat aproape un an și a fost decizătoare asupra pozițiunii politice a acestui mare principat, a soartei locuitorilor lui, iar mai ales asupra națiunii românilor“. Din aprilie-mai 1437 până în februarie 1438, această luptă a cuprins importante regiuni ale Transilvaniei, extinzându-se cu repeziciune și căpătînd caracterul unui autentic război țărănesc. Iobagilor români și maghiari li s-au alăturat numeroși meșteșugari și țirgoveți, pături nevoiașe ale orașelor, mișcarea fiind înfrîmă mare acțiune revoluționară a țărănimii asuprite din spațiul carpato-dunărean și una dintre cele mai importante mișcări țărănești din evul mediu european.

Amploarea ei și caracterul complex al conflictului dintre țărani iobagi și nobilime, ca și urmările deosebite pe plan social-economic și cultural religios au suscitat interesul cercetărilor istorice¹ mai vechi și mai noi², asupra desfășurării, caracterului și implicațiilor acestei mari lupte de eliberare socială și națională.

¹ Revista noastră a publicat, de-a lungul anilor, numeroase articole consacrate diferitelor aspecte ale acestei mari ridicări la luptă a țărănimii, precum și altor mișcări țărănești transilvane din epoca feudală. Vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 12/1971, 5/1974, 10/1977, 10/1980, 10/11/1984, 3/1987.

² Originar din comuna Satulung — azi orașul Săcele —, județul Brasov, Victor Jinga (n. 1901) a făcut studii economice înconunate cu titlul de doctor obținut în 1925 la Institutul superior de științe economice din Veneția. A fost profesor titular la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj. Între 1 februarie și 24 noiembrie 1939 a fost subsecretar de stat la Economia națională. Autor a numeroase lucrări cu caracter economic, s-a afirmat și ca istoric, prin cărțile: Probleme fundamentale ale Transilvaniei (2 volume), apărută în 1945; Principii și orientări ale comerțului exterior al României 1859-1916 (1975); Moneda și problemele ei contemporane (2 volume), apărută în 1981.

Asemenea marilor

furtuni ale naturii

Scinteia care a aprins flacăra revoltei în anul 1437 a fost de ordin financiar. Episcopul catolic din Alba Iulia — Gheorghe Lepeș — știa de la fratele său, vicevoievod al Transilvaniei, că regalitatea ungară intenționa să introducă în circulație o nouă emisiune monetară. Era o modalitate frecventă de sporire a veniturilor Coroanei, în epoca feudală, deoarece, pentru a putea schimba moneda veche în monedă nouă, trebuia plătit un suprapreț (*Draufgeld*). Acest suprapreț era și mai mare în cazul în care noua monedă avea un conținut mai mare în argint sau cind titlul metalului prețios era mai ridicat. Așa s-a întâmplat și în 1436, cind regalitatea a introdus în circulație o emisiune monetară cu o valoare mai mare a banilor. Episcopul Lepeș, care nu strinsese dijma de pe feudele episcopiei timp de trei ani, a cerut dijma pe toată perioada, solicitind ca ea să fie plătită în monedă nouă, mult mai valoroasă și mai greu de procurat, ceea ce însemna pentru dijmăși o îndoită speculare: prin prețul suplimentar ce trebuia plătit pentru procurarea noilor monede (încă rare și cu circulație restrinsă) și prin faptul că, avind un conținut sporit de argint, aceste noi monede aveau o valoare mai mare.

Dar furtuna de la 1437 a avut cauze mult mai adânci și acestea trebuie căutate în veacurile de asuprire și umilire socială la care fuseseră supuși iobagii și, în general, masele de locuitori sărmăni. O dovadă este faptul că la ea au luat parte și reprezentanți ai altor categorii sociale: mica nobilime — care nu plătea dijma episcopiei și deci nu era afectată de măsura abuzivă a episcopului Lepeș —, meseriași și țirgoveți, care, de asemenea, nu erau supuși unui regim fiscal identic cu al țăranilor iobagi.

Nemulțumirea mocnea deci în mai multe straturi și stări sociale ale populației, cu precădere în rindul țăranimii io-

bage, a cărei covârșitoare majoritate o constituiau românii. Odată cu începutul infiltrării feudalității maghiare în Transilvania, pe măsura coterpirii unor regiuni ale ei, situația țăranimii române a cunoscut o înrăutățire permanentă. Acestea îi fuseseră răpite pământurile, apele, pădurile și pășunile, fiind aruncată pentru multe secole în întunericul robiei feudale, cu sarcini grele și numeroase, în continuă creștere. Legi și decrete severe apărau lăcomia și interesele felurite ale nobilimii. Mulți țărani ardeleni scăpau de această viață amară prin fugă, părăsind Transilvania și așezindu-se în Țara Românească și în Moldova, unde traiul era mai lesnicios; împotriva fugarilor se decretau și se practicau urmăriri, se pronunțau și se executau restricții și sancțiuni aspre.

În secolul XIV și prima parte a sec. XV, privațiunile de libertate și asupririle se înțețiseră peste măsura în Transilvania. Protestele țăranimii răbufneau ici-colo, anunțind marea revoltă socială. Înainte de 1437, s-au produs mai multe mișcări țăranesti în zona Bistriței, a Timișoarei și în alte părți. Românii făgășeni s-au răscoal în 1433-1434, răscoala lor propagindu-se pînă în Țara Hațegului, unde a fost condusă de cnezi și preoți; căpeteniile au fost aduse în 1435 în fața Tribunalului de judecată, condus de voievodul Ladislav Csaki și supuse la grele pedepse. În primăvara anului 1437, în chiar anul marii ridicări deci, au izbucnit mișcări și revolte. Deși nu există mărturii certe despre legături între participații la aceste mișcări și răscoala de la Bobilna, concomitența acestor ridicări la luptă (din centrul Transilvaniei și din partea ei de nord-vest) nu poate fi întâmplătoare. Similitudinile se păstrează și în felul în care au fost conduse mișcările respective, cu căpetenii alese și din partea țăranilor și a orășenilor. În fruntea răscoalei din teritoriul sâtmărean s-au aflat un jude sătesc, Martin, și un meseriaș din Satu Mare, pe numele său Valentin. Forțele militare nobiliare au înăbușit în timpul verii răscoala din zona sâ-

măreană, supunind la aspre pedepse pe răsculați și căpeteniile lor.

Tabăra de pe dealul Băbdiu

În primăvara anului 1437, nemulțumiți de măsura abuzivă a episcopului Gheorghe

Lepeș, țăranii din mai multe sate de pe teritoriul comitatului Solnoc-Dăbica s-au adunat în apropiere de localitatea Olpret (situată la 20 km vest de Dej), pe un deal din vecinătate, unde și-au alcătuit o tabără după modelul husit. Cu privire la locul așezării taberei sînt necesare cîteva precizări. Numele vechi al dealului, folosit și astăzi de către localnici, este Băbdiu (sau Băbghiu — în graiul locului). Bobilna este un toponim intrat relativ recent în circulație, reprezentind transpunerea denumirii Băbdiu (Bob-

dylu) preluată de unguri. De altfel, până în primele decenii al secolului nostru (*harta topografică a României*, din anul 1919) locul e cunoscut sub numele lui străvechi, românesc, de Băbdiu.

Cu privire la componența etnică a țăranilor adunați pe acest loc, istoriografia a avut păreri diferite. Istoriografia ungară, pornind de la consi-

— comitatul avea, cum rezulta din statistica întocmită de oficialitățile austro-ungare, o populație de 218 000 locuitori, dintre care 167 000 erau români. Cu 454 ani înainte proporția era, desigur, și mai favorabilă românilor. Istorici unguri obiectivi ca Balay László sau Kövöry László au subliniat caracterul preponderent românesc al revoluției.

Tabără de care după model husit, folosită și de țărani în răscoala din 1437

În p. 15: miniaturi de epocă înfățișând oastea nobiliară și țărânească

derentul că Solnoc-Dăbica a fost întiul comitat din Transilvania ocupat de regalitatea maghiară, a acreditat ideea unei preponderențe maghiare a țăranilor participanți la răscoală. Situația, de fapt, se prezintă altfel: imediat în jurul Băbdiului erau și sînt sate românești: Teocul de Sus, Sigău, Zăpîrt, Olpret, Oșorhei, Buduș, Igrîpi. În 1891 — cu toată politica de maghiarizare desfășurată timp de secole de autorități

Ultimul dintre ei considera, cum se menționa în monografia comitatului Solnoc-Dăbica întocmită în ultimul deceniu al secolului trecut „evenimentele de la Olpret ca o tristă tragedie a iobagilor valahi”. Cu toate acestea, falsificînd datele istorice, lucrarea menționată afirma că „teatrul evenimentelor, Olpret și împrejurimile sale, au fost atît de maghiare, incît... nu apare deloc vreo denumire valahă”, opinie preluată și în

alte lucrări istorice ungare. Statistica înfirmă categoric asemenea aserțiuni: în 1900, satul Olpret (azi Bobilna) avea, după recensămîntul întocmit chiar de autoritățile austro-ungare, 1 197 locuitori, dintre care 1 102 erau români. Satul Bogata Ungurească, implicat de asemenea în evenimentele din 1437, număra, la aceeași dată, 438 locuitori, dintre care 388 români, iar Voievodenii (Vaidaháza), de unde era originar stegarul răsculaților, avea 1 017 locuitori, dintre care 1 001 români. Proporția etnică din 1900 nu putea fi mult deosebită de aceea din 1437.

Analiza tuturor mișcărilor populare dovedește că ele nu se fac cu țărani aduși de pe alte meleaguri. Ca atare, participarea țăranilor răsculați în anul 1437 trebuie să fi fost și ea proporțională cu structura populației din zonă. Avem, desigur, în vedere și faptul că la orice mișcare de acest fel nu a participat întreaga populație și, poate, nu toți cei nedreptățiți. Dar astfel de situații nu au putut modifica, în linii mari, structura etnică a participanților.

Dacă participarea românească la răscoală a fost covârșitoare, se cuvine supusă analizei și problema conducerii ei. Pentru prima fază a luptelor sînt menționate numele a doi conducători, Budai N. Antal (cunoscut și sub numele de Anton cel Mare din Buda) și Vaidaházi Nagy Pál, purtătorul de drapel. În tr-o fază ulterioară, la înțelegerea dintre nobili și răsculați din 6 iulie 1437, „adeverită” de Conventul din Cluj-Mănăstir sînt menționați patru „nobili bărbați”, iar din partea țăranilor „cinstiții bărbați” Ladislau Biró, judele Vinčențiu, Ladislau Bana — toți iobagi din Olpret, Anton din Bogata Ungurească, Gal și magistrul Anton din Chendroan, magistrul Toma din Sic, Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj, Ladislau din Antăș și magistrul Pavel din Voievodeni.

Țăranii români, majoritar participanți la răscoală, nu vorbeau altă limbă decît cea românească. Cum să asculte și să execute comenzile primite dintr-o altă limbă, știut

fiind că în luptă comenzile nu se dau prin interpreți? Nu este exclus așadar ca numele unora dintre delegați să fi fost schimbate sau stilate. Bana, Kendi (foarte probabil un Cinde, nume larg răspândit între români) fiind edificatoare în această idee. De asemenea, faptul că stegarul răsculaților, magistrul Pavel, era originar din Vaidahăza (Satul Voievodului sau Voivodeni) este ilustrativ pentru participarea masivă românească, știut fiind că instituția voievodală și cnezială erau caracteristice comunităților românești¹.

72 zile victorioase

Analiza componenței etnice a participanților la răsccoală aduce implicit în discuție obiectivele urmărite. Au fost acestea exclusiv sociale, determinate doar de situația de iobagi a țăranilor răsculați — cum au subliniat numeroși istorici din țara vecină? Sau obiectivele sociale — evidente în revendicările formulate în cadrul înțelegerilor de la Bobilna și Apatiu — s-au implicat cu cele de neam? Înainte de toate, caracterul național al revoluției din 1437 a fost imprimat de faptul că ea a izbucnit și s-a desfășurat pe un pământ locuit covârșitor de români.

În studiul consacrat evenimentelor, lui George Barițiu i se părea că componenta națională ar fi lipsit: „Revoluția din anii 1437-1438 — scria el — s-a manifestat printr-un război civil iscat între democrație și aristocrație, fără distincțiune de naționalitate, însă cu caracter religios”. Remarca sa, justă în prima ei parte, căci într-adevăr iobagii — români și maghiari, deopotrivă — s-au ridicat împotriva exploatarei nobiliare, este posibilă de corectivă în a doua ei parte. Caracterul religios de care vorbește Barițiu are în vedere lupta iobagilor împotriva clerului catolic și, în replică, măsurile restrictive

luate ca represiune în dauna ortodoxiei. Or, singurii ortodocși din Transilvania, la acea dată, erau românii; așadar „distincțiunea de naționalitate” era precisă și reală. Aceeași concluzie o sugerează și una din consecințele mediate fundamentale ale mișcării, constituirea Uniunii celor trei națiuni (*Unio trium nationum*), compusă din nobilimea maghiară, frunțașii secui și patriatul sășesc, cu excluderea totală a românilor de la drepturile naționale și politice pe care le avuseseră în vechime. Excluderea românilor din rîndul „națiunilor” (și a ortodoxismului din rîndul religiilor recepte) nu putea fi decît o consecință a participării masive a românilor la evenimente, ca și a obiectivelor lor de luptă care, desigur, vizau și revendicări cu caracter național.

Din întîia ciocnire cu nobilii, țăranii au ieșit victorioși. Lupta a fost precedată însă de o încercare de încheiere pașnică a conflictului. Analiza documentelor (numeroasele discuții preliminare purtate cu nobilii) vădese încercarea țăranilor de a soluționa pașnic rezolvarea cererilor lor. În acest scop, țăranii au trimis soli cu propuneri în tabăra voievodului Ladislau Csáky, mobilizată de îndată ce vestea adunării răsculaților pe dealul Băbdiu a ajuns la curtea voievodală. Solii nu numai că nu au fost primiți și nu li s-au ascultat revendicările, ci au fost asasinați din dispoziția voievodului. Cu acest masacru a început, de fapt, războiul țăranesc din 1437. Victoriile obținute de răsculați la sfîrșitul lunii iunie în tabăra de la Băbdiu-Bobilna, a pus în mare dificultate oastea nobiliară, care a acceptat începerea unor tratative și încheierea unei înțelegeri cu răsculații. Înțelegerea de la 6 iulie 1437 încheiată la Bobilna și adevărită de Conventul din Cluj-Mănăstur era, în aceste împrejurări, o stratagemă a nobililor, menită să asigure cîștigarea unui răgaz. Profitînd de acest răstimp pe care îl ofereau tratativele, nobilii au

realizat, la 72 zile după tratativele de la Bobilna, propria lor înțelegere, la Căpîlna (1-6 septembrie), luînd, practic, inițiativă.

Reînceperea luptelor dintre răsculați și nobili, bătaia nedecisă de la Apatiu (sfîrșitul lui septembrie) și noua înțelegere dintre țăranii și nobili încheiată în această localitate (cu prevederi ce restrîngeau considerabil cererile răsculaților) au diminuat, în cele din urmă, elanul țăranilor, care, în februarie 1438, au fost învinși.

Anul 1437 a fost, pentru românii din Transilvania, un răstimp de mari frămîntări, lupte, revendicări, speranțe. Remediul aproape unanim așteptat era înlăturarea feudalismului. De la început însă s-au dezvoltat condițiile grele în care se putea dezvolta în epocă un război popular. Husitismul nu putuse oferi țăranilor învățăminte îndestulătoare pentru organizarea și dobîndirea unui succes de durată. Raporturile de putere au fost, inițial, favorabile țăranimii, dar n-au putut fi păstrate. Lipsa unei conduceri unitare, capabile, ferme și de prestigiu a contribuit, de asemenea, la înfrîngere, îndreptățind concluzia exprimată de *Meyers Neues Lexikon* (vol. II, 1972, p. 407): „Răscola de la Bobilna a țăranilor români și maghiari din Transilvania din 1437/1438, care s-a îndreptat împotriva asupririi feudalilor unguri și a bisericilor catolice, a cuprins aproape întreaga Transilvanie. Răsculații au obținut, prin forță, concesuni precise, care însă nu au fost luate în seamă cînd nobilimea a redobîndit superioritatea militară”.

Deși înfrîntă, marea ridicare la luptă din 1437 a evidențiat capacitatea combativă a țăranimii asuprite, majoritar românești, combativitate care avea să capete apoi expresii vii în noianul înfrîntărilor sociale și naționale ce au marcat istoria Transilvaniei în veacurile ce au urmat. ■

¹ *Magazin istoric*, nr. 5-8/1986.

În urmă cu 20 ani, publicam în *Magazin istoric*, împreună cu prof. dr. Radu Florescu, un articol intitulat *În căutarea lui Dracula*¹. Cartea pe care am scris-o apoi împreună, în limba engleză, a preluat acest titlu: *In Search of Dracula* (În căutarea lui Dracula) și a apărut în anul 1972. Ea a devenit un best-seller internațional, fiind tipărită nu numai în Statele Unite, dar și în Marea Britanie, apoi tradusă și tipărită în franceză, portugheză, italiană, suedeză, spaniolă, sirbo-croată și japoneză. Au apărut și mai multe ediții populare. Încurajați de acest succes, am scris o altă carte, un studiu științific, cu note de subsol, despre viața lui Vlad Țepeș, intitulat *Dracula: a Biography of Vlad the Impaler. 1431-1476* (Dracula: o biografie a lui Vlad Țepeș. 1431-1476), tipărit în 1974. Studiul nostru a fost prezentat în *The New York Times*, *Time Magazine*, *Newsweek* și alte publicații.

Înainte de lucrarea noastră, apăruseră puține studii cu caracter biografic, datorită relativei sărăcii a izvoarelor existente. Astăzi, situația s-a schimbat în mare măsură. Cele mai multe enciclopedii și lucrări de referință din întreaga lume oferă acum informații despre Vlad Țepeș. Locurile istorice românești de care este legat numele său au atras mii de turiști în România. Atât eu, cit și prof. Florescu am ținut conferințe despre Vlad Țepeș în fiecare stat din S.U.A., cit și în Canada, Marea Britanie și Franța.

Interesul față de Dracula a continuat să crească. Din anul 1973 am ținut cursuri universitare despre locul lui Vlad Țepeș în istoria României și a Europei. De asemenea, am prezentat numeroase comunicări științifice pe aceeași temă la diverse reuniuni, precum cea ținută la sesiunea organizată de *Romanian Studies Association* (Asociația de studii române) de la Ohio State University și la conferințe naționale

EROICA REZISTENȚĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

Prof. dr.

RAYMOND McNALLY,

Boston College — S.U.A.

și internaționale de istorie organizate în diferite locuri pe glob. În 1980, după ce luasem parte la cel de-al IV-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene de la Ankara, din 1979 — și unde au participat și istorici români² — am pornit într-o expediție pentru a încerca să găsim ruinele fortăreței Eğrigöz, din Anatolia, unde a fost ținut captiv Vlad în adolescență. Aceste căutări s-au finalizat într-un scurt articol pe care l-am scris pentru *Magazin istoric* și în care apărea o fotografie realizată de mine a ruinelor de la Eğrigöz, prima imagine a acestora publicată vreodată³.

Mulți istorici români au scris articole și cărți valoroase despre diferite aspecte ale epocii lui Vlad Țepeș. Există, de asemenea, un excelent capitol despre campaniile militare ale lui Vlad în lucrarea apărută în mai multe volume *Istoria militară a poporului român*, coordonată de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu.

De curind, în *Magazin istoric* au apărut două foarte interesante articole. Primul, intitulat *Cei mai de seamă dascăli și oșteni*, de Radu-Ștefan Ciobanu, se ocupă de șederea lui Vlad Dracul și Vlad Țepeș la Sighișoara⁴. Al doilea, reprezintă o contribuție deosebită a unui excelent cercetător și om de știință, prof. dr. Virgil Cândea, intitulată: *Vlad Țepeș: portret necunoscut la Stuttgart*⁵. Este vorba de o mare descoperire, care demonstrează că acest voievod pe care istoriografia română îl numește Vlad Țepeș, era cunoscut în occidentul european mai ales cu numele Dracula, mai concret Vladislav Dracula Wallachiae Weywoden. Cuvântul Dracula era determinat de apartenența la Ordinul Dragonului, care fusese acordat tatălui său de către împăratul Sfântului Imperiu roman de neam german, regele Sigismund de Luxemburg, în anul 1431, la Nürnberg.

Știm că legatul papal al Papei Pius II (Aeneas Silvius Piccolomini), pe nume Nicolae de Modruș, s-a în-

^{1,2} *Magazin istoric*, nr. 12/1969; 7/1979; 10/1984; 11/1987; 2/1988.

Vlad Țepeș (acuarela de Costin Petrescu)

tilnit cu Vlad Țepeș la Buda, în anul 1464. El l-a descris pe conducătorul român, numindu-l Draculus. Doar o mică parte a textului lui Modrussa a fost publicată până acum¹. Întregul text al lui Modrussa va trebui să vadă lumina tiparului într-o bună zi, căci el conține informații valoroase nu numai despre Vlad Țepeș, ci și în general despre români. Am reușit să obțin din arhivele Vaticanului o copie a acestui text. Din dorința de a oferi cititorului cât de cit o imagine a celor scrise de Modrussa, voi cita doar începutul acestui pasaj: „Nicolaus, episcop de

Modrussa, începe prima carte *Despre războaiele goților*².

Întrucât urmează să discut războaiele goților, cele mai teribile pe care le-a îndurat pământul Italiei, am socotit că trebuie să prezint pe scurt originea acestui popor și cauzele unui asemenea mare dezastru, așa încât ceea ce voi povesti să poată fi mai ușor înțeles de toți. Tradiția spune că goții erau oameni din Scythia, care, fiind numiți geți de strămoșii noștri, locuiau pe malurile lui Tanais și ale lacului Maecotis [Marea de Azov]. Sau, cum credea Strabo, pe cîmpile ce se întind între Ister și Boristene.

Această afirmație poate fi înțeleasă mai sigur chiar și azi, prin aceea că de-a lungul acelei părți a țărmului Euxinului³ se întilnesc urmași ai

¹ Avertizăm cititorul că Modrussa folosea denumiri geografice din latina clasică, precum Ister pentru Dunăre, și că multe din aprecierile lui cu caracter istoric au la origine o părere istorică larg răspândită în acea vreme, prin care geto-dacii erau identificați cu goții.

² Marea Neagră.

acestui popor și chiar și regiunea mai păstrează numele de Gothia. Și la aceasta se mai adaugă următorul fapt: nu departe de această zonă se află orașul Thomis⁴, despre care se știe că a fost întemeiat de Thomisa, regina goților, pe când se reîntorcea de la omorirea lui Cyrus; tot aici, se plîngea Ovidiu, în exilul său, că a tremurat de teama terribelilor măceluri ale geților“.

Din moment ce Șerban Papacostea a tradus deja în limba română o parte a textului publicat de Mercati, țin doar să fi subliniez încă o dată importanța. Modrussa atestă faptul că valahii vorbeau o latină populară, dar foloseau limba latină pură atunci cînd discuta cu străinii. Această informație de la Modrussa trebuie să se fi aflat la baza pasajului din *Comentariile* Papei Pius II (*Commentarii Rerum Memorabilium*, Frankfurt, 1614) în care este vorba despre vlahii

⁴ Constanța.

Laonic Chalcocondil:

Dacia lui Vlad Țepeș

Asediul și cucerirea Constantinopolului (29 mai 1453) de către otomani, sub conducerea lui Mehmed II, a zguduit profund lumea din vremea respectivă. În perioada următoare, în operele unor gânditori, istorici și oameni politici din fostul imperiu a apărut tot mai stăruitor ideea refacerii stăpînirii bizantine. Între autorii preocupați în acest sens a fost și cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil.

Știm foarte puține lucruri despre viața și activitatea acestui cărturar. Atît cît ne-a lăsat el însuși, cîteva date autobiografice ce pot fi desprinse din opera sa și din sumara, dar admirativă descriere pe care i-o face cărturarul umanist italian Ciriaco Pizziccoli, ce l-a cunoscut în 1447. S-a născut la Atena, prin decenii trei al sec. XV, într-o familie bogată și influentă, care, intrînd în conflict cu Nerio II Acciajuoli, ducele Atenei, a trebuit să se stabilească în Peloponez, la Mistra. Aici

l-a cunoscut Ciriaco Pizziccoli, care a rămas impresionat de cultura tînrului Laonic. A fost un sprijinitor al despotului Peloponezului, Demetrios, și al cumnatului acestuia, Matthaios Asanes, la îndemnul cărora și-a scris, consideră istoricii, opera — lucru ce se poate deduce din felul în care justifică politica acestora de dezbinare între statele și stăruiele grecești, politică ce a stat, de fapt, la baza luptelor dintre formațiunile politice grecești și a ușurat penetrația otomană. Nu i-a urmat totuși pînă la capăt; în vreme ce aceștia s-au supus otomanilor, devenind timarioși (pose-sori ai veniturilor unei feude, în schimbul serviciului militar sau civil al sultanului), Laonic a rămas în Peloponez, iar ulterior s-a reîn-tors în Atena și apoi a trăit în insulele Corfu și Creta, scriindu-și lucrarea de căpetenie, intitulată *Expuneri istorice*. Cunosător al culturii antice și îndeosebi al scrierilor lui

„care vorbesc un soi de italiană” și se relatează apoi despre isprăvile lui Dracula pe care Modrușsa le-a aflat din gura lui Matei Corvin¹.

Noua carte la care lucrez acum împreună cu prof. Radu Florescu și care urmează să apară la sfîrșitul anului 1989, îl va prezenta pe Vlad Țepeș în contextul epocii sale și al contemporanilor săi, Papa Pius II, sultanii Murad II și Mehmed II, Sigismund și Frederic III², împărații ai Sfîntului Imperiu roman, Matei Corvin și alții. Îl vom plasa astfel pe Vlad Țepeș în contextul Europei epocii sale. El s-a născut pe cînd Jeanne d'Arc era predată de către o curte ecleziasitică, aflată sub controlul englezilor, autorităților civile, pentru a fi arsă în piața publică din Rouen, ca vrăji-

toare. Tot atunci a avut loc încoronarea unui băiat de 10 ani sub numele Henric VI, primul rege englez la Paris, în vreme ce războiul de 100 ani se îndrepta spre final, așa încît în 1456, cînd Vlad și-a început principala sa domnie, singurul loc unde mai flutura drapelul englez pe solul francez era Calais.

Și îl vom compara, desigur, pe Vlad Țepeș cu John Tip-toft, conte de Worcester, pentru că și acesta obișnuia să trăgă în teapă, ca și sultanul Mehmed II. Tip-toft i-a pedepsit astfel pe rebelii din Lincolnshire, în 1470, și și-a cîștigat renumele infam de „măcelarul Angliei”. Însuși regele Angliei, Richard III (1483-1485), era prezentat ca un ticălos în cronicile adversarilor săi din familia Tudorilor, într-o manieră foarte asemănătoare cu aceea în care Dracula era caracterizat drept crud în cronicile și pamfletele germane, alcătuite sub influența negustorilor saxoni din Transilvania,

care îl urau pe Dracula pentru că acesta încercase să le distrugă monopolul comercial.

Vom descrie situația politică din Germania, Imperiul otoman și Ungaria, comparînd-o cu aceea din Țara Românească. Vom explica statutul Transilvaniei, al Țării Românești și al Moldovei unor cititori din Statele Unite, care, din păcate, confundă adesea geografia sud-estului european. Vom căuta să lămurim rolul boierilor români, ca și pe cel al lui Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei.

Vom pătrunde în perioada de tinerețe a lui Vlad Țepeș și a studiilor sale la Sighișoara și la Tirgovîște, în relațiile speciale cu tatăl său, Vlad Dracul. Vom explora perioada în care Vlad Țepeș s-a aflat ostăteac la otomani și rolul jucat de tatăl lui Dracula în așa-numita „campanie lungă” din 1443, cit și în bătălia de la Varna din 1444³. Apoi vom

¹ Vezi Mercati, *Opere Minore*, IV, pp. 248-249.

² Frederic III de Habsburg (1440-1493) ultimul împărat încoronat la Roma, în 1452.

³ Magazin istoric, nr. 6/1972.

Herodot, pe care le-a imitat în formă și stil. Chalcocondil a descris, din punct de vedere geografic, istoric, etnografic și economic diverse țări și popoare, realizînd o imagine de ansamblu a lumii contemporane lui.

Firește, un loc important în cadrul scrierii sale revenea luptei antiotomane. Prăbușirea forțelor bizantine se datora, după părerea sa, faptului că acestea s-au măcinat în lupte interne, începînd cu războiul dintre împărații Andronic II și Andronic III și încheind cu disputele din Peloponez, din anul 1460. Pe de altă parte, ascensiunea puterii otomane ar fi fost facilitată de războaiele de pradă și cucerire, purtate de turci, războaie ce ar fi determinat constituirea unei armate permanente, disciplinată și echipată cu arme de foc; Chalcocondil subliniază, de asemenea, marea putere economică a otomanilor.

Autorul menționat relevă, totodată, că unele state au reușit să oprească expansiunea otomană, deși nu au beneficiat de sprijinul unei coaliții. Astfel de țări au fost: Veneția (cea mai apropiată de idealul de guvernare al autorului), statul lui Timur Lenk și Țara Românească din vremea lui Vlad Țepeș. Toate aceste țări aveau ceea ce Laonic numea „*enno-mie*” („bună lege”), un fel de constituție optimă ale cărei trăsături erau: forță militară disciplinată, liniște în țară, prosperitate economică sub un conducător viteaz și înțelept. Referindu-se la români, Chalcocondil scria că după marele voievod Mircea „au răsărit

în Dacia domni în număr mare, cînd unul cînd altul, pînă în vremea de azi așezîndu-se la cîrmuirea țării”. Vlad a procedat energic: și-a format „cum a ajuns domn... o gardă personală nedespărțită de el”, a tras în teapă posibili trădători, cu „banii și averea și celelalte bunuri” ale acestora „dăruindu-și” ostașii devotați, încît „peste puțin timp s-a ajuns la o prefacere mare și starea Daciei a fost cu totul schimbată de omul acesta”. Aceste schimbări s-au văzut cu deosebire în timpul războiului antiotoman purtat de Vlad Țepeș în anul 1462, cînd oastea sultanului Mehmed II a invadat Țara Românească. Laonic Chalcocondil ne-a lăsat cea mai amănunțită descriere a celebrului atac de noapte din 16/17 iunie 1462, atac surpriza (model de artă militară) ce urmărea uciderea sultanului, provocarea de pierderi și demoralizarea oastei dușmane; Laonic sublinia disciplina armatei muntene, aflată meru în apropiere („la un zbor de săgeată”) de cea a sultanului, fără ca acesta să o poată descoperi.

Potrivit relatării, faptele de vitejie ale lui Vlad Țepeș ar fi stîrnit admirația sultanului, care, „cuprins de uimire, spunea că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri atît de mari și știe să domnească și să se poarte cu supușii lui într-un chip mai presus de firea omenească... Acest bărbat care săvîrșește asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult.

Cristian Radu STAIUCU

încerca să explicăm cititorului obișnuit din Occident de ce Iancu de Hunedoara a organizat expediția în Țara Românească, din noiembrie și pînă în decembrie 1447, pentru a-l înlătura din domnie pe Vlad Dracul și cum a fost ucis Mircea, fratele mai mare al lui Dracula.

Reverberațiile provocate de căderea Constantinopolului în 1453 vor fi atent comentate ca și consecințele acesteia pentru Vlad Țepeș. Fratele său, Radu cel Frumos, n-a rezistat presiunilor sultanului. Dar Vlad Țepeș nu s-a lăsat îngenuncheat și a luptat pentru a-și menține independența. El a avut o domnie scurtă de două luni în 1448, revenind apoi pe tron din 1456 pînă în 1462. Există foarte mult material despre rezistența eroică a lui Vlad Țepeș în fața înaintării otomane, pe care noi trebuie să îl înfățișăm într-o formă cit mai interesantă și mai atrăgătoare pentru cititorul anglosaxon. Vom prezenta cererile adresate de Papa Pius II către Matei Corvin, dogele Venetiei și marele conducător albanez Skanderbeg, pentru a pune pe picioare o cruciadă care să-i vină în ajutor lui Vlad Țepeș în războiul său cu otomanii.

Vom arăta repercusiunile internaționale ale acestei campanii din 1462, cînd în onoarea lui Vlad Țepeș s-au cîntat *Te Deum*-uri în catedrala Notre Dame din Paris, pe insula Rhodos și la Roma. Vom reconstitui atacul înșelător al lui Vlad Țepeș la sud de Dunăre¹, adoptarea tacticii pămîntului pîrjolit pe ambele maluri ale Dunării și faimoasa noapte a groazei din 16-17 iunie 1462, noaptea atacului asupra taberei sultanului, pentru că armata lui Vlad era depășită numeric și domnul român știa că singura cale spre succes era să încerce să îl omoare pe sultan. Din nefericire, ienicerii s-au strîns în jurul cortului sultanului și l-au sal-

¹ Este vorba de o amplă campanie întreprinsă de Vlad Țepeș împotriva garnizoanelor otomane de la sud de Dunăre, care a avut drept rezultat eliberarea localităților de la Ruse la Hirsova și în cursul căreia au murit mulți otomani.

vat de la o moarte sigură. Bătălia s-a încheiat în favoarea lui Vlad Țepeș și Țara Românească nu a devenit un pașalic; ea și-a păstrat autonomia.

Vom reface traseul retragerii lui Vlad către refugiul său de la Poenari, modul cum otomanii au bombardat cetatea cu tunurile din lemn de cires și cum a scăpat Vlad peste munți doar pentru a fi apoi arestat de oamenii lui Matei Corvin la Piatra Craiului². Plănuim, de asemenea, să cercetăm anii lui Vlad Țepeș trăiți în captivitate la curtea ungară, căsătoria lui cu una din rudele lui Corvin, cum și-a construit o casă la Sibiu și ultima sa domnie doar de 3 luni, din 1476. Vor fi analizate, de asemenea, circumstanțele speciale ale morții sale, cit și locul unde se presupune că se află mormîntul său la Snagov.

În ultimul capitol vom stăruii asupra biografiei singurului său fiu legitim, Mihnea, supranumit „cel Rău”, care a sfîrșit asasinat în 1510, lângă biserica romano-catolică, (azi evanghelică) din Sibiu, unde i se află și corpul. Vom trasa biografiile descendenților direcți și indirecti pînă la pateticul Petru Șchiopul³, îngropat în localitatea Bolzano, din Tirolul italian.

Vlad Țepeș rămîne astfel, cum o arată chiar acest articol, un subiect pasionant al evului mediu românesc, pentru cititorii din lumea întreagă.

Sperăm să putem contribui prin cartea pe care o scriem la formarea unei imagini istorice veridice la cititorul de limbă engleză, despre un voievod erou al luptelor pentru apărarea libertății și independenței poporului român. ■

² Piatra Craiului, munte în apropiere de Rucăr (a nu se confunda cu masivul Piatra Craiului din Transilvania) cunoscut și sub numele de Orășii. Potrivit unei informații din 1508 a călătorului italian Filippo Pigafetta „în vîrful ei este un castel de artilerie”.

³ Magazin istoric, nr. 7,8/1982.

Cîteva dintre contemporanii domnitorului român (de sus în jos): sultanul Mehmed II (1467-1481); Matei Corvin, regele Ungariei (1458-1490); Eduard IV, regele Angliei (1461-1470; 1471-1483); Carol Temerarul, ducele Burgundiei (1467-1477); Carol VII, regele Franței (1422-1461)

În 1899, la Bruxelles, în Editura „Paul Lacomblez” apărea volumul Citeva suvenire ale carierei mele, de George Bengescu, „fost ministru plenipotențiar”, în ale cărui pagini erau evocați Ion Ghica (1817-1897), Vasile Alecsandri (1821-1890) și Alexandru Lahovari (1841-1897). Dintre aceștia, după cum se știe, primul doi s-au ilustrat și printr-o bogată activitate politică, literară și diplomatică, în slujba propagării țării, la cauzei unirii, pentru dreptate și libertate socială.

Autorul acestor însemnări s-a născut la 30 august 1848 la Craiova, în familia lui Grigore Bengescu (1824-1881), descendent al unei vechi spițe de boieri gorjeni. Tatăl său a îndeplinit importante funcții: prefect de județ, membru al Obșteștii Adunări, ministru de culte și justiție, director general al teatrelor etc. Elena, mama lui Grigore, era fiica unuia dintre citorii culturii românești de la începutul veacului XIX, marelă vornic Iordache Goleșcu¹.

G. Bengescu și-a făcut studiile în Franța și Belgia, fiind licențiat al Facultății de litere din Paris (1869) și al celei de drept din Liège (1871). Întors în țară, a fost numit procuror pe lângă Tribunalul Ilfov, apoi profesor la Liceul „Matei Basarab” din Capitală.

În 1872, a fost, pentru scurt timp, secretar al Agenției române din Viena. Peste zece ani — răstimp în care s-a ocupat la Paris cu cercetări de istorie literară — a reîntors în diplomație, îndeplinind succesiv funcțiile de secretar de legăție la Londra (1882) și Paris (1885), consilier (1889) și ministru plenipotențiar la Bruxelles și Haga (1891) și la Atena (1896). În aceste misiuni diplomatice, a avut ocazia să-i cunoască și să lucreze cu Ion Ghica, reprezentantul român la Londra, Vasile Alecsandri, ministrul țării la Paris, Al. Odobescu, consilier de legăție tot în capitala Franței etc. (La rugămintea lui Odobescu, a tradus, de altfel, primele capitole din monumentală monografie a acestuia, Tezaurul de la Pietroasa², al cărui prim volum a apărut la Paris în 1889).

Dar numele lui G. Bengescu a rămas legat nu atât de activitatea sa diplomatică, ci, mai ales, de opera sa de istoric literar și de cercetător al legăturilor româno-franceze. În urma unor minunțioase investigații în bibliotecile și

arhive franceze, a publicat o Bibliografie franco-română a sec. XIX (Paris, 1895, ediția a doua în 1907), precum și mai multe lucrări consacrate istoriei românești (Alexandru cel Bun, Viena, 1882, în colaborare, Chestiunea dinastică în România, Paris, 1896 etc.). A fost, de asemenea, unul dintre cei mai competenți editori și bibliografi ai lui Voltaire din secolul

trecut. În colecțiile de la British Museum a descoperit mai multe scrisori inedite ale lui Voltaire, pe care le-a publicat în volum în 1887. A colecționat un mare număr de ediții vechi și rare din scrierile filosofului francez pe care, în 1893, le-a donat Bibliotecii Naționale din Paris.

Pentru rivala și competența puse în editarea și cunoașterea operei voltairiene, G. Bengescu a fost ales membru în consiliul de administrație (1894) și vicepreședinte (1898) al Societății de istorie literară din Franța. A fost, de asemenea, premiat (în 1883 și 1891) de către Academia Franceză, fiind primul român laureat al prestigiosului for științific și cultural. În 1882, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1921 membru titular.

Discursul său de recepție, Despre activitatea

literară a unor membri ai familiei Goleșcu în secolul al XIX-lea, n-a mai fost rostit sub cupola academică, G. Bengescu stingându-se din viață la 23 august 1922. Textul a fost publicat, în 1923, împreună cu răspunsul pregătit de N. Iorga, în vol. LII al colecției Academia Română. Discursuri de recepție.

Din volumul său din 1899 — foarte puțin cunoscut — am selectat câteva fragmente din capitolul închinat lui V. Alecsandri, față de care G. Bengescu a nutrit o sinceră și caldă admirație³. Însemnările sale din perioada când Alecsandri s-a aflat în misiune diplomatică la Paris evocă, îndeosebi, marea dragoste de țară a poetului, de locurile natale, care a constituit elementul fundamental al întregii sale creații literare.

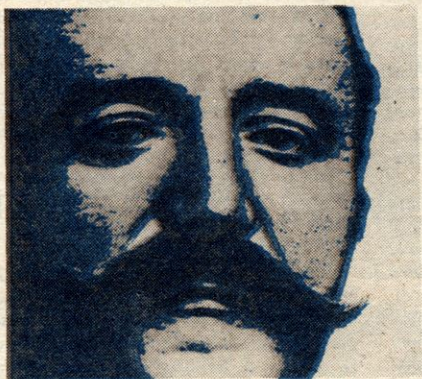
¹ În 1886, 1888 și 1892, G. Bengescu a publicat în revista *Conversări literare* un studiu și câteva amintiri referitoare la V. Alecsandri, reluate în mare parte în cartea din 1899. A scos, în 1902, un volum cu traducerea în limba franceză a pasteluilor barocului de la Mircești (*Pastels. Poésies roumaines de V. Alecsandri, Bruxelles, „P. Lacomblez”, Paris, „Le Soudier”*). De asemenea, în *Revue des Deux Mondes*, decembrie 1910, a tipărit studiul *Un poète diplomate roumain du XIX-e siècle Basile Alecsandri*.

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 5, 6/1971; 3/1987.

GRAȚIE

PATRIOTISMULUI

ROMÂNILOR

GEORGE BENGESCU

Dulcele sunet al limbii românești

Alecsandri! Câte suvenire depărtate¹, confuze chiar în inima mea, acest nume evocă dinaintea ochilor mei: primii ani ai vieții mele, trăiți, la București, în casa strămoșească a Goștilor; impresiunile mele de copil; primele mele lecțiuni de românește; prima serată ce petrecusem la Teatrul Român [Teatrul Național] și, mai presus de toate, o admirațiune fără margini pentru marele poet ale cărui versuri au răsunat pe buzele mele chiar din ziua în care am început a studia!

Și, într-adevăr, încă din prima mea tinerețe, am fost cuprins de un viu entuziasm pentru poeziile lui Alecsandri. Pe când numă-mea mă învăța a citi franțuzește, pe când repetam, cu multe greșeli și cu o ignoranță absolută a prozodiei, însă cu o mare râvnă și cu multă luare aminte, Rugăciunea unui copil, de Lamartine, profesorul meu de românește mă puneă să recitez Dorul Românei, Andrei Popa, Adio Moldovei [poezii de V. Alecsandri] și-mi aduc aminte că, încă de atunci, versurile lui Alecsandri au mișcat mai mult inima mea de copil și de român decît strofele cele mai armonioase ale autorului Meditațiilor.

Un alt suvenir depărtat și plăcut al copilăriei mele este prima serată ce am petrecut la Teatrul Român, al cărui director general era atunci părintele meu. Se da vestita Chirița a lui Alecsandri, reprezentată la Iași în 1850 și jucată de incomparabilul nostru Millo²

pe scena Teatrului Național din București (după ce artistul se mulț în Țara Românească). Plăcerea ce resimții în acea seară fu cu atât mai vie cu cît mă pregăteam tocmai atunci a părăsi România pentru a merge să-mi încep studiile în străind-tate și parcă din fundul lojei o voce misterioasă îmi șoptea: „Rîde, rîde, băiete, căci mulți ani vor trece pînă să mai auzi încă o dată pe vreo scenă dulcele sunet al limbii românești”.

Printre cărțile ce adunaserăm în lădița mea, cînd plecai din țară, se găsea prima edițiune a Doinelor, tipărită de De Soye și Bouchet, la Paris, în 1853³, și dacă n-am uitat cu totul limba părintească, în zidurile Liceului Louis le Grand, aceasta o datoresc obiceiului ce luasem de a scoate, în orele de recreație, scumpa cărțică din fundul pupitrului meu de școlar și de a citi într-una versurile nemuritorului nostru poet, pe care-l admiram de atunci pe atît pe cît l-am iubit mai tîrziu.

De la 1857 la 1871 — cît am fost student la Paris — n-am avut fericirea de a cunoaște personal pe Alecsandri, cu toate că el venea adeseori să vadă pe fratele său, regretatul colonel Ion Alecsandri, care era așezat în Franția și căruia mă prezentase scumpul meu camarad de la Louis le Grand, George Duca⁴, nepotul lui Alecsandri.

Întorcîndu-mă însă în România, la 1871, una din cele dintîi persoane cu care aversei onoarea de a intra în relațiune fu Vasile Alecsandri, pe care-l înîlîneam adeseori la frații Steriadi, în acea casă plăcută, a

cărei afabilă și voioasă ospitalitate n-a uitat-o nici unul din aceia care au călcat, măcar o dată, pragul ei. Acolo se adunau la masă, de una sau de două ori pe săptămîină, Vasile și Ion Alecsandri, doctorul Marcovici⁵, Ion A. Cantacuzino (Zizin)⁶, George Duca etc.; și nimic nu era mai vesel decît acele prînzuri, din care ceremonialul era cu totul exclus și în care verva fiecearuia își da un liber curs.

Alecsandri, care de firea lui era foarte vesel, făcea mare haz de petrecerile noastre și, fiindcă-i plăcea mult tinerimea, el se simțea fericit în mijlocul nostru, mai cu seamă că o mare parte dintre noi eram de curînd veniți de la Paris, unde poetul locuise multă vreme și de unde se întorsesese în țară cu o prețioasă comoară de suvenire.

Doi mari prieteni

Gustul teatrului, pe care-l aveam amîndoi, și mai ales gustul repertoriului Comediei Franceze, unde petrecuserăm, și unul și altul, la epoce deosebite, un șir îndelungat de seri neuitate (Alecsandri era dealt-mintrelea mare prieten cu Got⁷, fostul decan al casei lui Molière), aceeași aplecare, aceeași pornire comună spre arta dramatică atraseră curînd asupra mea atențiunea lui Alecsandri. O traducțiune în versuri franceze a Steluței⁸, ce încercai pe atunci și care fu publicată de

¹ Alexandru Marcovici (1835-1886), medic al poliției sanitare (1864), medic primar la spitalul „Colțea” și profesor de clinică medicală și terapeutică la București.

² I.A. Cantacuzino-Zizin (1829-1898), om politic român, director general al troleelor, agent diplomatic la Belgrad și ministru de finanțe (1870); în 1848 a întreprins o lungă călătorie în S.U.A.; traducătorul lui Schopenhauer în limba franceză.

³ Edmond Got (1822-1901), actor francez, societătar al Comediei Franceze (1850), creatorul unor numeroase roluri, în special în piesele lui Alexandre Dumas-filul.

⁴ Poezie din volumul din 1853, închinată amintirii Elenei Negri, logodnica poetului.

¹ Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte intreruperile din original. Am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă unele particularități ale autorului (ex. Franția, pentru Franța, epocă pentru epoci, atențiune pentru atenție etc.). Explicațiile din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

² Matei Millo (1813-1896), mare actor român, creatorul multor roluri din teatrul lui V. Alecsandri, printre care și cel — în travesti — al eroinei titulare din suita pieselor cu „Coana Chirița”.

³ Este vorba de primul volum de poezii originale ale lui Alecsandri, Doine și lăcrimare, publicat la Paris.

⁴ George Duca (1846-1899), născut la Iași, inginer, profesor universitar la București, director general al C.F.R. și al Școlii de poduri și șosele; a condus lucrările de amenajare a portului Constanța; a fost tatăl lui I. G. Duca (1879-1933), fruntaș al Partidului Național-Liberal, asasinat de legionari în 1933, pe cînd era prim-ministru (Magazin istoric, nr. 12/1983).

Marsillac¹ în Journal de Bucarest, mă puse în legătură și mai intimă cu Alecsandri, astfel că, în 1885, când el fu numit ministru al țării la Paris, bucuria mea fu fără margini. Depărtat din România de la 1873, mă reîntîlnisem numai odată cu marele poet, în 1882, la Londra, unde autorul Pastelurilor venise în gazdă la vechiul și bunul său amic, Ion Ghica.

N-am nevoie de a aminti cît de mare a fost dragostea ce din copilărie a legat pe Ion Ghica și pe Alecsandri și ce influență fericită geniul unuia a exercitat asupra spiritului și talentului celuilalt. Scrisorile lui Ion Ghica către Alecsandri sînt bine cunoscute de toți aceia care iubesc literatura noastră modernă; ele constituie corespondența oareșcum „literară” a acestor doi bărbați eminenți; însă ceea ce publicul nu știe și ceea ce am avut norocul de a

¹ Ulisse de Marsillac (1821-1877), profesor și ziarist francez, stabilit în România. A scris ziarele Voix de la Roumanie (1864-1866), Moniteur roumain (1868-1870), Journal de Bucarest (1870-1877). A publicat, în 1871, o istorie a armatei române.

Vasile Alecsandri și (sus) citeva din personajele pieselor sale interpretate de marele actor Matei Millo

În p. 23: G. Bengescu — portret reproduș în ediția postumă a discursului său de recepție la Academia Română (București, 1932)

cunoaște și de a vedea de aproape este glumeția și verva ce domneau în corespondența lor intimă, precum și în conversațiunea lor familiară. Nu era mai mare bucurie pentru Alecsandri decît de a primi adeseori de la Ion Ghica scrisori în care situația politică a țării, calitățile sau cusururile bărbatilor de la guvern, toate întîmplările însemnate din România sau din străindute erau comentate cu acea fineță umoristică

ce caracteriza tot ce ieșea din condeiul autorului. Convorbirilor economice; iar, pe de altă parte, plăcerea cea mai mare a lui Ion Ghica era de a veni să petreacă vreo câteva zile la scumpul său prieten și coleg din Paris. Pentru aceste ocazii solemne, doamna Alecsandri — o gospodină vestită, — pregătea „curechiurile” sale cele mai nimerite, atât de felurite și de înfricoșate [în sensul de copioase] încît Ion Ghica, doritor de a le cinsti după meritul lor, se ducea să caute prin oraș vreo prieten al casei și, introducîndu-l în sufrageria lui Alecsandri, zicea cu un zîmbet glumeț: „Am adus un ajutor”.

Cînd Ghica nu mergea seara la teatru, el se așeza, într-un jeț, lîngă Alecsandri, și stam atunci împreună ore întregi, el vorbind de tinerețea lor, de luptele lor politice, de tot ce realizase generația din care ei făceau parte pentru progresul și binele țării, eu ascultîndu-i în tăcere și căutînd a mă folosi de aceste convorbiri, din care, bineînțeles, nu pierdeam nici un cuvînt.

Alecsandri fusese numit ministru la Paris în februarie 1885. Deși eram asigurat de toată bunăvoința lui, totuși crezusem de cuviință de a-i scrie pentru a-i prezenta felicitările mele, arătîndu-i totodată ce mare interes aveam, din pricina lucrurilor mele literare, de a nu fi depărtat de la postul meu. El binevoia a-mi răspunde imediat.

[În continuare, autorul citează din scrisorile trimise de Alecsandri la 7 și, respectiv, 10 februarie, prin care poetul îl anunța că, intervenind pe lîngă ministrul de externe, Ion Cămpineanu, acesta a reînnoit numirea lui Bengescu în postul diplomatic din capitala franceză].

Eram în culmea dorințelor mele: singurul nor pe orizont era că, din pricina stării sănătății, precum și a afacerilor sale, Alecsandri hotărîse de a nu porni la postul său decît pe la aprilie. Cine va înlocui pe Odobescu? [care era secretar unu al Legăției române]. Care va fi noul personal ales de Alecsandri? Aceste chestiuni mă preocupau cu drept cuvînt [autorul spera să fie numit în locul lui Odobescu, lucru ce s-a și petrecut la sfîrșitul lunii martie].

Numirea mea de prim-secretar deveni oficială la 12

aprilie. Aveam atunci, în diplomatie, un stagiu de patru ani, din care zece luni la Viena, ca prim secretar de agenție, și aproape trei ani și jumătate ca secretar al doilea la Londra și la Paris.

Deși mîndru de a reprezenta în strădănită România independentă, Alecsandri părăsi țara cu mîhnire, parcă ar fi presimțit toate supărările ce-l așteptau la sosirea sa în Paris. Legațiunea noastră era atunci instalată într-un otel particular din strada Penthièvre, strădă cam zgomoasă, din pricina marii mișcări de trăsură și de căruțe de tot felul ce treceau pe acolo, mai ales noaptea și în zorii zilei. Deprins de multă vreme cu liniștea și cu tăcerea cîmپیilor, obișnuit a privi mereu orizontul nemărginit al Mirceștilor și, din cabinetul său de lucru, a-și îndrepta vederea spre întinderea cerului albastriu, Alecsandri fu rău impresionat cînd se văzu închis între zidurile cam întunecoase ale unei case fără aer și fără soare.

Obligat a respecta contractul ce ne lega cu proprietarul aceluia otel — care oferea de altmîndrelea toate avantajele și toate inconveniențele instalărilor parisiene și de care mulți miniștri plenipotențieri, și poate chiar ambasadori, s-ar fi mulțumit — Alecsandri fu cîteva săptămîni omul cel mai nenorocit din lume. Antipatia ce avusese de la început pentru noua sa locuință deveni atît de mare încît, într-o seară, el își puse, pe tăcut, într-o lădiță tot ce-i era trebuincios pentru noapte și se duse să doarmă la otel „Mirabeau”. Și, pe cît timp fu silit să ocupe localul din strada Penthièvre, poetul pleca în fiecare seară de acasă și mergea să petreacă noaptea în rue de la Paix, reîntorcîndu-se a doua zi de dimineață la reședința lui oficială, obosit, necăjit. Trecuse vremea cînd Alecsandri, mai tîrziu cu vreo patruzeci de ani, trăia vesel și fericit într-o odăidă din strada Racine, tocmai în casa și în apartamentul în care răposatul arhimandrit Josafat Snagoveanu era să înființeze, cu cîțva timp mai în urmă, prima capelă română din Paris! ■

Introducere selecție și note:
Ioan LĂCUSTĂ

CLIO ANUNTA

SECRETELE

CIVILIZAȚIEI MOCHE

Lîngă satul Sipau din Peru a fost descoperit un mormînt de acum 1500 ani al unui preot-războinic, anunță revista Newsweek. Arheologii au lucrat cu migală, timp de două luni, pentru a scoate la lumină vestigiile de preț ale unei civilizații despre care se știau prea puține lucruri. Între anii 250 și 750, deci cu mult înaintea încașilor, coasta nordică a actualului stat Peru a fost controlată de poporul Moche. Folosind un ingenios sistem de canale de irigații, acest popor a transformat zona dintre Anzi și Pacific într-un pămînt roditor. Apoi, a dispărut brusc din istorie.

Arheologii peruani au comparat descoperirea lor cu cea a mormîntului faraonului egiptean Tutankhamon, din 1922. Mormîntul de lîngă Sipau este considerat drept cel mai bogat dintre cele săpate vreodată în emisfera vestică. Între obiectele descoperite se numără: o coroană, un scut și un clopot de ceremonie, toate din aur masiv, un colier din același metal cu „arahide” din aur și lapislazuli, o mască, brățări cu sute de mărgele din turcoaze, 16 discuri din aur și multe alte obiecte.

Analizele chimice au arătat că aurul provenea din Anzii de est, turcoazele din nordul Argentinei și lapisul din Chile, ceea ce arată întinderea comerțului practicat de populația Moche. Totodată, ea stăpînea o înaltă artă a prelucrării metalelor: obiectele din cupru sînt placate cu aur după o tehnică pe care europenii au utilizat-o abia cîteva secole mai tîrziu. Există apoi statueta unui războinic, de mărimea unui deget, atît de minunț lucrată, încît detaliile nu pot fi distinse decît la microscop.

Arheologii cred că pe acel plătou trebuie să mai fie și alte asemenea morminte pe care speră să le descopere înaintea temușilor huasqueros — jefuitorii de morminte.

D.M.

COMOARA MANUSCRISELOR ROMÂNEȘTI

GABRIEL ȘTREMPEL

Pe fostul Pod al Mogoșoaii (actuala Calea Victoriei), în mijlocul aglomerației citadine, se mai păstrează un pîlc de copaci din fosta pădure a Cotrocenilor de la marginea ei dinspre răsărit. Cîțiva ulmi uriași, salcîmi și oțetari scorburoși au supraviețuit măcinărilor vremii. Ei înconjură astăzi, împreună cu liziera de castani, plantați în urmă cu o sută de ani, o instituție fără de care cu greu s-ar putea concepe progresul de idei și cel al științelor, culturii și artelor din țara noastră: Biblioteca Academiei R.S. România.

Înființată în 1867, aproape concomitent cu fondarea Academiei Române¹, biblioteca înaltului for științific s-a constituit, de-a lungul a aproape un veac și un sfert de existență, într-o prestigioasă instituție de cultură națională.

După cum se știe, la întemeierea Academiei Române, învățații reuniți în sinul ei își asumaseră mandatul de a lucra la întocmirea dicționarului și gramaticii limbii române, precum și a istoriei poporului român. Fără o bibliotecă bine întocmită însă nici unul dintre aceste deziderate nu putea fi îndeplinit. Aceasta au înțeles-o și B.P. Hasdeu, și Al. Odobescu, și Ion Ghica, și M. Kogălniceanu, și D. Sturdza și alți cărturari patrioți care au pus bazele Bibliotecii Academiei.

Dar nu la istoria acestei instituții vrem să ne referim în paginile de față, ci la cororiale spirituale pe care le-a adunat și la oamenii care au pus manuscris lângă manuscris, document lângă document, volum lângă volum, cărămizi de aur pentru înălțarea și îmbogățirea ei.

6 000 tomuri

Se impune să remarcăm adevărul că Biblioteca Academiei este opera întregului nostru popor, unde săraci și bogați, intelectuali de prestigiu sau modeste învățători de sat din provinciile istorice, chiar în perioada cînd acestea încă nu erau unite cu țara, și-au trimis, cu generozitate și entuziasm, obolul lor pentru constituirea și continuarea sporire a fondurilor ei. Instituție istorică, Biblioteca Academiei teazurizează în fondurile ei efigiile unității noastre spirituale, materializate în cărțile și manuscrisele care, de-a lungul secolelor, au păstrat și perpetuat limba și cultura poporului, de o parte și de alta a Carpaților.

În toamna anului 1876, după ce August Treboniu Laurian² își împlinise al doilea său mandat de președinte al Academiei Române, Ion Ghica a fost ales pentru fotoliul cel dintîi al instituției științifice naționale și avea să rămînă în istoria academică prin două fapte de seamă: așezarea definitivă, sub președinția lui, a Academiei Române în formele știute și donarea manuscriselor lui Nicolae Bălcescu, intimul său prieten din copilărie, pe care acesta i le încredințase înainte de moarte. Era cea mai prețioasă comoară de gândire și simțire patriotică pe care pînă atunci o depusese cineva în colecțiile Bibliotecii. Donația cuprindea, printre altele, *Istoria Românilor supt Mihai Viteazul*, în două redacțiuni, *Reforma socială la români*, *Manualul bunului român*, împreună cu *Testamentul* și mai multe documente rămase de la marele gînditor și luptător revoluționar. Doi ani mai tîrziu, în 1878, scrierile lui Bălcescu erau tipărite într-o primă ediție îngrijită de Al. Odobescu.

Se cuvine amintită, de asemenea, contribuția lui Odobescu la sporirea fondurilor Bibliotecii Academiei, unde a depus numeroase documente istorice, piese numismatice, gravuri și desene. În 1876, la cîteva luni după donația lui Ghica, Odobescu a dăruit teazaurul de manuscrise ale poezilor Văcărești, primite de la Iancu Văcărescu. Donația era însoțită de o splendidă scrisoare de omagiere adusă memoriei acestor cărturari-poeti, iubitori de limbă și țară, scrisoare în care Odobescu își exprima și încrederea în instituția în plină dezvoltare, unde așezase spre veșnică păstrare acel depozit de manuscrise.

Dar Odobescu mai are un merit, ce se cere amintit. În timpul excursiilor de studii făcute în nordul Olteniei și Munteniei el a descoperit un mare număr de cărți, necu-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 4/1986; 2/1989.

noscute pînă atunci, cum a fost *Liturghierul* imprimat la Tirgoviște în anul 1508 (cea dintîi tipăritură românească), atrăgînd atenția forurilor culturale de resort pentru salvarea imensului patrimoniu de valori ce zăcea, neștiut și în primejdie de a se pierde, în atîtea și atîtea lăcașuri din țară. În urma sesizărilor și eforturilor lui Odobescu, multe din manuscrisele și vechile noastre tipărituri au început a fi căutate, cu tot mai multă stăruință; găsite, ele au fost îndreptate spre fondurile Academiei.

Un alt mare istoric, Nicolae Iorga, a determinat la începutul veacului nostru preluarea de către Bibliotecă a fondurilor mănăstirești de cărți și manuscrise, ieșite de mult din uz, și punerea lor la îndemîna cercetătorilor din toată țara.

O dată cu numirea, în anul 1879, a lui Ioan Bianu¹ la conducerea Bibliotecii Academiei — unde avea să rămînă nu mai puțin de 56 ani, pînă la moartea sa, în februarie 1935 — colecțiile acesteia au început a fi organizate sistematic, compartimentele (în vigoare și astăzi) fiind pe deplin stabilite. Ansamblul de valori a sporit cu fiecare an. Îndeosebi, au intrat acum în fondurile Bibliotecii un număr important de valoroase manuscrise românești din sec. XVI-XIX, multe din acestea fiind în mai multe variante. Să mai consemnăm faptul că în colecțiile Bibliotecii Academiei s-au adunat, de-a lungul celor peste 120 ani de existență, aproximativ 6 000 tomuri de manuscrise, prezentate de noi în cele patru volume ale *Catalogului* publicat la Editura științifică și enciclopedică, începînd din anul 1978.

Sînt valori inestimabile pentru istoria culturii și civilizației noastre, evidențiînd dezvoltarea unitară, schimbul permanent de valori spirituale între țările române, precum și situarea acestora în circuitul cultural universal, contribuția originală adusă de poporul român la dezvoltarea tezaurului de gîndire și frumos al umanității.

Sînt comori de limbă și literatură, începînd cu primele traduceri în românește, *Psaltirea Scheiană*, *Codicele Voroneșean*, *Psaltirea Hurmuzachi*, din sec. XVI și pînă la manuscrisele marilor clasici ai culturii noastre din sec. XIX-XX.

Portretele domnitorilor români

Să ne întoarcem însă la ideea de bază a acestor însemnări, și anume aceea a evidențierii citorva valori fundamentale pentru istoria și cultura poporului român aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei. Printre acestea, de o importanță deosebită — prin unicitatea sa — este *Pomelnicul mănăstirii Bistrița* din Moldova. Scris pe pergament și numărînd 106 pagini, manuscrisul a început să fie redactat în vremea lui Alexandru cel Bun și a fost încheiat după domnia lui Petru Rareș. Sînt trecute aici toate personalitățile Moldovei dintr-o perioadă de mai bine de 150 ani, fapt ce conferă o valoare istorică de primă mărime pentru stabilirea succesiunii domnilor pe tronul Mușatinilor. Impresionantă este pagina unde (probabil la porunca domnului) sînt înșirați — în cadența glorioasă pe care a folosit-o și Delavrancea în *Apus de Soare* —, marii boieri și oșteni căzuți la Războieni (26 iulie 1476) cu sabia în mînă, striviți, dar nu înfrinți, de mulțimea otomanilor.

Manuscrisul a fost descoperit în anul 1879 de către D.A. Sturdza (1833-1914), care avea să devină nu numai o personalitate de seamă a vieții academice, ci și cel mai mare donator de colecții pentru Bibliotecă. Mii de manuscrise în toate limbile, mii de gravuri, desene, hărți geografice și istorice, zeci de mii de documente, valori numismatice și filatelice, nenumerate cărți și colecții de periodice au fost donate de către D.A. Sturdza Bibliotecii, îmbogățindu-i fondurile cu reprezentative valori de artă și cultură. Tot Dimitrie A. Sturdza a inaugurat, la 14 august 1874, seria donațiilor de portrete ale domnitorilor români, făcute de gravori contemporani. Printre cele 18 portrete, dăruite de el, figura cel realizat de Aegidius Sadeler cu efigia, după natură, a lui Mihai Viteazul, gravurile din sec. XVII-XVIII cu chipurile voievozilor Gheorghe Ștefan, Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir, Nicolae și Constantin Mavrocordat etc. Portretul lui Matei Basarab, lucrat în dălțiță de Willem Hondius, a fost donat de către D.A. Sturdza patru ani mai tîrziu. Tot el a depus în colecțiile Bibliotecii în 1877, una din operele poetice fundamentale ale veacului XVII: manuscrisul original al *Psaltirii* în versuri, pe care Dosoftei² îl dăruise lui Duca vodă, versiune cu prețioase note autografe ale învățatului mitropolit.

De o mare importanță pentru istoria culturii românești și pentru studiul limbii și literaturii populare, este și un alt manuscris, dăruit tot de către Dimitrie A. Sturdza în anul 1880, cunoscut îndeobște sub denumirea de *Codex Sturdzanus*. Scris la finele veacului XVI și la începutul celui următor, studiat și publicat de marele Hasdeu în *Cuvinte din bătrîni*, manuscrisul cuprinde cele mai vechi legende populare în limba română, legende apocrife, răspîndite mai întîi în centrul Transilvaniei și apoi dincoace

^{1,2} Magazin istoric, nr. 1/1986; 8/1985.

de munți, fapt relevant pentru unitatea de limbă și cultură de-o parte și de alta a Carpaților. Copistul, popa Grigore din Măhaci (de aici denumirea dată de Hasdeu de „Texturi măhăcene”), a lăsat cîteva însemnări interesante, printre care și una cu privire la bătălia lui Mihai Viteazul de la Mirăslău (18 septembrie 1600).

Cronografe și letopisețe

Un loc important în această neprețuită comoară culturală din colecțiile Bibliotecii Academiei îl dețin manuscrisele de istorie, de la cele mai vechi cronografe¹ și cronici din sec. XVII și pînă la operele lui N. Bălcescu, B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, N. Densușianu, Gr. Tocilescu, C. Giurescu, P.P. Panaiteșcu și alții.

Să stăruim, în continuare, asupra cîtorva din aceste valoroase manuscrise, revelatoare pentru începuturile și dezvoltarea istoriografiei în limba română.

În deceniul patru al secolului trecut, în cadrul general al procesului de înnoire a societății românești, interesul pentru istoria patriei a cunoscut o dezvoltare deosebită. Intelectualii și revoluționarii generației de la 1848 au făcut din istorie una dintre armele puternice de luptă în slujba realizării dezideratelor libertății și dreptății naționale și sociale, a modernizării țării române. Acum, istorici precum M. Kogălniceanu (în 1840, în *Arhiva românească*) sau Nicolae Bălcescu și A.T. Laurian (în 1845-1848 în *Magazin istoric pentru Dacia*) au publicat bogate extrase din cronicile Moldovei și, respectiv, Munteniei.

Cel dintîi care s-a ocupat cu adunarea și editarea critică, sistematică, a manuscriselor vechilor cronici moldovenesti a fost Mihail Kogălniceanu, care în anii 1845-1846 a scos *Letopisețele țării Moldovei*. Pe unele din acestea le avea din bibliotecile înaintașilor săi, inclusiv din aceea a lui Eneche Kogălniceanu², căruia i s-a atribuit una din cronicile mărunte de la finele sec. XVIII. Alte manuscrise i-au fost împrumutate de către prieteni de familie sau amici personali. Din rîndul acestora trebuie amintiți în mod special, Cezar Bolliac, D.A. Sturdza, V.A. Urechîă, D. Sturdza-Șcheianu sau Nicolae Istrati de la Rotopănești (Suceava), deținătorul unor splendide tomuri de cronici muntenesti. Manuscrisele strînse de Kogălniceanu au intrat, în deceniul opt al secolului trecut, în colecțiile Academiei, constituind un valoros fond de cercetare, consultat și folosit de toți cei care au publicat ediții critice din scrierile cronicarilor noștri.

Dintre aceste manuscrise să amintim mai întîi două vechi cronografe. Unul, tradus de Pătrașco Danovici treti logofăt, a fost scris în anul 1689 de către Gavril diacul din Bălțătești-Neamț pentru Ion Iordache Cantacuzino, vistiernic, într-o superbă grafie, împodobit cu numeroase miniaturi, frontispicii și majuscule bogat colorate. Altul, din același grup de cronografe Pătrașco Danovici, a fost copiat în anul 1707 pentru stolnicul Dimitrie Ursachi. De dimensiuni apreciabile, cum sînt toate aceste manuscrise de istorie universală, volumul are peste 870 pagini, este scris îngrijit și împodobit cu frontispicii și desene florale în peniță.

Bogat reprezentată în colecțiile manuscriselor de la Academie este literatura istorică din sec. XVII-XVIII, atît prin scrierile cronicarilor de seamă ai Munteniei și Moldovei — cititori ai istoriografiei în limba română —, cit și prin operele unor cărturari de mai mică însemnătate, dar a căror contribuție nu poate fi trecută cu vederea cînd evocăm începuturile și dezvoltarea literaturii istorice de la noi.

Dintre manuscrisele de cronici muntenesti, deosebit de valoros este unul care cuprinde, într-o scriere artistică din primele decenii ale sec. XVIII, *Letopisețul Cantacuzinesc*, un text fragmentar din *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu³ și un altul din *Cronica oficială a domniei lui Constantin Brîncoveanu* de Radu Greceanu⁴. Peregrinările manuscrisului sînt interesante. Copiat în Țara Românească, a ajuns în biblioteca mănăstirii Neamț, apoi în proprietatea lui Nicolae Istrati, care l-a dăruit lui M. Kogălniceanu, a cărui parafă în tuș albastru se află aplicată de două ori pe filele tomului.

Studiat de N. Bălcescu

În anul 1882 a intrat în patrimoniul Academiei o altă versiune a *Letopiseșului Cantacuzinesc*, scrisă la începutul sec. XVIII. La 13 octombrie 1718, manuscrisul făcea parte din cărțile lui Manea Mătăsaru, care îl cumpărase pe preț de doi țaleri. Nu după multă vreme, volumul se afla la un dascăl, Ilie, tocmai la Constantinopol, de la care

¹⁻⁴ *Magazin istoric*, nr. 5/1986; 7/1977; 2/1987; 7/1987.

l-a achiziționat Enache Kogălniceanu. Iată, pentru izul arhaic, textul însemnării așezate după marca proprietății lui Manea Mătăsaru: „Și pi urmă, viind la Țarigrad, s-au vîndut cu voce noastră, aici, dumisale Enache Kogălniceanu, biv vâtaf za aproz cînd era cu mazlie mării sale Ioan Constandin Mihai Cehan Racoviță voevod, cînd era cursul anilor de la Hristos 1761, avgust 12". La rîndul său, Enache Kogălniceanu precizează, în grecește: „Acest hronograf [se obișnuia să se dea cronicilor această denumire] l-am cumpărat de la Constantinopol, de la prea învățatul chir Ilie dascălul al Făcăoaciei, împreună cu alte cărți, la Kuruceșnié, la 1761, avgust 12".

Aceste peregrinări ale manuscriselor de cronici evidențiază, și pe această cale, lărgul interes pe care istoria patriei o avea în straturi diferite ale societății românești, precum și cinstirea de care se bucurau scrierile cronicarilor noștri. Să mai notăm că o *Istorie a domnilor Țării Românești* de Radu Popescu, scrisă de Constantin Căpitanul în anul 1761, aparținea prin 1812 unui călugăr, Pahomie, de la Poiana Mărului (Rimnicu Sărat) de la care a cumpărat-o postelnicul Pană zugravul, cu prețul de „taleri 33". De prisos să mai subliniem costul ridicat al codicilor în această vreme de maxim interes pentru istoria națională. Cercetat de către Nicolae Bălcescu, ale cărui însemnări le întâlnim la fila 58, manuscrisul a fost probabil împrumutat de acesta de la Cezar Bolliac, căruia i-a aparținut volumul, înainte de a-l încredința lui D.A. Sturdza, care l-a depus la Academie.

În fine, să ne oprim și asupra unei culegeri de cronici privitoare la domnia lui Nicolae Mavrocordat în amîndouă Țările române (alcătuite de Nicolae Costin, Axinte Țuricariu și Radu Popescu), copiată de pana artistului în ale scrierii care a fost popa Stanciu, paroh al ctitoriei lui Antim Ivireanul și datată București, 20 martie 1722. În același an, pentru acest popa Stanciu, un oarecare ucenic al său, Efreim Grămăticul, copia cea mai veche versiune pe care o cunoaștem din *Didahiile* inegalabilului orator care a fost Antim Ivireanul¹. Splendide frontispicii colorate și majuscule împodobesc opera popii Stanciu, dăruită Bibliotecii la 1886 de către V.A. Urechă.

Un somptuos manuscris ce a aparținut domnitorului Mihail Racoviță, al cărui blazon și inițiale figurează pe a doua copertă, cuprinzînd cronica lui Grigore Ureche și *Letopiseșul Țării Moldovei* al lui Miron Costin, copiate la început de veac XVIII, are și el mica sa istorie de acum o sută și mai bine de ani. Scris de unul dintre cei mai cunoscuți grămăticii, Grigoraș sin (fiul lui) Vasile Uricariu, probabil pentru domnul amintit, manuscrisul a aparținut mamei lui V.A. Urechă, după cum consemnează istoricul în anul 1860, pe prima filă: „A fost al meu, aflat la mama". Volumul are o remarcabilă valoare sub raportul acurateții textului și a fost cercetat de P. P. Panaitescu la alcătuirea edițiilor sale de cronici.

Un alt manuscris copiat tot de Grigoraș sin Vasile Uricariu, în anul 1726, conținînd fragmente din cronicile lui Ureche și ale Costineștilor, este semnificativ pentru felul în care erau difuzate, în trecut, textele istorice. Potrivit unei însemnări, aflăm că toate cheltuielile de copiere au fost suportate de către Toader Costache, al treilea logofăt, posesorul cronicii, executîndu-se „trei letopisăți în zilele luminatului și prea înălțat domn, mărie sa Alexandru Ioan Mavrocordat voevod, 1786, avgust 4. Ștefan Stîrce". Iar pe o altă filă citim: „Di pe acest letopisăat am scris și eu un letopisăat, în zilele prea luminatului și prea înălțat domn, măriia sa Constandin Alexandru Moruz voevod, 1803, săptemvrie 20. Antohi Sion".

Cronicile reunite ale Munteniei și Moldovei

În a sa monumentală *Istorie a literaturii române din secolul al XVIII-lea*, N. Iorga observa tendința copiștilor (impusă de dorințele cărturarilor) de a aduna într-un singur volum, de mari dimensiuni, toate cronicile privitoare la istoria Moldovei și Țării Românești. El numea această nouă formă de difuzare a izvoarelor narative marile compilații de cronici.

Printre copiștii care rămîn recunoscuți ca deosebit de prolifici în copierea acestui gen de manuscrise se numără Ioasaf Luca, nepot de soră a lui Ion Neculce², a cărui operă a difuzat-o, de altfel, și în numeroase manuscrise separate. Dintre manuscrisele ieromonahului Luca ce au străbătut pînă la noi, șase se păstrează la Biblioteca Academiei. Trei cuprind cronicile fundamentale ale Moldovei și transmit cele mai complete texte ale lui Neculce. O culegere de cronici moldovenești din 1766 a fost scrisă pentru postelnicul Alexandru Hurmuzachi, rudă prin alianță cu familia Luca și cu Neculce „întru pomemirea răposăților domni a pămîntului Moldovei". De la familia Hurmuzachi, manuscrisul a ajuns în proprietatea Sturzeștilor. La 1839, vornicul Alexandru Sturdza îl parafa și stabilea numărul fiilor. Cele peste 870 pagini cuprind, lucru mai rar înțîlnit, pe lîngă letopiseșele Costineștilor, întreaga operă a lui Ioan

¹⁻² Magazin istoric, nr. 11/1975; 5/1985.

Neculce, inclusiv *Predoslovie* letopiseșului său, ce nu s-a mai păstrat decât într-o singură versiune. Kogălniceanu a folosit acest manuscris în editarea colecției sale de cronici, socotindu-l ca fiind cel mai complet.

Un voluminos manuscris de 1 040 pagini cuprinde pe lângă textul fragmentar al *Letopiseșului* lui Ioan Neculce, *De neamul moldovenilor* și *Letopiseșul* lui Miron Costin, precum și *Letopiseșul* lui Nicolae Costin. În sfârșit, un manuscris alcătuit în 1766, pentru și cu cheltuiela marelui spătar Iordache Cantacuzino, tot de Ioasaf Luca, are, în afara cronicilor amintite, și *O samă de cuvinte*, text păstrat, de asemenea, în foarte puține copii. Cum aflăm dintr-o însemnare de pe manuscris, acesta a făcut parte din biblioteca lui Alexandru Hasdeu: „A lui Alexandru Hăjdeu, primit în dar de la prințipele Gheorghe Matheu Cantacuzino. 23 aprilie 1829, Chișinău”. De asemenea, parașa în tuș a lui Kogălniceanu atestă că la data cercetărilor sale manuscrisul îi aparținea.

Ne rețin atenția, în continuare, două volume ale unui manuscris cuprinzând cronica paralelă a Țării Românești și Moldovei. Atribuit de unii istorici lui Axinte Uriariu, acest unicat, ce ocupă peste 1 600 pagini, reunește cronicile fundamentale ale celor două țări, adunate probabil la sugestia lui Nicolae Mavrocordat, domn cu o rafinată cultură, stăpînitor mulți ani al ambelor țări. Primul volum al manuscrisului, copiat în Moldova pe la 1730, prezintă evenimentele istorice de la întemeierea acestui principat și pînă la 1633. Al doilea tom, continuîndu-l pe cel dintîi, este scris în Țara Românească, în aceeași vreme și relatează istoria țărilor române pînă în anul 1724. Aceste scrieri — care au ajuns după anul 1900 în proprietatea Bibliotecii Academiei, o ediție a lor fiind în curs de pregătire — constituie o mărturie elocventă a faptului că pentru cărturarii și oamenii politici ai vremii istoria țărilor române era una singură, expresie a unității de neam, limbă și cultură a poporului.

Românii — toți de un neam

Manuscrisele cronicilor noastre naționale reunite în colecțiile Bibliotecii Academiei — valoroase prin vechimea și realizarea lor artistică — constituie un prețios tezaur de mărturie privind vechimea și continuitatea poporului nostru, unitatea pe pămînturile strămoșești, lupta românilor pentru independență și libertate, împotriva dominației străine. Scrise, cum consemnează Ureche, „să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească și să se socotească, iar despre cele bune să urmeze și să învețe și să se îndrepteze”, vechile noastre letopisește evocă strădaniile cărturarilor români din sec. XVII-XVIII de a cerceta și scrie istoria națională în lumina unei investigații documentare ample, cernînd adevărul de informația eronată.

După cum scria Miron Costin, datorită cronicarului era de a nu „lăsa iarăși necris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori”. De aceea, continuă el: „Primit-au gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și semînție sînt lăcuiitorii țării noastre; Moldovei și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești, că tot un neam sînt și o dată discălecați”.

Între multe concluzii comune cronicarilor, se desprinde înainte de toate conștiința unității poporului nostru. Idee reliefată atît de Grigore Ureche, cit și de Miron Costin, D. Cantemir sau C. Cantacuzino, care scria: „Însă românii înțeleg nu numai ceștia de aici [din Țara Românească] ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și moldovenii și toți ciți și într-altă parte se află și au această limbă”. Aceași idee este subliniată și de Nicolae Costin, bine informat — ca și tatăl său Miron Costin — despre originea daco-romană a poporului român, unitatea sa teritorială, continuitatea de limbă și care notează că numele de român „au ținut și țin pînă astăzi; și încă mai bine muntenii decît moldovenii, că ei și acum dzic și scriu Țara Românească și românii acei din Ardeal”.

Consemnînd faptele de vitejie ale domnitorilor români în apărarea pămînturilor țărilor lor, evocînd viața și luptele unor străluciți conducători de țară și oști, precum Alexandru cel Bun, Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, cronicile noastre au transmis posterității o pilduitoare comoară de dragoste de țară. Ele au format și educat generații și generații de cărturari și oameni politici, de luptători pentru libertatea pămînturilor strămoșești. Scrise „de cei de locu”, după cum nota Neculce, ele au constituit, prin lecția de istorie inclusă în paginile lor, cărți de educație patriotică a poporului.

Rostul și menirea lor în viața colectivității au fost astfel formulate de același mare cărturar și scriitor de istorie care a fost Ion Neculce: „Deci, fraților cetitorilor, cu cit vă viți îndemna a ceti pre acest letopisătu mai mult, cu atît veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri de sfaturi, ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroade de cînsté”. ■

CLIO ANUNȚĂ

TEZAUZ DE ARGINT

În mai 1988, pe teritoriul Kremlinului din Moscova — anunță revista sovietică Voprosi istorii (nr. 9/1988) — s-a descoperit un tezaur conținând piese de argint, din perioada dinaintea invaziei mongole (jumătatea secolului XIII). Slab marcată în izvoarele scrise și insuficient elucidată de descoperirile arheologice, istoria timpurie a orașului Moscova, menționată pentru prima oară în cronică în anul 1147 (Magazin istoric, nr. 6/1977), s-a îmbogățit astfel cu o mătură de primă importanță. Tezaurul are 198 piese de argint: brățări felurite, inele, salbe, medalioane, agrafe, nasturi, monede, obiecte de toaletă personală etc. Tipologia obiectelor ce îl compun și datarea stratului arheologic permit plasarea lui în prima jumătate a veacului XIII.

Cui au aparținut aceste obiecte de podoabă, altă de damă, cît și brățări? Probabil familiei cnezului Vladimir Iurevici, nepotul lui Vsevolod III, poreclit Cuib Mare (1176-1212). Căzut prizonier și răpit de mongoli — a căror armată condusă de Batu-han, nepotul lui Genghis-han, a pradat Riazanul, Moscova și Vladimirul și a înfrînt oștile cneajlor ruși în bătălia de pe râul Sit (iarna 1237-1238) — acesta a murit împreună cu familia sa, așa încît comorile sale au rămas „fără stăpîn”.

Rămîn de precizat tehnica de prelucrare și locul producerii lor: Vladimir, Suzdal, Riazan sau alt centru al Rusiei vechi.

F.D.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI (1918-1940)**, VOL. III (autori: Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Ioan Taipeș, Milică Moldoveanu, Viorica Moisuc, Constantin Botoran, Petre Bărbulescu; coordonator: Viorica Moisuc).

Editura militară, București, 1988, 388 pp., 18 lei: culegere de studii ce abordează într-o viziune complexă, pe baza unor documente inedite, probleme majore ale politicii externe românești din perioada interbelică.

● **G.I. Brătianu — O ENIGMĂ ȘI UN MIRACOL ISTORIC: POPORUL ROMÂN** (ediție îngrijită, studii și note de Stelian Brezeanu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 212 pp., 16,50 lei: cunoscutul studiu consacrat originii și continuității poporului român în străvechea vatră carpato-danubiano-pontică; s-a reeditat și versiunea în limba franceză.

● **Constantin Mustăță — ÎN VÎLTAREA VREMURILOR. REMEMORĂRI. CONFESIUNI. ATITUDINI**.

Editura militară, București, 1988, 328 pp., 13 lei: interviuri cu o serie de personalități ale vieții culturale și științifice care au trăit în perioada tragicelor evenimente din anii 1940-1944 în teritoriul României vremelnice ocupat prin Dictatul de la Viena.

● **MĂRTURIILE PRIVIND LUPTA ROMÂNILOR DIN PĂRȚILE ARDEALULUI PENTRU PĂSTRAREA FIINȚEI NAȚIONALE PRIN EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ (1784-1918)** (prefață de dr. Timotei Sevișiu; studiu introductiv, note și comentarii prof. dr. Vasile Popeangă).

Arad, 1986, 410 pp. + 32 pl.: documente din fondul de arhivă al Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului.

● **VOCABULARUL REPREZENTATIV AL LIMBILOR ROMANICE** (sub egida Institutului de Lingvistică al Universității din București; coordonator: Marius Sala).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 630 pp., 47 lei: o pertinentă analiză istorică și comparată a lexicului celor nouă limbi romanice, subliniind locul limbii române în ansamblul spiritualității lingvistice latine.

● **Al. Alexianu — MODURI ȘI VEȘMINTE DIN TRECUT**.

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 453 pp.; vol. II — 398 pp., 44 lei: cinci secole de istorie a costumului românesc.

● **Dan Mihai Bărliba, Gheorghe Prisăcaru — PARTIDELE POLITICE ȘI TINERETUL. REPERE VEST-EUROPENE**.

Editura politică, București, 1987, 200 pp., 11 lei: relația dintre noile generații și viața politică într-o serie de țări ale Europei Occidentale din ultimele două decenii.

● **Pierre Lévêque — AVENTURA GREACĂ** (traducere de Constanța Tănăsescu).

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 475 pp.; vol. II — 454 pp., 48 lei: istoria lumii grecești, privită în ansamblu, din neolitic și pînă la cucerirea romană.

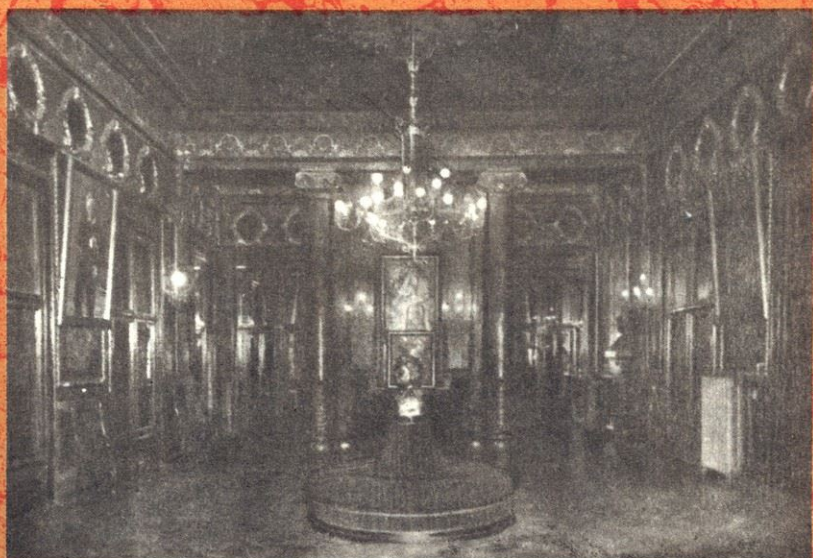
PLANSELE NOASTRE

Pagini de istorie din trecutul teatrului românesc, la a cărei dezvoltare în veacul XIX o contribuție de seamă a adus Vasile Alecsandri, poetul, dramaturgul și diplomatul evocat de G. Bengescu în însemnările sale memorialistice.

①-④ Teatrul Național din București (a — vechea clădire într-un desen din 1856; b — foaietul acestuia în perioada interbelică) și Teatrul Național din Iași (h), pe ale căror scene au fost prezentate nemuritoare creații din repertoriul românesc. Printre acestea, piesele lui V. Alecsandri **Fintina Blanduziei** (c) și **Ovidiu** (d), trilogia istorică a lui B.Șt. Delavrancea: **Apus de soare** (e), **Viforul** (f), **Lucașărul** (g) ale căror personaje au fost înfățișate de mari actori, precum C.I. Nottara, Aris-tizza Romanescu, Grigore Manolescu, Petre Liciu, Ion Petrescu, Ion Brezeanu, G. Storin, N. So-reanu, Ion Livescu, Agatha Birseanu, Aristide Demetriade, V. Maximilian, Zaharia Bîrsan ș.a. (Grație patriotismului românilor, p. 23)

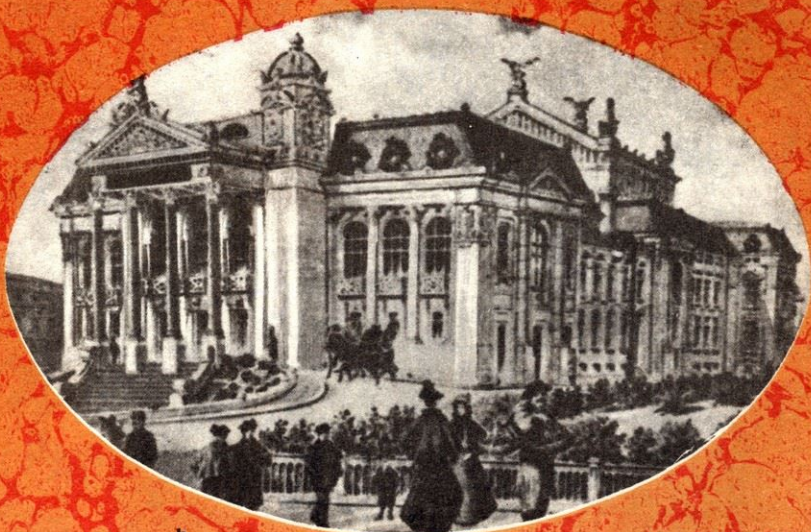

ALBUM ISTORIJE

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

23 septembrie-25 noiembrie 1939 constituie un interval în care în țară se accentuează tensiunile politice, concomitent cu presiunile din exterior și cu cavalcada loviturilor primului trimestru al noului război mondial, circumscris deocamdată la spațiul european.

După ce asistă, la București, la ceremonia funerară pentru Armand Călinescu, Carol II reflectează, duminică 24 septembrie: „Azi e în primejdie regimul și, prin regim, eu și ideea monarhică”. Ulterior va scrie în însemnările sale, că „elementele cele mai periculoase sînt Horia Sima, Voien și Dumitrescu Borsă [căpetenii legionare], care, fiind dincolo de graniță [în Germania], conduc acțiunea teroristă” (11 decembrie 1939). Amintindu-și de acea perioadă, Al. Cretzianu nota: „Horia Sima, una din cele mai turbate căpetenii ale Gărzii de fier, care fugise în Germania [în 1938],... tocmai se întorsese în ascuns în România și devenise clar că el era acela care aranjase în toate amănuntele asasinatul. El a reușit încă o dată să fugă în Germania. Asasinii efectivi al primului ministru se întorseseră, de asemenea, pe furiș din Germania” (The Lost Opportunity, London, 1957, p. 32).

În cele două luni la care se referă notele prezentate în acest număr al revistei, se succed trei guverne, în care Victor Slăvescu rămîne titular al Ministerului înzestrării armatei. În condițiile încetării existenței statului polon, ale stabilirii frontierelor sovieto-ungare pe râul San¹, ale „războiului ciudat” în vestul conti-

nentului, ale presiunilor statelor fasciste și revizioniste, o latură importantă a activității guvernamentale devine cunoașterea și luarea măsurilor pe teren, în țară. În ritm de cavalcadă, ministrul înzestrării armatei face inspecții între 7 și 10 octombrie la Comandamentul Armatei III și la Corpul 10 armată (Cernăuți), la Corpul 8 armată (Dorohoi), apoi la mari unități din Rădăuți, Dorohoi, Botoșani, Iași. La 21 octombrie, se află la Cugir, apoi inspectează calea ferată în construcție Deva-Brad. A doua zi e pe noul traseu Apahida-Teiuș, „apoi, prin Coșșa Mică, la Sibiu — la podul Oltului, de unde pornim spre Ucea, pe linia Sibiu-Făgăraș”. În 4 și 5 noiembrie vin la rînd inspecțiile la unități din zona Panciu-Mărășești-Tecuci-Huși-Galați. Sînt examinate condițiile de pe noi poligoane de tragere și ale construcției de fortificații în diferite locuri din țară.

În toată acestor tensiuni și frământări, o veritabilă oază, la care V. Slăvescu nu renunță, rămîne catedra²: „După-amiază [5 octombrie] încep examenele la Academia Comercială”. Iar miercuri, 25 octombrie, notează: „Între 9-10 dimineața deschis cursul la Academia Comercială... După-amiază, între 3-5, examene la Academie, pe care le termin definitiv³”. Între 10 a.m. și 3 p.m. în aceeași zi discută cu I. Bujoi și O. Kiriacescu probleme de credit industrial, cu reprezentantul lui Malaxa chestiuni referitoare la mortiere Brandt, are o conferință cu fabricanții de mine antitanc. Și, cam așa, viața mergea mai departe...

Eugen FREDĂ

¹ Concomitent, la 23 septembrie 1939, s-a anunțat reluarea relațiilor diplomatice sovieto-ungare, care fuseseră întrerupte la 1 februarie 1939. La 2 februarie 1939, Agenția TASS a difuzat un comunicat în care se spunea: „Agenția TASS a fost informată de tovarășul Litvinov, comisarul poporului la afacerile externe, că ieri a anunțat ministrului plenipotențiar al Ungariei la Moscova, dr. Jungert Arnothy, hotărîrea guvernului sovietic de a lichida reprezentanța sa plenipotențiară la Budapesta și apropiata închidere a misiunii ungare la Moscova. Agenția TASS a aflat din cercuri autorizate că această hotărîre a guvernului sovietic rezultă din faptul că Ungaria, în urma acordului de la Munchen, a fost expusă, în ultimul timp, la o puternică presiune din partea unor state. Politica guvernului ungăr arată că acesta, pierzîndu-și într-o mare măsură independența, se supune cu ușurință acestei presiuni. Se indică, înconștient, că hotărîrea guvernului ungăr de a se alătura Pactului antikomintern nu se poate justifica prin interesele statului ungăr înșiși, care nu coincid în nici un fel cu obiectivele agresive urmărite, sub acoperămintul acestui pact, de semnatarii săi, în primul rînd de Japonia și că, în consecință, această hotărîre este impusă din afară. Această poziție a Ungariei nu mai justifică menținerea relațiilor diplomatice...” (L'U.R.S.S., dans la l'uttre..., doc. 78). De fapt, inițiativa aderării la Pactul

antikomintern a parvenit de la Ungaria și ea a fost comunicată la Berlin încă la 21 noiembrie 1938, cum s-a putut constata, după război, din documentele Ministerului afacerilor externe al Germaniei (Ibidem, doc. 34). Ungaria a aderat în 24 februarie 1939, fiind prima țară care s-a alăturat pactului încheiat de Germania și Japonia la 25 noiembrie 1936 și semnat de Italia la 6 noiembrie 1937. Spania a aderat la 27 martie 1939. Pactul antikomintern, încheiat la Berlin, prevedea, în textul publicat informarea reciprocă asupra activității Internaționalei Comuniste și lupta comună împotriva ei; într-un text secret se preciza că, în cazul unui conflict al unuia dintre membrii cu U.R.S.S., semnatarii săi urmau „să discute imediat măsurile de luat în vederea apărării intereselor lor comune” (Ibidem, p. 502).

² Pentru activitatea didactică a profesorului V. Slăvescu (c. temeinic pregătit și cu remarcabile calități pedagogice), vezi acad. V. Malinchi, Din trecutul învățămîntului economic, București, 1978, pp. 181-183.

³ Precizăm că în redarea textului din Note zilnice întreruperile au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cuvintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost pusă în concordanță cu normele actuale.

Sîmbătă, 23 septembrie. Sub impresia atotstăpîitoare a uciderei lui Ar. Călinescu lucrez la minister toată dimineața. De-abia îmi pot aduna gîndurile.

La ora 11 dimineața, după ce lucrez cu diferiți șefi de serviciu, se prezintă la mine noul ministru de război, gl. [de divizie Ioan] Ilcuș, cu gl. Mihail [subsecretar de stat la Ministerul apărării naționale]. Pe lingă vizita de prezentare, discutăm împreună măsurile de luat pentru a ne procura materialul polonez, capturat de germani (în urma refuzului ori dificultăților de achiziționare din alte surse). Stabilim felul de materiale...

Ministrul Palatului, Urdăreanu, îmi telefonează ca eu să tratez cu Clodius cedarea materialului polonez, Bujoi punînd numai chestiunea de principiu.

După-amiază vine la mine acasă [Mihail] Lăzeanu¹, cu care discutăm evenimentele zilei. Pare f. impresionat de energia reacțiunii și represiunii guvernamentale împotriva celor amestecați în mișcarea legionară.

Primesc pe von Luppîn [din 15 septembrie comisia guvernamentală germană condusă de C. Clodius începuse negocierile la Ministerul economiei naționale] și Klugkist cu care discutăm chestiunile de livrări de materiale și de armament polonez. Între 3-6 vizitez toate fabricile de tăbăcărie și micii meseriași. Localuri mizerabile, atmosferă

îmbicsită și o mizerie de nedescris la muncitori.

Întors acasă, aflu prin Leon Sculy de excelele ce s-ar fi comis cu sancționarea legionarilor...

Cer să-l văd imediat pe Urdăreanu pe care îl pun la curent, cerîndu-i să se oprească „a se trece dincolo de măsură”. Este de acord.

Îi comunic de cele vorbite cu Luppîn și Klugkist asupra cedării materialului polonez și de termenul lung de livrare din cauza duratei de inventariere².

Apoi mă întreabă de soluția ce se va putea da, odată cu dispariția bietului Armand Călinescu.

Îi spun că soluția Argeșanu nu poate fi decît un provizorat care trebuie să se termine imediat. Nu văd decît pe Argetoianu ca președinte al Consiliului, cu un guvern remaniat și cu preocupări de destindere. Trebuie să chemate și alte forțe. Regele trebuie acoperit.

Îmi spune că așa va fi. Totuși sînt unii miniștri tehnici care au dovedit că au ajuns să cunoască bine departamentul. Mă dădea pe mine ca exemplu — care nu pot fi schimbăți.

Soluția Tătărescu — proaspăt ieșit din Ambasada de la

¹ Germania nu numai că blocase comenziile făcute înainte de ocuparea Boemiei și Moraviei, dar misiunea trimisă în primăvară pentru achiziționări la Berlin fusese rechemată în urma ofertei doar de material austriac din primul război mondial (vezi însemnările din 13 și din 15 mai 1939, *Magazin istoric*, nr. 2/1989 și nr. 3/1989). Conform unei însemnări din 27 septembrie 1939, C. Clodius ar fi adus un răspuns pozitiv la cele discutate cu Luppîn și Klugkist, „afară de tunuri și artilerie grea”. Era, mai curînd, o manevră și o presiune implicînd un șantaj în vederea obținerii încheierii altor acorduri economice. Abia la 23 octombrie „ministru Germaniei Fabricius mă pune la curent cu acordul în principiu (subl. ns.) al Reichului”. Era o nouă manevră. La 20 noiembrie, primindu-l pe C. Clodius, „îi cer să-mi spună ce ne poate da din materialul polonez. Îmi spune că captura este mai mică decît se așteptau și materialul este în bună parte stricat (fără înlocuitori și fără) aparatele de ochire. Îmi oferă 500 tunuri de cîmp 75 mm franceze și cîteva obuziere. Nimic anti-tank și antiaerian. Îi spun ce impresie rea produce astfel de atitudine, care nu se explică decît prin nelăcredere”. În aceeași zi, lui von Luppîn, „îi spun ce am vorbit cu Clodius și îi arăt deziluzia mea față de răspunsul primit în ceea ce privește materialul polonez”.

Paris — nu poate fi luată în seamă. Ceilalți consilieri regali nu contează. De acord cu mine. Mă invită să-l văd cît de des, spre a schimba păreri.

Joi, 28 septembrie. La 9 dimineața primesc acasă pe N. Malaxa [care avea locuința peste drum], cu care discut detalii asupra unor contracte noi. Îmi cere avansuri, avînd greutatea de trezorerie.

Tratez cu un grup de industriași o mare comandă de mine antitanc...

La 7 seara Consiliu de Miniștri.

Gl. Argeșanu, vădit emoționat, ne ține în picioare cu următorul *speech* [discurs — în engleză]: Misiunea guvernului de a asigura liniștea și de a restabili ordinea fiind îndeplinită, mă voi duce acum la M.S. regele să prezint demisiunea guvernului. Mulțumiri și urări de spor la lucru. Ne strînge mina și pleacă grăbit.

[Mihail] Măgureanu [subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, 30 martie 1938-23 noiembrie 1939] invită membrii guvernului. Mai puțin Titeanu și pr. Nicolae Popescu [1881-1963, istoric, membru al Academiei] să se prezinte la 9 seara să depună jurămîntul. Titeanu era vădit abătut, pr. Popescu recunoștea că pentru Min. cultelor și artelor [unde fusese subsecretar de stat pentru culte de la 30 martie 1938] era prea mult un ministru și 2 subsecretari.

Jurămîntul gouv. Argetoianu.

Sosesc la 9 fără 5 minute. Aproape tot guvernul, cu Argetoianu în cap, cu care îmi string afectuos mina. Îl felicit și îi arăt bucuria mea de a-l vedea în fruntea țării⁴.

Cu inima strînsă de îngrijorare — îmi spune el — nu aveai dreptul de a nu-ți pune experiența la dispoziția țării.

Figurez în capul listei guvernamentale ca cel mai vechi ministru. Iamandi vine după mine; se repară gresala din trecut. În guvern intră, dintre prietenii lui Argetoianu, [A-

⁴ Părerea s-a schimbat în scurt timp. La 22 noiembrie, într-o convorbire cu Urdăreanu, „mă întreabă cum merg lucrurile în guvern. Îi răspund că merg fără o suficientă coordonare; fiecare ministru lucrează departamental. Mă așteptau la altceva sub Argetoianu. Asta este și impresia lui: lipsă de coordonare”.

lexandru] Radian¹, ca ministru al presei și propagandei. [Nicolae] Ottescu, ca ministru de interne², căci [generalul] Gabriel [Gavrila] Marinescu [1886-1940] rămâne numai ministru al Poliției și Siguranței³ și C.

¹Făcuse parte din guvernul Iorga-Argetoianu ca subsecretar de stat la agricultură și domenii (21 aprilie 1931-5 iunie 1932). În guvernul Argetoianu fusese numit ministru secretar de stat însărcinat cu propaganda, iar de la 3 octombrie 1939 ministru al propagandei naționale, funcție deținută până la 23 noiembrie 1939 și, din nou de la 30 noiembrie 1939 până la 10 mai 1940. A fost secretar general al Partidului Agrar, a cărui președinție o avusese C. Argetoianu.

²Deținuse funcția de subsecretar de stat la același minister (20 aprilie 1931-6 iunie 1932), al cărui titular (în același interval, de la 7 mai 1931) a fost C. Argetoianu. Membru marcant al Partidului Agrar. A fost rezident regal al Ținutului Marea (13 august 1938-28 septembrie 1939).

³A participat, fiind colonel, comandant de regiment în București, la conspirația pentru venirea pe tron a lui Carol, în iunie 1930. Descrier de unul din fruntași național-tărâniști, Z. Boilă, ca prototip de „carierist, afacerist parvent, plin de suficiență, dar foarte modest dotat cu calități spirituale”. După ce deținuse funcția cheie de prefect al poliției Capitalei, a fost numit subsecretar de stat la interne (23 februarie-27 decembrie 1937 și 1 februarie-20 septembrie 1939); ministru de interne (21-27

Giurescu, ca ministru însărcinat cu organizarea Frontului Renașterii Naționale. Apoi ca subsecretar la Președinție întră [avocatul] August Filip [1897-1955] (un caraghios, nul, dar umbra devotată a lui Argetoianu).

Depunerea jurământului, după ritual. Sintem chemați de Urdăreanu. Eu depun cel dintâi jurământul, după Argetoianu. Apoi asist la rîndul celorlalți. În timpul acesta, Argetoianu îmi face fel de fel de reflecții:

Mulți mai sintem (24-25); cînd am depus eu prima oară jurământul (martie 1918) [de fapt fusese ministrul justiției între 29 ianuarie-4 martie 1918] eram 8 miniștri. Are de gînd să schimbe din miniștri cu vremea, dar destul de curînd.

Iamîndi îmi spunea că [generalul] Argeșanu [care era să fie numit comandant militar al Capitalei] nu se aștepta

septembrie 1939). În guvernul Argetoianu era ministru secretar de stat însărcinat cu ordinea publică. Asasinat în închisoarea Jilava, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, de membri ai mișcării legionare.

să-l dea așa de repede afară, știa că este pentru scurt timp, dar tot credea că va rămîne 1-2 luni.

Între țărâniști oarecare dezorientare. Giurescu n-a putut fi găsit, n-a depus jurământul. Ottescu vine cu avionul în noaptea aceasta.

Mi se anunță pentru mîine d.a. primul Consiliu sub președinția lui C. Argetoianu...

29 septembrie. Vine C. Stoicescu de la B.N.R. împreună cu ing. [Paul Mircea Alexandru] Brătășanu [născut la Craiova, inginer specializat în electro-chimie, electro-metalurgie și fizică industrială; deputat 1931-1932; lider țărânist de Romaniști; om de afaceri („Neo-Petrol”, „Molybden”, „Societatea Aurum”)]; ca să-mi vorbească de noul procedeu de pregătire a cocsului metalurgic, după sistemul „B.C.” (Brătășanu-Craiova) și să mă roage să fac legătura cu Malaxa. Îl chem pe Malaxa care se declară gata să satisfacă cererea lui Brătășanu, adăugînd spre informarea mea că Brătășanu este jumătate escroc, jumătate nebun, că i-a

Militari polonezi refugiați în România, în urma cîmpirii Poloniei de către cel de-al III-lea Reich

cheltuit 6 mil. lei, dar nu i-a dat nimic pînă acum...

[Vine] prințul Wittgstein, în numele [societății germane producătoare a] motocicletelor BMW.

Gl. [de corp de armată] în rezervă Nicolae Samsonovici¹, cu Tancred Constantinescu și ing. Teodorescu de la Cugir, în cheștiunea fabricii de arme și mitraliere. Le cer să majoreze capitalul Cugirului cu aportul statului și cu lărgirea grupului particular...

La ora 6, primul Consiliu de Miniștri sub prezidenția lui C. Argetoianu.

Foarte degajat și stăpîn pe el; dar și cu multă bonomie, ne arată cum vede el metoda de guvernare. Cînd Mititi² Constantinescu se lansează în tirade, el oprește cu cuvintele: „Destul, am înțeles”. În general, dă soluții rezeși, dar cam superficiale: „Să găsim o formulă” etc., ca să înconjure greutățile.

Vom avea consilii în fiecare joi: „Se roagă să venim în uniformă căci așa „place”. Pomeniște prea des: „Dorința regelui este”. Mi-e teamă să nu ia lucrurile prea în ușor, cum îi este firea lui versatilă.

Luni, 2 octombrie. Gl. Dumitrescu îmi comunică ordinul ce a primit de a aduce, în cea mai mare discreție, de la Sulina, zece camioane engleze pline cu explozivi ce se vor depozita la Ploiești sau Tirgoviște. A trimis doi colonel³.

¹ A fost șeful Marelui Stat Major (fără a fi numit, între 24 iunie 1927-15 noiembrie 1928 și, apoi, ca titular, între 11 decembrie 1934-1 februarie 1937), ministrul apărării naționale (14 august 1932-31 noiembrie 1933). Trecură în rezervă (era general de divizie), a devenit președintele Consiliului de administrație al Societății „Uzinele Metalurgice din Coșca Mică și Cugir”. Dintr-o însemnare a lui V. Slăvescu, datată 21 aprilie 1939, rezultă că în cursul unei discuții similare generalul Samsonovici „îmi anunță numirea sa ca președinte al Soc. Franco-Română”.

² Încă în primăvară, după dezmembrarea și ocuparea Cehoslovaciei, avuseseră loc discuții la București cum să fie împiedicată Germania să acapareze sursele de petrol românești, în cazul unui atac al statelor revizioniste-fasciste. Conform însemnărilor lui A. Călinescu (1 aprilie 1939), ministrul britanic la București, R. Hoare, i-a vorbit șefului statului „de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdie a unei invazii. Un expert ar fi aici. Regele a răspuns că vrea să cunoască în ce ar consta sprijinul, să ne dea armament și să discutăm despăgubirile financiare”. După is-

Joi, 12 octombrie]. Primesc pe R. Bossy³, noul nostru ministru la Roma, venit din postul de la Budapesta. Îl pun la curent cu lucrările în curs de la Roma și cu comenzile în curs de livrare. Îi arăt reaua-credință italiană, dar și greutățile lor. Îmi vorbește de situația din Ungaria. Acum este o destindere, din groaza ce au de ruși și germani. Nu vor dezarma niciodată și

toricul britanic Maurice Pearton, „planuri pentru distrugerea cîmpurilor petrolifere și instalațiilor” au mîin în august 1939”. Desi în zăunul invadării Poloniei, la 29 august, ministrul de externe, G. Gafencu, a fost prevenit de oficialități ale Reichului că Germania nu va tolera „sabotarea de către britanici a producției de petrol sau distrugerea acestora”. primul ministru are, la 11 și 12 septembrie, convorbiri cu șefii misiunilor diplomatice ale Franței și Marii Britanii în legătură cu aceste planuri. Jurnalul lui A. Călinescu consemnează:

„12 septembrie. Thierry și Hoare cer să mă vadă în taină, acasă, și îmi prezintă o notă în care cer distrugerea petrolului în caz de război și propun o despăgubire. Vorbesc cu regele și arătîndu-i primejdia unui atac în Balcani, poate și sus. Întreb dacă ne vom bate! Răspunde afirmativ. 12 septembrie. La rege, cu Gafencu. Mă autoriză să răspund afirmativ pentru distrugerea petrolului”. Asasinarea lui A. Călinescu, printre altele, are ca motiv să includă desigur și aspectul mai sus-menționat, n-a blocat Marele Stat Major Român să definitiveze planul cordonat (vezi și Miza petrolului, pp. 38-39). M. Pearton arată: „Din septembrie, detalii au fost puse de acord împreună de Marele Stat Major Român și o misiune militară britanică venită din Marea Britanie și comandată de atașatul militar [lt. col. Geoffrey Macnab]. Planurile de distrugere implicau în mod necesar experiență inginerescă furnizată de angajați ai societăților „britannice [din industria petroliferă] dar distrugerea în fapt urma să fie încredințată unei [unități] speciale a Corpului regal de geniu [britanic] adusă din Egipt, cu un detașament de trupe din Siria”. La 1 octombrie, Léon Wenger, împuternicit special al guvernului francez pentru definitivarea și aplicarea planului, sosit la București la 16 septembrie, raporta la Paris că fusese stabilită „metoda de lucru”. La 6 octombrie, Notele zilnice ale lui V. Slăvescu înscrive: „Col. Macnab, at. milit. englez, se interesează de... transportul de materiale explozive din Anglia”. La 1 noiembrie, o altă însemnare lapidară pe aceeași temă: „Cu gl. Petrovanu și englezul (Tom) Masterson [unul dintre conducătorii Societății „Unirea”, participant în discuțiile româno-franco-britanice privind planurile de distrugere în industria de petrol, ulterior diplomat și ofiter superior în Direcția Operațiilor Speciale - S.O.E.] discut cheștiunea toluenului și a unor depozite de petrol pe teritoriul țării, pentru nevoi de război”.

³ Magazin istoric, nr. 7/1986.

cînd vor găsi un moment prielnic ne vor ataca.

Primesc pe [Miroslaw] Arciszewsky, fostul ministru polonez în București [1932-1938] și acum, în țară, venit cu guvernul polonez refugiat. Făcînd numai funcțiunea de subsecretar de stat la externe, fără a fi numit titular, nu este reținut. Îmi cere să-l ajut să aranjeze cheștiunea avioanelor poloneze ce aparțin soc. [de aviație civilă] „Lot”. Îi promit să-l pun în legătură cu gl. Paul Teodorescu...

Vine pentru prima oară la mine Pamfil Șeicaru [directorul ziarului Cuvantul], spre a mă informa de rezistența pasivă a birourilor mele militare în legătură cu contractele ce fac. În realitate sustine pe sub mină fabricile Breda și Boehler care iau contracte în curs pentru tunuri antitanc⁴. Mă acoperă cu laude de circumstanță...

Joi, 23 noiembrie. Primesc pe gl. [de brigadă, grad la care fusese avansat în 10 septembrie Etienne] Delhomme, at. militar al Franței, care îmi prezintă pe ajutorul său, maiorul Daru (decorat cu Mihai Viteazul), care a fost în Moldova, în timpul războiului [făcea parte din Misiunea militară franceză cu grad de căpitan, atașat la Reg. 10 vînători]; gl. Delhomme se plînge că M.St. Major nu îl informează destul.

La 11 dimineața sint chemat de Urdăreanu, care îmi face rugămîntea, în numele regelui, de a-mi prezenta demisia din guvern, așa cum a dat-o deja [Petre] Andrei [1891-1940, filosof și om politic, în deceniul patru de mai multe ori ministru; în momentul respectiv ministrul educației naționale, de la 5 decembrie 1938] și o dăduse deja Bujoi. Este vorba să i se ceară demisiunea lui Argetoianu și a întregului guvern, la ora 12, cînd venea Argetoianu la audiență.

⁴ În cursul lunii septembrie 1939, un delegat al Uzinelor Breda (Milano) venise la București pentru încheierea contractului de tunuri antitanc, dar în pofida convorbirilor lui V. Slăvescu cu ministrul Italiei la București, P. Ghigi (26 septembrie și 6 octombrie), discuțiile trenau, datorită clauzelor neavantajose preținse de furnizor. O situație similară era și în legătură cu contractul cu Uzinele Boehler.

Se va forma probabil un guvern Tătărescu, cu oarecare schimbări în departamente. Dacă [Ion] Mihalache [1882-1965, lider al Partidului Național-Tăranesc], ar primi vicepreședinția ar fi bine, dacă nu, și fără el. Gafencu, Andrei, Mitiță rămân. Am un simțământ dureros pentru metoda întrebuintată cu aceste demisii luate din indicație. Nu se poate face altfel? După-amiază, încep consultările. Dar soluția este deja găsită. Să vedem echipa...

Întors acasă la 11 $\frac{1}{2}$, aflui la radio demisiunea lui Argetoianu.

După-amiază vin la mine Costel Tătăranu și M. Lăzeanu după știri. Telefoanele sună neconținut după informații.

Mă duc un moment la minister, unde stau o oră să-mi expediez lucrările curente. În așteptare, liniștit acasă, citesc, scriu și mă gîndesc cu destulă îngrijorare: ce va aduce ziua de mine! Pe la 11 $\frac{1}{2}$ noaptea, pe cînd mă pregăteam să mă culc, sînt chemat prin telefon la Tătărescu acasă [pe strada Polonă]... Sînt introdus imediat la Tătărescu, care mîncîncă în „tête-à-tête” cu Vania Inuleț. Masa plină de „assiettes anglaises” [farfurii cu mezcluri].

Cum mă vede, cu glasul lui teatral și răsunător, îmi spune că, pe temeiul prieteniei vechi care ne leagă, să-i dau concursul lucrînd mai departe la Min. înzestrării armatei. Adaugă că regele i-a vorbit despre mine în termeni atît de elogiosi și de măgulitori, cum n-a auzit nicodată pe rege vorbind despre un om sau despre un ministru. Vrea să lucreze mereu cu mine și cum sînt multe chestiuni la ordinea zilei, cu caracter economic, mă va ruga să intru și în Delegația economică a guvernului. La aprecierile ce Tătărescu îmi aducea din partea regelui, Inuleț adaugă că și armata mă laudă mult pentru activitatea mea...

Am trecut la examinarea situației generale.

O consideră ca foarte serioasă și că nu ar fi dorit să ia acum conducerea țării, rezervîndu-se [pentru perioada] aproape de încheierea păcii gene-

rale. Dar din moment ce s-a făcut apel la el, nu poate refuza, socotindu-se că fiind „ultima rezervă a țării și regelui”, căci dacă el nu va reuși, nu poate veni decît victoria lui Maniu.

Vrea să facă un guvern nou, de largă concentrare națională, de la Grigorovici¹ la extrema dreaptă, în cadrele Frontului Renașterii Naționale. Cînd spune aceasta, Inuleț adaugă „cu aerul lui de psihic că această declarație a lui (făcută și la radio) a produs mari deziluzii (desigur în rîndurile partizanilor personali).

Va păstra cîțiva din actualii membri ai guvernului C. Argetoianu (Gafencu, Andrei, Mitiță, eu, generalii etc.), exact ce mi-a spus mie Urdăreanu de dimineață.

La întrebarea mea, la cine se mai gîndește să facă apel, mi-a spus: Canciov, pentru economia națională, Istratescuscu (?), apoi la cei mai tineri [Radu] Portocală [președinte al Consiliului de administrație al Băncii întreprinderilor miniere și metalifere, fost subsecretar de stat la Ministerul de interne (19 noiembrie-27 decembrie 1937), funcție pe care o va relua între 24 noiembrie-4 decembrie 1939, în continuare fiind subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și apoi ministru secretar de stat pînă la 3 iulie 1940], [Gheorghe] Vîntu [desemnat subsecretar la Ministerul de interne], [Costel] Tătăranu, [profesorul George] Fotino, la Min. propagandei [ultimii doi n-au fost incluși în echipa guvernamentală] etc. L-a chemat pe Mihalache de la Topoloveni să-i propună să intre în minister. Dacă nu primește, pe altul nu vede.

Grijă mare pentru chestiunea scumpetii și a deprecierei monetare; critici la adresa lui Bujoi, regretă mîncătoria între Bujoi și Mitiță, alimentată, după părerea lui, de Călinescu care da cu unul în capul

celuilalt; cuvinte de apreciere nefavorabile la adresa lui Călinescu etc. etc.

La un moment dat întreabă pe Inuleț:

— Ce zice țara de chemarea mea? Am auzit că este un adevărat delir de bucurie!

Am rămas uimit de această preocupare și această credință.

Prima mea impresie din conversația cu Tătărescu este destul de dezolantă. Tot așa de infumurat și de plin de el a rămas, din nenorocire și pentru țară și pentru el. L-am dus pe Inuleț acasă, care mi-a spus că Iamandi nu mai poate rămîne în guvern, dar cum este personal amenințat, spre a fi păzit, va fi numit „consilier regal”. Dacă aceasta este explicația numirii lui Iamandi, slabă justificare pentru el și mare depreciere pentru titlu. Poate că este o judecată de veche patimă personală a lui Inuleț în contra lui Iamandi. În orice caz, rolul de primă vioară a lui Iamandi a încetat.

Vineri, 24 noiembrie. De dimineață îmi telefonează Silviu Dragomir² să mă întrebe dacă știu ceva de soarta ardelenilor în noul guvern. După cum auzisem aseară pe Tătărescu, că se gîndește să păstreze pe Dragomir și [Nicolae] Zigre [om politic liberal, fost deputat și senator, ministrul cultelor și artelor de la 1 februarie 1939], îi spun informația mea.

Vine la mine Costel Tătăranu care îmi comunică [cum] că a văzut aseară pe Canciov care ar refuza Min. ec. naționale pe motive de sănătate și de situația materială personală delabrată [ruinată]. În fond, nu-i convine momentul politic, așteptînd ceasul lui. Discută apoi poziția morală a lui Tătărescu care acum declară că va forma guvernul în cadrul F.R.N., de unde pînă acum nu credea în această formulă și aștepta epuizarea ei, spre a-i veni ceasul. Tot Costel Tătăranu mi-a spus că Tătărescu ar fi oferit lui

¹ Gheorghe Grigorovici (1871-1950), fruntaș socialist, membru al Consiliului Național Român din Bucovina, deputat în perioada interbelică, președinte al C.C. al Partidului Social-Democrat din România (1936-1938); i s-a încredințat funcția de subsecretar de stat la Ministerul muncii.

² Istoric, Silviu Dragomir (1888-1962) a fost ales în 1918 membru al Academiei Române și era ministru pentru minorități de la 1 februarie 1939. Funcția a deținut-o pînă la 3 iulie 1940.

[Ioan E.] Costinescu¹ un portofoliu, dar că el refuză; Georgel Gheorghiu ar fi mers la el să-l convingă.

Vine între timp și N. Budureșcu cu o figură de înmormintare. Nu-i place nici cum a plecat Argetoianu, nici cum vine Tătărescu. Regele nu trebuia să cheme acum pe T., căci după 6 luni, dacă T. se uzează, rămâne drumul liber pentru Maniu. Foarte pesimist și foarte acru în toate opiniunile ce emitea.

Costel Tătăranu îmi spune că situația lui Gabriel Marinescu ar fi zdruncinată de cind a încercat (contra zece milioane) să-l scape pe Așnit², prin omul lui de încredere, procurorul general [Miliade] Păcuraru [1882-1943]. Regele s-ar fi arătat indignat de această atitudine și ar vrea să-l dea deoparte.

Ofițerii de la cabinet îmi aduc lucrările curente.

Vine Leon Sculy care îmi aduce tot felul de interpretări fantaziste asupra crizei.

Mă cheamă la telefon Clodius. Evit conversația cu el.

Vine la mine gl. Paraschiv, secretarul g-ral al înzestrării, și mă pune la curent cu lucrările zilei.

Vine Bujoi, care îmi povestește cit a fost de amabil și curtenitor cu el regele la ultima audiență, cind și-a prezentat demisia. A arătat cum toată acțiunea lui a fost sabotată de Mitiță Constantinescu...

L-am sfătuit să stea în rezervă și să aștepte eveni-

mente, eventual să plece în străinătate...

La Academie. Comunicarea lui Lupaș³. Iorga critică chemarea lui Tătărescu la guvern: (omul plimbării corpurilor [legionarilor] Moța-Marin prin țară etc.). La întrebarea mea el ce a consiliat pe rege îmi spune: „Eu am recomandat pe Pachidermul (Argetoianu)“.

În tribună văd pe Fotino, cu o figură descompusă. După ce termină comunicarea sa Lupaș, îl chem și îl iau cu mine acasă, în mașină. Îmi spune că Tătărescu i-a oferit Ministerul presei și că el l-a refuzat, neputînd face în mod onest propagandă pentru un regim în care nu crede. Era profund afectat și nu știa ce să mai zică. I-am spus să se gîndească bine, să nu se interpreteze defavorabil — ca lipsă de concurs dat regelui — în aceste momente. De aceasta se temea și el.

Toată după-amiaza stau acasă și citesc în așteptarea desfășurării evenimentelor. Mi se spune că Tătărescu are greutăți. Mihalache refuză, iar Dinu Brătianu, la care s-a dus Tătărescu, nu vrea să dea voie lui Costinescu să intre în guvern.

Sînt întrebat de două ori de la Palatul regal de col. [Octav] Ulea [directorul marelui Palatului] și de Pavelescu — șeful Căminului Ordinilor — de cînd am Cordonul Mare Cruce al Coroanei României. Îi spun că îl am din vara 1934, fără brevet, căci l-am primit „proprio-motu“.

La 9 fără zece minynte sînt anunțat să mă prezint la 9.20 pentru depunerea jurămîntului la Palatul din Căminul Victoriei. Ajung la timp. Primul coleg ce întîlnesc în holul Palatului este Grigore Gafencu, care cu o figură contrariată nu cunoștea încă tot guvernul,

¹ Ioan Lupaș (1880-1967), istoric, membru al Academiei Române din 1916 și președinte al Secției istorice (1932-1935), ministru al sănătății și ocrotirilor sociale (30 martie 1926-4 iunie 1927) și al cultelor și artelor (28 decembrie 1937-9 februarie 1938).

dar știa cu mare regret că M. Ghelmegeanu nu mai era în guvern [a revenit ca ministru de interne la 30 noiembrie]. Încetul cu încetul văd „noi colegi“ din care unii mă exasperează pur și simplu, de ex.: Istrate Micescu la justiție, pe care îl socot fără nici o autoritate morală, după viața lui publică și privată. A dispărut [profesor N.D.] Cornățeanu de la agricultură, înlocuit cu G. Ionescu-Sisești (f. bine), au dispărut generalii Marinescu (f. bine), înlocuiți cu [profesor] dr. [Nicolae] Hortolomei [1885-1961 la sănătate și ocrotiri sociale] și un subsecretar de interne [Gheorghe] (Vântu), cîțiva subsecretari noi (Portocală, [Petre] Topa [la Președinția Consiliului de Miniștri], Sibiceanu, Titus Popovici [la economia națională], Grigorevici) și doi miniștri C. Angelescu [economia națională] și I. Gigurtu⁴. Plus Nistor⁵.

Ca în „corabia lui Noe“. Aerul lui Tătărescu nu dovedea mare multumire. Regele, în cuvîntarea lui, apasă pe ideea de cînst și moralitate. Tătărescu vorbește de F.R.N. ca fiind baza guvernului. Acum două săptămîni avea alte opinii.

25 noiembrie. Plec la Patriarhie cu gl. Paraschiv la serviciul divin, unde se găsește tot guvernul (fără Tătărescu). Apare și Victor Iamandi ca consilier regal.

După Patriarhie, vin acasă, unde primesc vizita lui Costel Tătăranu. I s-a oferit subsecretariatul cooperăției, pe care l-a refuzat spre ciuda lui Tătărescu. Socotește guvernul Tătărescu ca eterogen

¹ Medic prin formație, autor de lucrări de medicină socială, om politic liberal, industriaș. „Uzinele Costinescu“-Sinaia furnizau, între altele, muniție antitanc și corpurile de proiectile, fiind printre principalele întreprinderi care fabricau materiale necesare înzestrării armatei. Primar al Capitalei (1922-1928); ministru muncii, sănătății și ocrotirilor sociale (26 februarie-2 octombrie 1934), al sănătății (2 octombrie 1934-23 septembrie 1935), al industriei și comerțului (ad. interim: 4 august 1935-22 septembrie 1935 și titular: 23 septembrie 1935-28 august 1936), al sănătății și ocrotirilor sociale (28 august 1936-27 decembrie 1937), al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale (10 februarie-29 martie 1938).

² Magazin istoric, nr. 10/1988, p. 42.

⁴ Devenit ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor, ing. Ion Gigurtu (1886-1959) era un mare industriaș (director general al Societății „Mica“) care mai fusese ministru al industriei și comerțului (28 decembrie 1937-9 februarie 1938). În declarațiile publice era un adept al orientării de dreapta și progermane. Președinte al Consiliului de Miniștri (4 iulie-4 septembrie 1940).

⁵ Istoricul Ion Nistor (1876-1962), membru al Academiei Române din 1914; începînd din decembrie 1918, de mai multe ori ministru; i se încredințase departamentul cultelor și artelor.

și cu unele numiri rele (Istrate Micescu).

La 3 la Camera, unde guvernul se prezintă și Tătărescu citește decretul regale de numire a guvernului. O scurtă cuvântare a lui Tătărescu cu fraza: „fapte, nu vorbe” și „Țara le va avea”¹.

Trecem apoi la Senat. Demisia de formă a lui C. Argetoianu de la președinția Senatului. Decretul de numire a guvernului...

Am avut un moment prilej să mă întâlnesc cu C. Argetoianu, căruia i-am spus că nu trebuie să judece demisiunea mea ca un act de ostilitate personală, ci ca o necesitate politică. Rîzind mi-a spus: „Iuda m-ai trădat” — la care a adăugat: „N-ai nevoie să-mi spui nimic, căci știu totul cum s-a petrecut și, de altfel, eu eram înțeles și de acord cu tot ce s-a întâmplat”. Cred că Argetoianu nu știa că i se va cere demisiunea, și ceea ce îmi spunea era mai mult o atitudine². ■

¹ Păstrarea, în linii mari, mai ales la departamentele cheie, a fizionomiei guvernului A. Călinescu, a provocat nemulțumirea reprezentanților Germaniei. La 29 noiembrie 1939, un raport informativ al Prefecturii poliției municipiului București consemna: „Legatia germană din Capitală a trimis un raport la Berlin, cu expunerea programului noului guvern făcută aseară la radio de către dl. Gh. Tătărescu. Comentariile ce au însoțit raportul dovedesc că cercurile oficiale germane sînt convinse că noul guvern nu intenționează să fie mai amabil față de Germania decât nemulțumirea reprezentanților Germaniei. În cursul zilei de azi, dl. Clodius, șeful misiunii economice germane, a fost la Legatie, de unde a avut o lungă convorbire telefonică cu Berlinul. Se crede, în general, că nici Reichul nu va ceda din pretențiile sale, sperînd că pînă la urmă, printr-o nouă serie de presiuni și intervențiuni, să obțină cele trebuincioase, fără a mai tine seama de condițiile impuse de guvernul român” (Apud. Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, 1970, p. 342).

² Într-adevăr, după cum rezultă și din alte surse, la 23 noiembrie cînd C. Argetoianu a venit la șeful statului (deplin informat de situație și care inițiază manevra sabordării guvernului prin demisiile aflate în posesia lui Urdăreanu), pentru a-i cere semnarea decretului de a i se încredința interimatul la Ministerul economiei naționale, în urma plecării lui I. Bujoi, Carol I-a dezvăluit că guvernul „este descompilat” și prin alte demisii și deci trebuia înlocuit.

telex...telex...

● Două fresce monumentale, „Lupta pentru unitate națională” și „Lupta pentru independență” — ambele de $6 \times 3,40$ m, datorate pictorului Ion Stend —, pot fi văzute în holul Muzeului Militar Central, recent redeschis în noua sa clădire din strada Ștefan Furtună, nr. 125-127. ● Numele lui Decebal descifrat pe o inscripție epigrafică descoperită la Geoagiu (cunoscut în antichitate sub numele de Thermae Dodonae, pentru izvoarele sale fierbinți, cu ape tămăduitoare). ● Muzeul auriului din Bogotă (Columbia) expune 30 000 piese de aur făurite cu multe sute de ani în urmă, unele chiar înainte erei noastre, de meșteri ai triburilor indiene care au locuit odinioară pe teritoriul actual al Columbiei. ● Două siluete umane, realizate în manieră liniară, identificate acum în „peștera cu incizii” din apropierea satului Finațe, comuna Cîmpani (Bihor). ● Sub titlul *Insemnări din 23 ani de activitate diplomatică*, la Moscova, *Mejdnarodnaia jizni publică* extrase din caietele de note ale Aleksandrei M. Kollontai, prima femeie ambasador din lume. ● Tezaur dacic de podoabe din argint — brățări și fibule —, de un tip necunoscut pînă acum în Oltenia, descoperit pe malul Dunării, în zona satului Izvorul Frumos, jud. Mehedinți. ● Cînd s-a deschis primul muzeu în Marea Britanie? În 1683, pe lângă Universitatea Oxford. Taxa se percepea în funcție de durata vizitei. ● În numărul 3/1988 al revistei americane *East European Quarterly* a apărut articolul *Precursori ai Academiei Române (1867)*, semnat de prof. dr. Cornelia Bodea. ● Un megalit de tip dolmenic (1,5 tone greutate), avînd gravate o serie de însemne (cercuri, semicercuri, reprezentări ale culturii solar) se află pe valea Paltinu, în apropierea satului Gura Haitei, comuna Șarul Dornei. ● Descoperirea recentă în județul Yuannou

din R.P. Chineză a rămășițelor unui paleopitec, în vîrstă de 4 milioane de ani, înclină balanța în favoarea acelor antropologi care consideră Asia leagănul umanității. ● Sondaje efectuate în incinta cetății feudale de la Feldioara (Brașov) au evidențiat o așezare datînd din a doua epocă a fierului (cultura La Tène). ● Vechii egipteni foloseau drept calendar... Nilul. Creșterea apelor lui, aproximativ între 10 și 15 martie, marca sosirea noului an. ● Două tezaure monetare, de 38 și, respectiv, 666 denari romani imperiali de argint, scoase la iveală în așezarea carpică de la Horniceni, jud. Neamț. ● Prof. Turan Yazgan, din Turcia, prezintă în publicația turcă *Metal İşçileri* articolul semnat de prof. Mihail Guboğlu în *Magazin istoric*, nr. 5/1988, privind întemeierea manufacturii de postav de la Chiperesti. ● Cea mai veche roată din Europa (are ca. 2 500 ani) descoperită nu departe de lacul Neuchâtel, în Elveția. ● Un basoreliev (păstrat fragmentar) înfățișînd cavalerul trac — aflat în localitatea Oituz, nu departe de Năvodari (ne semnalează colaboratorul nostru Cristian Matei). ● „Vreau ca în secolele ce vor veni după mine să se vorbească despre ce am fost, ce am gîndit, ce am vrut” (Talleyrand). La aniversarea a 150 ani de la moartea (17 mai 1838) celebrului ministru de externe francez din timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului și Restaurăției, în str. Saint-Florentin, nr. 2, din Paris, casa lui a fost declarată monument istoric. ● La Leningrad — după mai bine de 160 ani, pornindu-se de la un desen lăsat de A.S. Pușkin — a fost recent identificat locul unde au fost înmormîntați, în mare taină, decembriștii Pestel, Rileev, Bestujev-Riumin, Muraviov-Apostol, Kohovski: în incinta actualei întreprinderi „Almaz”, de pe malul Nevei Mici.

„NE TREBUIE REGELE SAU CAPUL DUMNEAVOASTRĂ”

ANDRÉ CASTELOT

Să urmărim, în continuarea paginilor publicate în numărul trecut al revistei noastre, modul în care prinderea și aducerea lui Ludovic XVI de la Varennes la Paris a potențiat și descătușat sentimentele antimonarhiste ale poporului francez, pregătind măsura revoluționară a detronării, ulterior a decapitării regelui, și proclamarea Republicii.

Vești alarmante

Deputații decid de îndată să ia toate măsurile pentru a proteja persoana regelui. În vederea executării acestor dispoziții, domnii Latour-Maubourg, Pétion și Barnave vor pleca la Varennes și în alte locuri unde va fi necesar, în calitate de comisari ai Adunării naționale; ei vor fi însoțiți de dl. Dumas, aghiotant general al armatei, însărcinat să execute ordinele lor.

Cu puțin înainte de ora 4, în dimineața zilei de 23 iunie 1791, cei trei deputați merg să-l caute pe Dumas, în str. Thévénôt, și se îndreaptă împreună către bariera Saint-Martin.

Ajunși acolo, în ciuda prezenței celor doi ușiери ai Adunării așezați pe capra trăsuri, garda națională vrea să-i împiedice să își urmeze drumul. Se duc tratative și, nu fără greutate, soldații îi lasă pe deputați să treacă.

Se face ziuă de-a binelea când trăsura o apucă pe drumul către Bondy.

Bineînțeles, discuția care se infiripă între cei trei deputați ce reprezentau fiecare o nuanță, o grupare din Adunare — se învîrtește în jurul punctului cel mai fierbinte: „ce să se decidă cu regele”.

— Este dificil, foarte dificil să ne pronunțăm, lansează regalitul Latour-Maubourg; a fost fraier și s-a lăsat dus.

Este un nenorocit care îți provoacă milă.

— Dumneata ce crezi, Pétion? întreabă Barnave. Pétion este deputatul cu ideile „cele mai avansate” și cei doi colegi ai săi au convingerea că el „il va condamna pe rege cu toată asprimea legii”. Dar viitorul girondin, neîndepărtându-se cu totul de ideea de a-l trata pe rege ca pe un imbecil incapabil să ocupe tronul, sugerează nu înlocuirea lui Ludovic XVI printr-o republică, ci numirea unui tutore al regelui care nu ar putea să fie decât un consiliu național.

Dumas preferă strategia în locul politicii. El admiră peisajul.

La ora nouă dimineața, pe când luau masa la Férte-sous-Jouarre, deputații află că familia regală și escorta ei au părăsit Varennes și au petrecut noaptea la Châlons. Deputații ajung la Châtea-Thierry la miezul nopții și, la ora 3, la Dormans, în vreme ce se schimbă caii de poștă, mănincă pe fugă la „Hanul Luvrului”. Nu vor nici măcar să se așeze, spre marea dezamăgire a primarului orașului, Jean-Baptiste Truet, proprietarul localului. Regele nu este acum prea departe și, fără încetare, curierii aduc vești alarmante: „Cavaleriști inamici au fost văzuți pe partea dreaptă a Marnei... Trupa de patrioți voluntari care supraveghează cupeul regal este prea mică și nu ar

fi capabilă să reziste unei trupe instruite... Regele va fi prins dintr-o clipă în alta... Varennes e distrus... locuitorii masacrați...”

Comisarii se grăbesc; de-a lungul drumului întîlnesc bărbați înarmați cu coase, care se îndreaptă spre est, spre frontieră. Puțin după ora 7 seara, trăsura se oprește; se vede avangarda cortegiului regal: Deputații coboară. Cupeul este oprit în fața fermei Chêne-fendu, pe malul Marnei. Precedați de un ușier, cei trei deputați înaintează către cupeul înconjurat, cum ne spune Dumas, „de o mulțime gălăgioasă și în mare agitație”. Pétion se oprește la portiera cupeului. Dinăuntru se auzeau zgomete nedeșluite. Regina și Madame Elisabeth apar vizibil emoționate.

— Domnilor, spun ele precipitat, cu lacrimi în ochi, domnilor! ah! domnule Maubourg! ah! domnule Barnave! Să nu se întîmple cumva o nenorocire, nu cumva oameii care ne însoțesc să fie victime, să nu se atenteze la viața lor. Regele nu a vrut să plece din Franța.

— Nu, domnilor, spune regele volubil, nu păraseam Franța, am declarat lucrul acesta și este adevărat.

Pétion intrerupe ceea ce el numește „cotcodăcitul”, pentru a-i citi regelui decretul Adunării care îi investea cu puteri depline pe comisari.

Tentativa regelui de a fugi din Franța, în iunie 1791, a eșuat în localitatea Varennes. Cortejiul regal s-a reîntors la Paris, sub o puternică escortă

Apoi, urcându-se pe capra trăsuri, Pétion îl citește încă odată întregului cortejiu, repetind de două ori că Dumas „este însoțit de escortă și că trebuie să i se dea ascultare”.

— Cred că este mult mai bine, spune el, coborînd de la „tribuna” sa; să luăm loc în cupeu.

„Calmul Parisului”

Cei trei deputați nu încap toți înăuntru, așa că Latour-Maubourg va călători în compania celor două cameriste. Abia intrați în cupeu, Pétion și Barnave își dau seama de dificultatea situației.

— Dar, Sire, vă jenăm, vă incomodăm; este imposibil să încapem aici.

— Doresc ca nici una dintre persoanele care m-au însoțit să nu iasă. Vă rog să luați loc, o să ne mai stringem, va fi loc și pentru dumneavoastră.

Regina îl ia pe Delfin pe genunchi și Barnave se așază în fundul cupeului, lângă rege. Pétion se strecoară pe bancheta din față, între Madame Elisabeth, sora regelui și doamna de Tourzel. Se mai

string și încap și Madame Royale, fiica regelui. „Cotcodăcitul” reîncepe.

Cuvintele se strivesc, se încrucicează, fiecare spune același lucru. În sfârșit, se face puțină ordine. Maria-Antoaneta cu un suris palid, vrea să-l îmbuneze pe Pétion:

— Domnilor, am fost de dimineață la slujbă... dar o slujbă constituțională!

— Acestea sînt slujbele pe care trebuie să le asculte regele, răspunde Pétion cu răceală.

Deputatul republican este de-a dreptul stupefiat de „aerul de simplitate” al familiei regale. El își inchipuia pe rege și pe regină așa cum li apăruseră la ceremonia de investitură. Acum, este cu totul zăpăcit de „uşurința cu care ei tratează situația. Maria-Antoaneta și Madame Elisabeth se adresează una alteia cu „surioară”; regina îl saltă pe genunchi pe Delfin; regele oferă de băut. Barnave refuză, dar Pétion acceptă cu încintare și, așa cum va povesti Maria-Antoaneta doamnei de Campan, „lovește cu paharul gîtul sticlei pentru a arăta că are suficient vin”.

Ludovic XVI poartă un costum închis la culoare, pluşat, lenjeria este foarte murdară; pălăria cu galoane se balansează în plasa cupeului. Tinărul prinț are de două sau trei ori probleme și, spre uimirea lui Pétion, chiar regele îl desface la pantaloni. În ciuda atmosferei înăbușitoare, conversația continuă „cu uşurința pe care o remarci doar între prieteni”. Se rîde chiar. Sînt atît de tineri! Cel mai vîrstnic, regele, nu are decît 36 de ani! Maria-Antoaneta are cu un an mai puțin, Madame Elisabeth are 27, Barnave 30, iar Pétion 32!

Nici unul nu va supra-viețui vijeliei.

Simbătă dimineața, pe 25 iunie 1791, părăsesc Meaux, unde au petrecut noaptea. Pétion discută cu regina despre „calmul Parisului”. De fapt, „o agitație surdă, dar îngrozitoare, se răspîndește în toată Capitala” după cum constata un ziar al timpului. În atmosfera de etuvă a acestei săptămîni înăbușitoare, sub un cer din care furtuna amenință fără a izbucni, pasiunile sînt alimentate, stîrnite, de gazetari și pamfletari. Palais-Royal mișună de purtători de moțiuni, care strigă:

— Francezii. detronați-l pe regele vostru; numiți judecători dintre deputații voștri pentru a-l condamna, dacă este nevoie, la moarte. Sfișiți-o pe regină.

În cartierul Saint-Germain, o vinzătoare de peste se laudă că „vrea să mănince înima reginei la grătar”. Cum s-a putut săpa o asemenea prăpastie între suverani și francezi, între rege și poporul său?

Pentru rege, cei 20 ani care s-au scurs au fost plini de bunăvoință și de dragoste pentru supuși, 20 ani de ignoranță, ezitări, erori, grosolanii și mai ales inconștiență și slăbiciuni. Pentru regină, au fost 20 ani de farmec, de bunătate și generozitate. Pentru supușii ei, 20 ani de oarbe prietenii, de ranchiune prea dîrzi tinute minte, de cochetărie, de ușurință și mai ales 20 ani de impertinențe și bătaie de joc.

Ajunși în pădurea de la Bondy, cei doi suverani pot măsura, pentru prima oară, prăpastia care îi separă de supușii lor. „O gloată turbată — expresia este a lui Dumas — iese din pădure și se aruncă asupra gărzilor naționale. În zadar sint împinși, căci trec pe sub crupele cailor și printre roți și atacă cupeul. Un nor gros de colb nu-ți permitea să vezi la mai mult de o sută de pași. Regina este principala țintă a atacului. Maria-Antoaneta, pentru a liniști mulțimea, îl ia pe Delfin în brațe. Numaidecît se aude o voce;

— Bine face să ne arate copilul, doar știm că nu este al lui papa Ludovic!

Regele aude insulta, pălește dar nu spune nimic. Lacrimi țîșnesc din ochii reginei, în vreme ce Delfinul țipă înspăimîntat.

Cupeul o pornește din nou la drum, supralîncărat de bărbați și femei. Sint peste tot: pe capră, pe oiște, chiar și pe imperială.

Că și cum

n-ar fi fost nimic...

Ceva mai tîrziu, un nou incident. Garda națională călare, care însoțește trăsura

de la Meaux, și grenadierii căpitanului Lefebvre încep să se bată între ei; fiecare pretinde că postul de onoare i se cuvine lui. Este un amestec viu, în care baionetele scapără în jurul trăsorii. Dumas nu mai reușește să se facă auzit. Barnave își scoate atunci capul prin portieră, acoperind tumultul cu vocea lui:

— Gîndiți-vă, colonel, răspundeți cu capul dumneavoastră de salvarea familiei regale!

Dumas, biciuit de vocea tinărului deputat, reușește să degajeze cupeul și grenadierii au cîștig de cauză.

În apropiere de Pantin, cortegiul se ordonează. Cupeul regal este urmat de un lung car acoperit de ramuri de palmier pe care se află Dro-

uet, Guillaume și micul grup de varenezi care-l arestase pe rege. Apoi vine cabrioleta cu cele două cameriste.

La barieră așteaptă La Fayette. Trăsurile opresc. Ludovic XVI cere un pahar cu vin „pe care îl soarbe dintr-o înghițitură”. După aceea, în ropotul tobelor, cortegiul străbate Parisul.

După plecarea din Varennes, un imens tumult, un concert de urlete i-a însoțit permanent pe nefericiții prizonieri. Aici, în afară de sunetul tobelor care bat într-un ritm funebru, este liniște.

O strivitoare liniște, o liniște care este o insultă, de o sută de ori mai rea poate decît insultele din pădurea Bondy. Garda națională veghează șoseaua, cu armele întoarse, de parcă ar fi vorba

Ludovic XVI așa cum îl vedea un gravor contemporan, înoc înainte de episodul Varennes

de funeralii. În spatele soldaților este poporul; oamenii sînt liniștiți dar sumbri, cu pălăriile trase bine pe cap. Mulți bărbați sînt înarmați cu sulite, spade și cuțite.

Trăsura, tot supraîncărcată de ciorchinele de patrioți, ajunge la bariera de la Étoile și coboară pe Champs-Élysées. „Participarea poporului, scrie Pétion, era imensă și părea că întreg Parisul și împrejurimile sale se reuneau pe străzi. Niciodată un spectacol mai impunător nu s-a prezentat privitorilor omenesți. Acoperișurile caselor erau pline de bărbați, femei și copii”.

Maria-Antoaneta suferă cel mai rău. Delfinul se apleacă pe una din portiere pentru a privi spectacolul străzii. Regele își plimbă privirea năucit asupra mulțimii. În fața cupeului merg opt tunuri și în spate tot pe atitea, cu fiii lui aprins. Domnul de La Fayette călărește un superb cal. Un panaș alb la pălărie îl face vizibil de departe. Comandă toată această trupă cu demnitatea unui erou, povestește un martor ocular.

Și tot timpul, acel praf gros, involburat, care năvălește prin ferestrele coborite, acoperind rochiile femeilor și costumul negru al regelui cu un strat albicios, amestecându-se cu sudoarea și deservind brazde negre pe fețele acelor oameni, care erau foarte departe de a înțelege motivele urii cu care erau întimpuiați.

Mulțimea n-a lăsat, prin Place de la Concorde, decît un culoar îngust de trecere. Iar trăsura se conformează. Imediat ce au pătruns în grădină, se include podul turnant, în fața căruia, un an și jumătate mai tîrziu, se va ridica eșafodul.

Cupeul se oprește în dreptul grădinilor. Portiera se deschide, regele apare și se îndreaptă calm spre castel. O liniște sfidătoare îl întimpuie. Coboară copiii, apoi regina. Doi deputați, pe care Maria-Antoaneta îi detestă, ducele de Aiguillon și viconte de Noailles, o însoțesc.

Cîteva minute mai tîrziu, toți se reîntorc în încăperea care se află înaintea camerei regelui. Pétion, care a fost brutalizat de una dintre gărzi, se curăță de praf. Dumas, care și-a pierdut pălăria, spada, centironul, are hainele sfîșiate. O mincă de la rochia fiicei regelui, Madame Royale, este ruptă. „Regele și familia sa stau acolo — ne spune Pétion — ca niște simpli călători obosiți, în dezordine, sprijiniți de mobile”.

Pétion cere de băut lui Madame Elisabeth și sora regelui comandă bere. „Ar fi trebuit să vedeți scena pentru a crede, scrie Pétion. Părea că regele s-a întors de la o partidă de vinătoare; i se făcu toaleta. Dacă îl vedeai, dacă îl studiai cu atenție, n-ai fi putut nicidecum ghici ce s-a petrecut. Era tot atît de flegmatic și așa de liniștit de parcă nimic nu s-ar fi întimplat. Începu să dea pe loc reprezentații; toți cei care îl înconjurau — valeți în costume obișnuite — nu păreau să se gîndească la evenimentele care avuseseră loc”.

Maria-Antoaneta, retrasă la ea, își scoate pălăria. Părul ei, blond cu cinci zile înainte, a devenit alb de-a binelea, ca al unei femei de 70 ani. Cît despre rege, se mulțumește să noteze în jurnalul intim: „Am luat puțin lapte”.

Partidul republican, născut în urma dramei de la Varennes, va mai aștepta 14 luni pentru a arunca cît colo monarhia. La 10 august 1792, într-o dimineață scăldată de soare, Ludovic XVI, uluit și fără forță, a părăsit Tuileries, pentru totdeauna. Regina și Madame Elisabeth îl urmau, încercînd să-și ascundă lacrimile.

Micul Delfin, care se amuza împrăștiînd frunzele cu picioarele, avea să dispară, nu se știe unde. Doar Madame Royale care, la brațul măturoșii sale, plîngea încet, a revenit într-o zi la Tuileries.

Adică peste 22 ani! ■

Traducere de
Elena-Liliana IONESCU

Celebrul istoric Theodor Mommsen (1817-1903) era deprins să-și aprindă singur în fiecare seară lampa cu gaz, dar niciodată nu găsea chibriturile, fiindcă nu le punea la locul lor. Într-un rînd, în timp ce istoricul se afla într-o călătorie de studii, în locuința sa a fost introdusă lumina electrică. La înapoiere, Mommsen a declarat furios că nu renunță în ruptul capului la lampa sa.

— Perfect, i-a răspuns soția. Dar încercă totuși, și ai să vezi cît de practică e lumina electrică: apesi pe buton, ai lumină în casă, poți să cauți chibriturile și să-ți aprinzi lampa cu gaz.

Cunoscutul general englez John Churchill, duce de Marlborough (1650-1722), strămoșul lui Winston Churchill, era bine cunoscut pentru zgîrcenia sa. Într-o zi, cineva l-a solicitat să-l sprijine în ocuparea unui post.

— Dacă îi voi căpăta, i-a spus respectivul, puteți conta pe 1 000 guinee și vă dau cuvîntul meu de onoare că nu voi spune nimănui nimic...

— Știi ceva, domnule meu? Dă-mi 2 000 guinee, îți dau imediat postul și, dacă-ți face plăcere, poți să povestești cui vrei...

Marele scriitor și filosof francez François-Marie-Arouet Voltaire (1694-1778), fiind invitat la curtea regelui Prusiei, Frederic cel Mare (1740-1786), și-a permis să critice cu nonșalanță bucatele servite la masă.

— Credeți-mă, i-a replicat regele, de multe ori, pe cîmpul de luptă, eu mă mulțumesc și cu o bucăciță de pine uscată...

— Vă cred, Maiestate, a replicat la rîndul său Voltaire, dar atunci nu sînteți oaspetele meu!

APRILIE
1939

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Apare primul număr din Muncă și voie bună, revistă culturală săptămânală editată de Ministerul muncii; director Mihail Sadoveanu, redactor șef Octav Livezeanu.

● La 16 aprilie are loc inaugurarea noului sezon de zbor al companiei L.A.R.E.S., societatea de navigație aeriană română, ale cărei aparate asigură transportul călătorilor și mărfurilor pe trei linii internaționale și cinci linii interne.

● Rectoratul Universității din București reamintește studenților că în ziua de sâmbătă 22 aprilie, ora 6 după-amiază, se va ține, în Aula cea mare a Facultății de drept, în cadrul cursurilor de apărare pasivă, conferința Gazele de luptă și detecția lor. Intrarea este publică. Frecvența studenților este obligatorie.

● George V. Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale, revine în țară după un raid aviatic de cea, trei luni în Africa Ecuatorială, timp în care a străbătut peste 25 000 km.

● O altă publicație — Spectacolul, scrisă de Ion Anestin, „revistă de teatru, cinematograf, muzică și plastică”, în paginile ei semnează: Pompiliu Constantinescu, N. Carandino, Costin I. Murgescu.

● În librării, studiul Psychologie consonantiste de dr. St. Odobleja, 2 volume, 800 pagini. „Medicul căpitan Odobleja — notează Timpul — are meritul, indiferent de aprecierea ce va obține cartea, de a fi avut curajul să publice într-o limbă străină o lucrare voluminoasă și documentată care denotă muncă și spirit de jertfă materială, mărind astfel prestigiul medicilor militari”.

● Puțin timp a mai rămas până la deschiderea Expoziției Internaționale de la New York. Prof. Dimitrie Gusti, comisar general al României la această manifestare internațională, conduce personal ultimele preparative pentru organizarea pavilionelor țării noastre. Au fost trimise 25

Mediterrana focar de război. Între patru ochi cu frontiera germană. Grave incidente la frontiera ungaro-slovacă. Vase de război germane trec prin Canalul Mînceii...

Iată câteva titluri de articole și comentarii apărute într-o singură zi, 23 aprilie, în două publicații bucureștene de acum cinci decenii: *Azi* (director Zaharia Stancu) și *România* (director Cezar Petrescu). Ele oglindesc situația tot mai încordată pe plan internațional — cînd pacea este grav amenințată de politica de agresiune promovată de Germania nazistă și Italia fascistă —, precum și îngrijorarea cu care opinia publică românească urmărește desfășurarea evenimentelor care prevestesc o nouă conflagrație mondială.

Împotriva războiului, masele populare din țara noastră se pronunță cu fermitate (după cum am văzut și din cronicile apărute în numerele precedente ale revistei), prin întruniri politice, prin acțiuni de protest, prin declarații în presă, prin felurite alte mijloace. Largi ecouri ale voinței de pace a maselor populare, în frunte cu muncitorimea mobilizată de partidul comunist, găsim și în paginile presei din această lună aprilie 1939. Într-un articol consacrat apropiaței sărbători a zilei de 1 Mai, ziua internațională a tuturor celor ce muncesc, săptămînalul *Azi*, de exemplu, consemnează în numărul său cu data de 30 aprilie: „Dacă ziua de 1 Mai — această singură sărbătoare a muncii — era o zi a biruștelor reputate pe tărîm profesional, ea a fost întotdeauna și un prilej pentru manifestarea dorințelor de pace. Niciodată poporul muncitor, întors din tranșeele războiului, n-a uitat să ceară stăpînitorilor, cu acest prilej, să păstreze ceea ce cîștigase prin jertfe. Motiunile votate în adunările ce s-au ținut în desfășurarea anilor de 1 Mai păstrează și azi mărturia unei voințe neclintite de pace”.

La rîndul său, *Lumea nouă*, tot din 30 aprilie consemnează: „Masele muncitorești n-au încetat un singur moment să facă propagandă necesară și să preseze asupra guvernanților în sensul menținerii păcii pe principiile de drept public care să asigure popoarelor libertatea și independența lor. Ele reînnoiesc de 1 Mai 1939 apelul lor cald la colaborarea și solidaritatea popoarelor democratice și pacifiste, pentru ca prin forța lor, superioară, să poată instaura în toată lumea un regim de cooperare egalitară, economică și politică — cheazăie sigură a păcii generale”².

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile din text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² Despre modul în care a fost organizată și s-a desfășurat marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 din Capitală și demonstrațiile din numeroase alte localități din țară, vezi și articolul din pp. 2-6 ale acestui număr.

Maria Tănase
plecând
spre New York
unde
va concerta
în cadrul
Expoziției
Universale

Winston Churchill
(dreapta),
într-o
poză
mai puțin
ștută —
acea de
aviator

Continuă, în toată țara, acțiunea de stringere de fonduri pentru apărarea națională, acțiune inițiată de guvernul român în contextul încordării situației internaționale după agresiunile fascisto-naziste și la care Victor Slăvescu — ministrul înestrării armatei — se referă în însemnările sale inedite, tipărite în numerele anterioare ale revistei noastre. Presa publică zilnic știri despre contribuțiile bănești ale maselor populare la fondul apărării naționale. Astfel, funcționarii, lucrătorii și muncitorii societăților anonime „Forestiera”, „Lamoș” și „Moreni” și-au subscris salariul pe o zi; la fel funcționarii financiari din Buzău, muncitorii textiliști din București, ofițerii de rezervă din Craiova, pensionarii publici din Galați, salariații Ministerului finanțelor, funcționarii din Cluj etc.

„Am dorit și dorim pacea, scrie Cezar Petrescu în ziarul *România*, din 16 aprilie, referindu-se la această acțiune. Ne este mai necesară decît oricînd pacea noastră și pacea Europei întregi. Apărînd pacea noastră, apărăm în aceeași vreme și pacea Europei”.

Hotărîrea maselor muncitorești de a apăra integritatea și suveranitatea țării este exprimată și într-o telegramă adoptată la 16 aprilie 1939 în cadrul adunării generale a breslei metalurgistilor și trimisă primului ministru, Armand Călinescu. „Socotim — se spune în telegramă — că evenimentele prin care trecem sînt destul de grave și hoardele năvălitoare amenință să pună stăpînire pe bogățiile țării noastre. Dorim să ne spunem cuvîntul, acel cuvînt la care ne îndeamnă sentimentul național de a lupta cu dîrzenie împotriva aceluia care vor să ne răpească independența și integritatea teritorială a țării noastre. Noi, muncitorimea, sîntem gata să ne dăm pentru apărarea patriei întreaga noastră viață”.

Cu profundă îngrijorare, opinia publică românească ia cunoștință de retragerea Ungariei din Liga Națiunilor, la 12 aprilie, act izvorit din politica agresivă, revizionistă promovată de guvernul horthyst. După cum consemna într-un raport însărcinatul cu afaceri al Belgiei la București, atitudinea Ungariei generează „noi amenințări de complicații care se ivesc la frontiera româno-ungară”.

A doua zi, la 13 aprilie, guvernele englez și francez, în declarații adoptate de parlamentele respective, acordă garanții politice României în eventualitatea unei agresiuni germano-horthyste. „România — scrie *Timpul* din 15 aprilie — și-a arătat din vreme voința ei de a-și apăra independența și hotarele. Ea a arătat, de asemenea, că urmărește cu toată hotărîrea o politică de pace și bună înțelegere cu toate puterile. Orice asigurări se pot da păcii, corespund intereselor României și politicii sale”. La 15 aprilie, într-o conferință a consilierilor regali și a guvernului ținută la Palat, fruntașii politici ai țării își exprimă satisfacția pentru acordarea

Cronică mărută

vagoane cu diverse obiecte. Două orchestre, conduse de Grigoraș Dinicu și Fănică Luca, avînd-o ca solistă pe Maria Tănase, vor concerta în cadrul restaurantului românesc.

● Se stinge din viață Sofia Dobrozeanu-Ghera, soția militantului revoluționar și intelectualului socialist C. Dobrozeanu-Ghera. Aceasta, scrie *Lumea* nouă, „i-a organizat soțului său un cămin liniștit și o viață de interior plăcută, dîndu-i posibilitatea să dea la lumină atîtea serieri cu caracter literar și social din care s-au adăpat, ca de la izvoare sănătoase, cîteva generații de cărturari și muncitori. Rămășă văduvă săracă, Parlamentul țării de acum 10 ani l-a votase — în semn de recunoștință pentru meritele culturale ale soțului său — o pensie viațară, grație căreia și-a prolongat cu deosebită bătrînețe”.

● Dintr-o recenzie apărută în *Revista istorică*, publicată trimestrială condusă de N. Iorga: „Un tablou viu al vieții romane în cele mai strălucite zile ale Imperiului o dă Jérôme Carcopin, în *La vie quotidienne à Rome à l'apogée de l'Empire*, Paris, 1939. Siguranța presimțirilor arheologice se unește cu înfățișarea, de un strălucitor caracter literar, a obștințelor și morăvurilor”. (Cartea a apărut în somneste, în 1979.)

● La 22 aprilie se inaugurează — printr-un concert — orga Ateului care a fost cumpărată printr-o subscripție publică, inițiată de George Enescu. În cadrul concertului inaugural, organistul vienez Frantz Schütz, împreună cu orchestra simfonică dirijată de George Georgescu și corul societății „România”, execută lucrări de Bach și Händel.

● Unde se bea cel mai mult ceai acum 50 de ani? O statistică publicată de *Times* arată că un englez bea, în medie, pe an, 1 800 cești ceai, un american — 700, un rus — 360, un german — 36, un austriac — 20, un

APRILIE
1939

Inaugurarea
anul nou sezon
de activitate
a companiei
de aviație
civile L.A.R.E.S.

Cronică mărunță

francez — 18, iar un italian 1/2
cească. Nu a fost luat însă în
considerație consumul de ceai
din țări precum China, Japonia,
India etc.

● Ansamblul de revistă „Cără-
bus”, condus de C. Tănase, pleacă
într-un lung turneu, pe ruta
Istanbul, Cairo, Alexandria, Port-
Said, Beirut, Tel Aviv, Haifa,
Ierusalim, Atena.

● Cu colaborarea Academiei
Române, se deschide expoziția
Turismul în țările române acum
un veac care, după cum serie
ziarul România, „înfățișează docu-
mentar mijloacele de transport,
comunicațiile, găzduirea, stați-
unile balneare, regiunile și localită-
țile turistice, mănăstirile și po-
zițiile pitorești ale Dunării, toate
frumusețile naturale ale țărilor
române din sec. XIX”. Sînt
expuse gravuri, stampe, desene etc.
datorate unui mare număr de
artiști români și străini din veacul
trecut.

● La sala Dalles, Milita Pă-
trașcu expune sculptură și desene.

● Azi, prezentînd filmul A-
lexandru Nevski, în regia lui
S. Eisenstein, notează: „Este un
film al prezentului, în care tre-
cutul istoric este evocat mai ales
ca pretext. În tipologia filmelor
de azi, Alexandru Nevski, prin
voința progresistă pe care o afir-
mă, la loc în rubrică ar luptă-
toare, a artel de barocadă”.

● Profesorul Enrico Fermi,
laureat al premiului Nobel, este
silit să părăsească Italia, sub
prigoana legăturilor rasiste. Zia-
rele anunță că a fost numit
profesor la Universitatea Yale
din S.U.A.

● O nouă publicație de cultură
— blumnerul Ideea Nouă, sub
conducerea lui N. Bagdasar, la
care își anunță colaborarea C.
Rădulescu-Motru, I. Petrovici,
Mircea Florian, Tudor Vianu, G.
Vlădescu-Răcoasa, I. Zamfirescu,
I. Conea, Edgar Papu. Revista
„va publica eseuri, mici studii,
informații culturale, recenzii și

acestor garanții, care, după cum se știe, nu au reușit însă să împie-
dice izolarea internațională a României, iar în momentul dictatului
de la Viena din 30 august 1940 erau de mult inoperante. Tot în
această ședință, este luată hotărîrea ca ministrul de externe român
să efectueze o călătorie în mai multe țări europene, spre a sonda
opiniile guvernelor occidentale în legătură cu poziția acestora
față de România, precum și pentru a discuta cu liderii politici
din statele respective probleme vizînd cooperarea economică, situa-
ția internațională, securitatea europeană etc.¹

Comentînd călătoria peste hotare a șefului diplomației române
— începută la 18 aprilie — *Lumea nouă* scrie, la 30 aprilie: „Inte-
resul țării e angajat într-un moment istoric cînd se leagă trainice
alianțe politice și importante convenții economice. Ca mandatar
al țării, d. Gafencu a prezentat postulatele acțiunii externe a Româ-
niei care urmărește o politică de pace și colaborare”.

In rîndul acțiunilor diplomatice promovate de statul român,
evidențiînd orientarea țării noastre spre menținerea tradiți-
onalelor legături politice și culturale cu Franța, se înscrie și înche-
ierea, în această lună aprilie 1939, a unei convenții culturale
româno-franceze. Pentru a da o pondere deosebită evenimentului,
din partea română, documentul este semnat de Grigore Gafencu,
ministrul de externe, împreună cu Petre Andrei, ministrul educa-
ției naționale, iar din partea franceză de Adrien Thierry, ministrul
(ulterior ambasadorul) Franței la București.

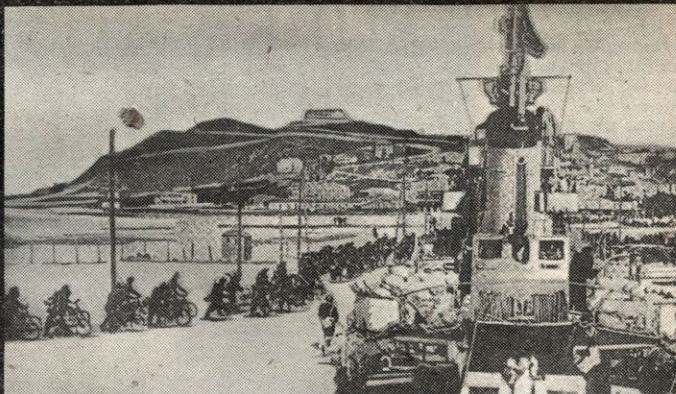
Însemnătatea acestui acord, arată Grigore Gafencu, „este de
a consfinți în termeni precisi și limpezi tradiția limpede și precisă
a culturii noastre comune și a legăturilor atît de vii de gîndire și
de simțămînte care ne unesc”. La rîndul său, Petre Andrei subli-
niază: „România este un stat pașnic, lipsit de tendințe imperia-
liste, doritor să pună în valoare toate forțele sale spirituale ca și
bogățiile sale naturale pentru a dovedi lumii întregi ce valori este
în stare să creeze și cu cît poate contribui la cultura universală”.

Subliniînd semnificația acestei importante convenții încheiate
între cele două state, Adrien Thierry arată că documentul exprimă
dorința de a acționa „pentru o afirmare comună a valorilor națio-
nale cele mai nobile, [continuînd] să dezvolte spiritualitatea lor
prin aportul reciproc al cuceririlor celor mai curate”.

Paginile presei bucureștene conțin, și în această lună aprilie
1939, semnificative declarații ale unor personalități străine
aflate în vizită în România, referitoare la realitățile românești, la
politica de pace și colaborare promovată de țara noastră.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1989.

În aprilie 1939,
cu toată
dura rezistență
opună
de poporul albanes-
c, Italia fasci-
stă ocupă Albania,
agresiune
întimplată
cu indignare
de opinia
publică democratică
din țara noastră;
în imagine,
trupe italiene
debarcând
în portul Durrës
(fotografie publicată
de ziarul România
din 16 aprilie)

Astfel, prof. Stanislaw Wedkiewicz, directorul Institutului de cultură poloneză din București, mărturisește: „Cunosc România de douăzeci de ani și, ca oricare polonez care s-a apropiat de viața românească, am învățat să iubesc interesanta dv. țară și să am stimă pentru marele efort creator pe care ea l-a făcut de la război încoace. Polonezii înregistrează cu vie satisfacție creșterea neconținută a forțelor economice și culturale ale vecinilor români. Pentru Polonia, o Românie puternică și prosperă este o necesitate vitală”

Revista *Transilvania*, sub genericul *Figuri și fapte pilduitoare din trecut*, publică sub semnătura dr. Vasile Bologa, un studiu consacrat începutului revoluției din 1848-1849 în județul Alba. Sint rememorate momente și evenimente din lunile mai-octombrie 1848, respectiv din intervalul dintre a doua și a treia adunare națională a românilor de la Blaj.

La cea de-a treia adunare, ținută la 16/28 septembrie 1848 la Blaj, s-a hotărât organizarea armată a românilor, în scopul apărării revoluției¹. Teritoriul Transilvaniei a fost împărțit în 15 prefecturi, conduse de un prefect și un subprefect. În județul Alba au fost organizate trei prefecturi: Cîmpeni, condusă de Avram Iancu, Blaj (prefect Axente Sever) și Turda (prefect Simion Balint). Într-una din taberele revoluționarilor, la Cricău, notează autorul „au fost și părinții mei, tatăl și moșul meu”.

Marile publicații ale Capitalei continuă să-și informeze citorii despre lupta anti-japoneză a poporului chinez. „Cu toată superioritatea tehnică a trupelor japoneze, rezistența chineză devine tot mai de temut”, scrie *Azi*, din 23 aprilie, subliniind mai departe că „apărîndu-și libertatea, poporul chinez va găsi toată forța necesară spre a bara calea agresorului”.

Aceeași publicație tipărește, la 2 aprilie, în traducerea lui Mihnea Gheorghiu, un fragment din cartea ziaristei americane Agnes Smedley, *China se apără*. Înrolată în rândurile Armatei a VIII-a, aflată sub conducerea Partidului Comunist Chinez, ziarista consimnează drumul eroic parcurs de ostașii chinezi care „își apără libertatea, împotriva forței” și luptă „pentru pace, pentru libertate, pentru țară”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

¹ Magazin istoric, nr. 5/1988.

Cronică mărunță

tot ce privește creația științifică și culturală românească”.

● Sub titlul *Bravo, Jean Gabin!*, Ștefan Roll prezintă în ziarul *Timpu* filmul lui Jean Renoir *Bestia umană* (după romanul lui Zola).

● Directorul Teatrului Național, Camil Petrescu, în preocuparea sa de a îmbunătăți repertoriul și nivelul artistic al primei scene a țării, inițiază organizarea unei școli de regie experimentale.

● Cele mai mari biblioteci ale lumii: Biblioteca Congresului (Washington) — 9 841 494 volume; Biblioteca Naționale (Paris) — 4 500 000 volume; British Library (Londra) — 4 450 000 volume.

● În vederea deschiderii campaniei de săpături arheologice din jud. Tulcea, din ținutul Dunărea de Jos, rezidentul regal pentru acest ținut, prof. C.C. Giurescu, împreună cu prof. Ștefan Lambrino, directorul Muzeului național de antichități, vizitează obiectivele istorice și arheologice de la anticele așezări *Dinogetia* (Cotatenă Blăciștea, Garvăn), *Arubrum* (Măcin), *Troesmis* (Iclia), *Noviodunum* (Isaccea), *Heraclea* (Enislea) (vezi și Magazin istoric, nr. 6/1976).

● La Muzeul militar național are loc o constatare a directorilor de muzee din țară, la care se discută „anteprețelul de convenție internațională pentru protecția monumentelor și obiectelor de artă în cursul conflictelor armate”.

● Cîteva piese de succes pe scenele Capitalei. Scandal la Monte Carlo, de Sacha Guitry, cu V. Maximilian, Lucia Sturdza-Bulandra, Tania Căcea, Jules Cazaban, V. Ronea; Roata-n patru colțuri (Cvadratu cerului), de V. Kataev, cu Nineta Gosti, Radu Beligan, Al. Gligaru, în regia lui Victor Ion Popa; Iubire stranie, de Frank Vosper, cu George Vraça și Beate Frelanov.

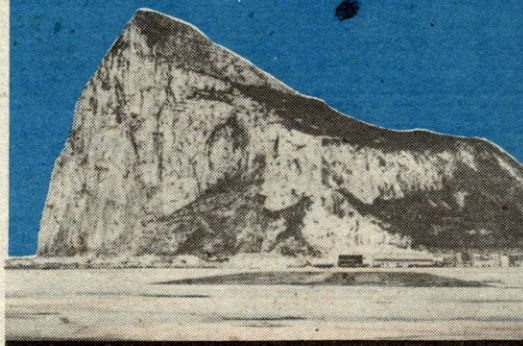
Seara zilei de 4 iulie 1943. Pe aerodromul bazei militare britanice de la Gibraltar, la bordul unui aparat de tip „Liberator” urcau cîteva persoane oficiale, cu destinația Londra, în frunte cu generalul Wladislaw Sikorski, șeful guvernului polonez în emigrație. Ușile s-au închis și motoarele au fost puse în funcțiune. Avionul a început să ruleze pe pista de decolare, după care și-a luat zborul. Dar, spre stupefacția celor rămași pe aerodrom, după cîteva sute de metri aparatul s-a prăbușit în apele golfului de la poalele stîncii Gibraltar. Toți pasagerii au pierit, cu excepția pilotului, căpitanul ceh Přechal. Astfel, numele Gibraltar a fost asociat cu una dintre numeroasele enigme ale marii conflecții mondiale, rămasă pînă azi insuficient elucidată.

În punctul cel mai apropiat dintre Europa și Africa,, în sudul provinciei spaniole Andaluzia, acolo unde Marea Mediterană și Oceanul Atlantic își unesc apele, natura a zămislit un promontoriu stîncos, ce a fost transformat într-o puternică fortăreață: mai peste tot se profilează tuneluri și fortificații. Este Gibraltarul, stîncă ce a jucat un important rol în istorie, fiind, între altele, obiectul a 14 asedii.

Legenda leagă nașterea acestui promontoriu de numele lui Heracle (Hercule), pus de Euristen, regele Argolidei, să caute la celălalt capăt al lumii merele de aur păzite de Hesperide.

— Te vei duce, Heracle, i-a poruncit regele Euristen, la marginile lumii, unde seară de seară coboară Helios — strălucitorul soare, ca să se odihnească...

Repere istorice

GIBRALTAR

MIHAI MANEA

Heracle a trecut marea în Africa, cu o plută pe care a lucrat-o dintr-un copac uriaș. De-aici, prin Libia, a sosit după multă oboseală, străbătînd tot pustiul, la capătul lumii¹. Acolo-i o strîmtoare, unde se întîlnesc oceanul nesfîrșit, Africa și Europa.

Pentru că acest drum îl istorise mult, Heracle a vrut să lase, pe veci, o amintire a suferinței sale. Și-atunci a smuls — spune legenda — două stînci mari, albastre. Le-a așezat cu grijă, de-o parte și de alta, în strîmtoarea aceea care unea oceanul cu Africa și Europa.

Stîncile din strîmtoare s-au numit de-atunci „Coloanele lui Hercule”. Ele domină, de-o parte și de alta, strîmtoarea Gibraltar, cale obligatorie de transbordare între nordul Africii și sudul Peninsulei iberice, „paznic al unei incrușări de drumuri”, cum le denumește guvernatorul britanic Sir William Jackson, în numărul din 22 mai 1988

¹ Grecii vechi credeau că marginile lumii sînt coasta de asfințit a Africii și, în răsărit, Caucazul. La miazăzi era Libia, iar la miazănoapte așăzisele ținuturi hiperboreene.

al săptămînalului londonez *The Observer*.

Încă din 1848, descoperirile arheologice au dezvăluit aici, în peștera St. Michael, resturi de fosile asemănătoare omului de Neanderthal, ceea ce ne relevă Gibraltarul ca o arie timpurie de locuire de către om. Între populațiile ce au viețuit în aceeași zonă s-au aflat și fenicienii, de la care s-au găsit rămășițe ceramice, sticlărie și obiecte prețioase. Tot lor le-a aparținut și rezervorul subteran de apă ce poate fi văzut astăzi la Nun's Well, lîngă Europa Point. Fenicienii, împreună cu cartaginezii și romanii, au exploatat — cum scrie istoricul grec Strabon — resursele economice din zonă și au întemeiat așezări la Cadiz, Carteia și Algeciras.

În secolul VIII e.n., Gibraltarul a devenit scena incursiunilor arabe. În anul 710, o expediție de recunoaștere (de 500 pînă la 1 000 soldați), condusă de Tarif-ibn-Malik-Nakli, a debarcat la Tarifa Point, jefuind locurile din jur și luînd numeroși sclavi. În anul următor, 7 000 pedestrași și 500 cavaleriști, sub conducerea lui Tarik-ibn-Ziyad, au traversat strîmtoarea, cucerind Gibraltarul și Andaluzia. Pe stîncă a fost fondată o așezare musulmană, Djebel-al-Tarik (Muntele lui Tarik), din care derivă și denumirea actuală.

Prima epocă a dominației arabe în Gibraltar (711-1309) a coincis cu cucerirea arabă în Spania. O inscripție datînd din anul 740 menționează că pe stîncă se aflau fortificații, printre care și un castel. La începutul veacului XIV, Alonso Perez de Guzman a așezat

În imagine: un promontoriu stîncos, transformat, de-a lungul secolelor, într-o puternică fortăreață.

diat acest castel, preluându-l în numele lui Ferdinand IV, regele Castiliei (1295-1312). Castilia a început o intensă politică de colonizare în Gibraltar.

Un asediu arab, în 1316, a pus la grea încercare apărarea stincii, pentru ca, în 1333, comandantul garnizoanei, Vasco Perez, să capituleze în fața arabilor, moment care a marcat începutul celei de a doua și ultimei epoci de dominație arabă. A fost o perioadă de accentuare a luptelor interne între formațiunile politice iberice feudale. Abia în 1462, de ziua Sfântului Bernard, de atunci patronul spiritual al așezării, Alonso, conte de Arcos, a redat definitiv castelul și zona înconjurătoare Spaniei. Documentele atestă în acea epocă intensificarea comerțului, dezvoltarea culturii viței de vie și a pescuitului.

Carol Quintul, rege al Spaniei (1516-1556) și împărat al Germaniei (1519-1556), a acordat o atenție specială consolidării fortificațiilor de la Gibraltar, cu atât mai mult cu cât, în 1540, zona a fost jefuită în mai multe rânduri de pirai sub diferite pavilioane. Ea a devenit astfel bază de acțiuni navale atât contra acestora, cât și a flotei otomane, ce urmărea controlul asupra Mediteranei¹. Sub domnia regelui spaniol Filip III (1598-1621), situația economică a Gibraltarului a fost grav afectată de expulzarea populației de rit semit și islamic sau moriscos (grupare de elemente întreprinzătoare și deținătoare a numeroase secrete de producție). Succesorul său, Filip IV (1621-1665), a ordonat un amplu program de lucrări de fortificații — bastioane, șanțuri și platforme pentru piesele de artilerie —, încît, la jumătatea veacului XVII, așezarea era apreciată drept unul dintre cele mai întărite puncte de pe coastele Spaniei.

În 1662, Anglia, preluînd Tangerul, în Maroc, de la Portugalia, ca parte a dotei Caterinei de Braganza, soția regelui Carol II Stuart, și-a făcut pentru întâia oară proiecte să cucerească cetatea, proiecte pe care Parlamentul de la Londra le-a respins însă.

În schimbul Floridei

În anii domniei lui Ludovic XIV (1643-1715), curtea de la Versailles a impus pe Filip d'Anjou, nepotul Regelui Soarelui, pe tronul de la Madrid. Filip a devenit rege la 1 noiembrie 1700. În acea vreme, neglijarea întreținerii fortificațiilor a favorizat intențiile britanicilor, care urmăreau să construiască în acest punct strategic o puternică bază militară. La 21 iulie 1704,

comitent cu un permanent interes arătat de Londra. Într-o scrisoare din 1726 a regelui George I către Filip V al Spaniei, acesta propunea cedarea Gibraltarului în schimbul Floridei, dar tratatele de la Sevilla (1729) și Aachen (1748) au reconfirmat prevederile păcii de la Utrecht: Gibraltarul rămînea Angliei. În războiul de șapte ani (1756-1763)², stîncă a fost baza operațiilor navale britanice în Mediterana, controlînd întreg fluxul naval.

Asediul franco-spaniol al Gibraltarului, din 1779-1782, este sortit eșecului (pictură de epocă)

2 000 soldați englezi au pus piciorul pe stîncă, iar 12 zile mai târziu, după un puternic bombardament naval, spaniolii s-au predat. Din acel an și pînă în prezent Gibraltarul s-a aflat sub stăpînirea unui corp expediționar britanic, iar prin articolul 10 al tratatelor de pace de la Utrecht (1713)³ a revenit Angliei. În sec. XVIII, reluarea stîncii de către spanioli a reprezentat oarecarea fundamentală a politicii externe a Madridului, con-

știța ani mai târziu după încheierea conflictului, britanicii au conceput un vast proiect de reconstrucție în zonă, sub supravegherea inginerului William Green și a generalului George Eliot. Au fost înălțate fortificații — printre care impresionanta Kings Bastion — și lucrări logistice, s-a completat garnizoana cu noi trupe. s-a îmbogățit cu 400 piese parcul de artilerie. Totodată, s-au întocmit cîteva schițe urbanistice, pentru asigurarea confortului aristocrației, iar vechea mănăstire franciscană a devenit reședința guvernatorului. Măsurile și-au dovedit eficiența în zilele

¹ Între 1713 și 1715 la Utrecht s-a elaborat un sistem de tratate între Franța, Spania, Anglia, Olanda, Rusia, Suedia și Portugalia, participante la Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714). Prevederile tratatelor de la Utrecht marcau sfîrșitul hegemoniei Franței în Europa.

² Magazin istoric, nr. 5/1974.

³ Magazin istoric, nr. 12/1986.

mărelii asediu franco-spaniol din 1779-1782, sortit din nou eşecului.

„Directiva de operații nr. 18”

O prosperitate economică a adus Gibraltarului veacul XIX, perioadă în care stinca a reprezentat un simbol al supremației maritime a Londrei, un antreprenor uriaș și o citadelă inexpugnabilă. Gibraltarul și-a mărit considerabil rolul după inaugurarea, în 1869, a canalului de Suez¹, ceea ce a făcut posibilă înființarea unei rețele vitale de comunicații pentru britanici: Gibraltar, Malta, Cipru, Suez, Marea Roșie, Aden, India. El a cunoscut o înfloritoare activitate comercială cu produse textile și cărbune. Între 1893 și 1905, a fost construit un mare complex naval, care adăpostea navele flotei britanice și se adăuga fortificațiilor existente, înzestrate cu tunuri cu bătaie lungă.

În anii primei conflagrații mondiale, stinca a reprezentat un post înaintat de observație și acțiune în disputa navală din Marea Mediterană și Oceanul Atlantic, port de tranzit, punct de control al navelor de contrabandă, bază a patrulilor antisubmarine.

După războiul civil din Spania (1936-1939), Gibraltarul a devenit un punct fierbinte al lumii, primind numeroși refugiați spanioli, iar la începutul anului 1939 a început construcția unor mari adăposturi antiaeriene și cazemate.

În perioada celui de-al doilea război mondial, Gibraltarul a devenit o bază strategică primordială pentru Marea Britanie, pe drumul dintre metropolă, Malta, Suez și Capul Bunei Speranțe. El a adăpostit cartierul general al amiralului-șef al forțelor navale aliate din Atlanticul de Nord, un complex de escală, aprovizionare și coor-

donare a operațiilor din Marea Mediterană și Oceanul Atlantic. Cu sprijinul submarinelor, al măsurilor de supraveghere aeriană, al unor cîmpuri de mine, paza strimtorii Gibraltar s-a consolidat, încît, după 10 iunie 1940, data intrării Italiei fasciste în război, nici o navă a Axei nu a fost trecerea prin șenalul naval.

Cu concursul regimului franchist de la Madrid, care a facilitat alimentarea cu combustibil sau refugiarea submarinelor hitleriste în porturile spaniole și instalarea unor posturi de observație radio și meteorologice în largul Gibraltarului, hitleriștii au căutat să ocupe posesiunea britanică. Înaltul comandament nazist a studiat încă din vara lui 1940 planul unui desant aerian asupra stîncii, cu scopul de a închide căile de acces în Mediterana. Fiind în vizită la Berlin, ministrul de externe spaniol Serrano Suñer a aflat despre aceste proiecte la 16 septembrie 1940. La 20 noiembrie 1940, Hitler a semnat „Directiva de operații nr. 18”, cu numele de operația „Felix”, prin care ordona cucerirea stîncii. O lună mai târziu, amiralul Canaris, șeful Abwehrului, a plecat în capitala Spaniei, pentru a-l convinge pe Franco să sprijine proiectele Berlinului. Într-o scrisoare trimisă lui Mussolini la 31 decembrie 1941, Hitler scria: „Spania a refuzat să colaboreze cu puterile Axei... Noi am terminat pregătirile pentru a trece frontiera spaniolă la 10 ianuarie și pentru a ataca Gibraltarul la începutul lunii februarie”. Teamă și ezităările Spaniei au dus însă la amînarea *sine die* a operației preconizate.

Baza navală britanică a fost supusă și altor pericole. În portul Algeiras, din imediată ei apropiere, a fost imobilizat pentru „reparații tehnice” cargobotul italian „Oltterra”. De fapt, nava a servit drept sprijin „oamenilor broască” din brigada de luptă

„Scire”, comandată de căpitănel de corvetă prințul Valerio Borghese. Prin acțiuni îndrăznețe, deplasîndu-se înot și depunînd explozive de mare putere, scufundătorii italieni au avariat în interiorul portului, în intervalul ianuarie 1941-mai 1943, bastimentele militare și comerciale aliate, cu un deplasament de 60 000 tone.

Gibraltarul a fost și ținta citorva raiduri aeriene italiene. Bombele au provocat pierderi în rîndul populației civile, inclusiv în localitatea la Linea de la Concepcion, de pe teritoriul Spaniei. Guvernul franchist s-a folosit de situația grea a orașului și, în 1942, a anexat așa-numita „zonă neutră” de la granița cu Gibraltarul, provocînd noi tensiuni în relațiile și așa încordate anglo-spaniole. În toamna lui 1942, subteranele fortificații au găzduit centrul de comandă al operației „Torch”², dirijată de generalul american Dwight D. Eisenhower. După ce convoaiele aliate s-au concentrat spre nordul Africii, coastele Algeriei și Marocului, unde au lansat forțele de debarcare, Eisenhower s-a întreținut aici și a purtat tratative cu generalul francez Henri-Honoré Giraud, evadat din prizonieratul german de la Königsstein³ și care părea destinat atunci de cercurile conducătoare din S.U.A. și Marea Britanie conducerii forțelor Franței Libere.

La Gibraltar s-a desfășurat unul dintre cele mai semnificative acte ale operației „Fortitude”, imaginată de serviciul de informații britanic, pentru a distrage atenția naziștilor de la grandioasa debarcare pregătită în vara anului 1944, pentru nordul Franței⁴. La începutul lunii iunie 1944, un tînăr actor mobilizat în armata britanică, cu o înfățișare izbitor de asemănătoare cu a mareșalului Bernard Montgomery, l-a înlocuit strălucit pe acesta, în vizitele de la Gibraltar și Alger, încît Berlinul a tras concluzia că debarcarea s-a amînat. ■

¹ - Magazin istoric, nr. 8,9/1977; 2,3/1974; 4-6/1986; 4/1984.

1944-1945. UN PARAȘUTIST PE FRONTUL DE VEST

MAXWELL D. TAYLOR

La sfârșitul anului 1944, balanța războiului începe să se incline definitiv de partea Aliaților, chiar dacă armatele germane mai rezistă. Comandamentul suprem sovietic definește planul operativ-strategic al forțelor sovietice pînă la sfârșitul războiului din Europa și stabilește ca, într-o primă etapă, să se lichideze armatele germane din Prusia Orientală, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Austria. Într-o a doua etapă, se preconizează cucerirea orașelor Praga și Berlin și efectuarea joncțiunii cu forțele aliate ce înaintau dinspre vest. Lovitura principală avea să se dea spre centrul Europei, spre Berlin, în această operație fiind angajate fronturile bielorusă și ucraineană.

Pe frontul de vest, chiar dacă mai înceată decît se sperase, victoria Aliaților începea să se contureze limpede. În Olanda, Corpul VIII din Armata 2 britanică pătrunde cu o divizie de infanterie în orașul Venray, aflat la numai 15 km de frontiera cu Germania. La flintă, în luna octombrie, Armata 9 americană care, după asigurarea flancului stîng al Armatei 1 canadiene (căreia i se cere să cucerească orașul Anvers), urmează să participe la cucerirea Ruhrului. Armata 2 britanică trece apoi la ofensivă, la vest de fluviul Meuse. Numeroase localități din Belgia și Olanda sînt eliberate, adeseori după lupte foarte grele.

La începutul lunii noiembrie are loc o conferință militară la Berlin, condusă de feldmareșalul Jodl, la care se stabilesc detaliile unei contraofensive germane în Munții Ardeni¹. Numită în cod „Herbstübel”, contraofensiva germană se declanșează la jumătatea lunii decembrie. Germanii înaintează în Luxemburg și în Belgia, ceea ce obligă forțele aliate să-și concentreze atenția asupra Ardenilor. Generalul Eisenhower ordonă ca toate rezervele să fie dirijate spre acești munți.

Între luptele importante desfășurate în această zonă și în această perioadă, bătălia de la Bastogne se distinge în mod particular. Aflat la încrucișarea unor drumuri importante spre vest, orașul Bastogne este un punct esențial în planurile germanilor. Dar, deși înconjurat (faimoasa „pungă” de la Bastogne), el nu va fi cucerit de germani, în ciuda unor lupte grele. Mai tîrziu avea să se demonstreze că menținerea acestui oraș de către forțele aliate a însemnat un mare succes în planurile lor, deoarece, după Bastogne, germanii nu au mai fost capabili de vreo contraofensivă de amploare.

Generalul Maxwell D. Taylor și Divizia sa 101 aeropurtată au fost prezenți și la Bastogne, în mîleziul luptelor. Rezistența și viteja soldaților americani din această divizie, împreună cu efortul altor mari unități, aveau să ducă la respingerea contraatacului german. În lunile următoare, luptele s-au deplasat pe teritoriul

¹ - Magazin Istoric, nr. 5/1972; 2/3/1989

german. Generalul Taylor și soldații săi ajunseseră atunci în Bavaria.

În degringolada ultimelor săptămâni, căpeteniile naziste mai intenționau să reziste în munți. Cucerirea de către Aliați și a acestor zone era importantă, pentru că acolo, la Berchtesgaden, se găsea un fel de „centru” al nazismului, locul unde Hitler avea întâlnirile politice, în special în primii ani ai războiului.

Berchtesgaden este un oraș medieval, vechi și liniștit, din Bavaria, aflat la 145 km est-sud-est de München, astăzi lângă frontiera cu Austria și foarte aproape de Salzburg. Un oraș care a avut un destin agitat. Situația sa, într-un superb peisaj muntos, a fost rivniță deseori, de diverse puteri. Salinele din împrejurimi, exploatare încă din veacul XII, au stîrnit o rivalitate permanentă între Salzburg și Hallein. Înainte ca orașul să fie încorporat, pentru un secol, regatului Bavariei, el a fost stăpînit de austrieci și francezi.

Naziștii au hotărît să facă la Berchtesgaden o fortăreață. Ea va fi distrusă de un atac aerian al armatelor aliate, în aprilie 1945. Dar, pînă atunci, Berchtesgaden fusese multă vreme un loc de primire preferat al Führerului. La 12 februarie 1938, prin acordul de la Berchtesgaden, Hitler a impus lui Kurt von Schuschnigg, cancelarul Austriei, numirea nazistului Seyss-Inquart la Ministerul de Interne și amnistia național-socialiștilor austrieci. Șapte luni mai târziu, s-a înfîlțit, tot la Berchtesgaden, cu Neville Chamberlain; două săptămîni mai apoi se vor semna acordurile de la München. După izbucnirea războiului, tot la Berchtesgaden, Hitler se va înfîlți cu unii dintre conducătorii altor țări.

În adăposturile subterane ale acestei fortărețe, divizia lui Taylor avea să descopere, cu surprindere, imensul tezaur de artă strîns de naziști din teritoriile ocupate. „Aventura” unui parașutist pe frontul de vest nu se putea încheia cu adevărat decît în ultimul punct german fortificat — aparent — „Cuibul de vultur”, din creierii munților.

Războiul în Europa luase definitiv sfîrșit. Și acesta era faptul cel mai important.

Bătăi de cap pentru Ardeni

La începutul lunii decembrie 1944, mi s-a ordonat să mă întorc la Washington, să reprezint Corpul XVIII aeropurtat la discuțiile în legătură cu schimbările în organizare și echipament ale diviziilor aeropurtate. Era evident, după atîția ani de război, că multe modificări trebuiau operate în structura diviziilor aeropurtate. Experiența de luptă și campania din Olanda urmau a fi folosite. Am sosit la Washington la 6 decembrie. M-am prezentat la ministrul apărării, Henry Stimson, și la șeful statului major, generalul Marshall, apoi am intrat într-o suită de conferințe. Nu-mi era greu deloc să obțin schimbările dorite în organizarea diviziilor aeropurtate, mai ales că generalul Marshall spusese că, acum, comandanții diviziilor combatante trebuie să obțină ce vor.

La sugestia lui, am inspectat un număr de unități aeropurtate și am cercetat o parte din noul echipament în lucru: tunurile fără recul de 75 mm, noile tipuri de echipament de iarnă, noile avioane de transport, pe care compania Fairchild le construia la Hagerstown. Am mai vizitat și Divizia 13 aeropurtată, din Carolina de Nord, care tocmai își încheia instrucția, înaintea plecării în Europa.

Cînd drumurile mele erau mai în toi, presa locală a început să publice reportaje despre o nouă ofensivă germană în regiunea Ardenilor din Belgia, dar, cum păreau exagerări, nu le-am dat atenție. Abia mă întorsesem din Olanda și — comparativ cu ale noastre — cele mai multe unități germane mi se păreau slabe, cu un moral scăzut. Dar în dimineața de 21 decembrie, un anunț oficial al Washingtonului, potrivit căruia era în curs un puternic atac, m-a făcut să mă întorc în grabă la Penta-

gon. Acolo am văzut pe o hartă simbolul albastru al Diviziei 101 aeropurtate, în centrul orașului belgian Bastogne, înconjurat de o mare de simboluri roșii ostile. Toți cei de acolo păreau a ști totul despre ce se întîmpla, în afară de mine, comandantul diviziei.

Mi s-a relatat repede situația critică creată în Ardeni, pentru Corpul VIII al generalului Troy Middleton. Ceea ce condusese la hotărîrea de a împinge în luptă cele două divizii aeropurtate, care se odihneau la Mourmelon, la vreo 100 mile depărtare. Ele s-au urcat în camioane și au pornit în Belgia, la 18 decembrie, iar a doua zi au intrat în luptă, exact la timp pentru a opri înaintarea coloanelor germane.

Misiunea Diviziei 101 era să mențină principala răscruce de drum de la Bastogne. În felul acesta, înaintarea germanilor spre vest ar fi fost strîngulată. Generalul de brigadă Tony McAuliffe, aflat la comandă în absența mea, desfășurase regimentele de infanterie, pentru acoperirea principalelor drumuri de acces, și ordonase colonelului Ewell, care comanda acum Regimentul 501 infanterie de desant, să înainteze și, în limbajul manualelor militare, „să dezvoltă situația”.

Dar situația devenise foarte critică în acea zi de 21 decembrie. În noaptea precedentă, Bastogne fusese complet înconjurat de germanii care veniseră dinspre vest, pe ambele părți ale orașului.

M-am dus la generalul Marshall, i-am făcut o prezentare orală a drumurilor mele de inspecție din ultimele zile și i-am cerut permisiunea să mă întorc imediat în Europa. A fost de acord și, în ziua de 26 decembrie, am ajuns la Paris. Cum am aterizat, am sărit într-o mașină care mă aștepta și am plecat spre cartierul general al lui Eisenhower, de la Versailles. Cu toate că purtam uniforma de general american, la intrare am fost obligat să-mi arăt actele înainte să mi se dea drumul. Era un prim semn al încordării care se întînse din „punga” de la Bastogne pînă la Paris.

La cartierul general, m-am dus să-mi văd un vechi prieten, pe Walter Bedell-Smith, șeful de stat major al lui Ike. S-a împotrivit imediat cererii mele să fiu parașutat la Bastogne, asigurându-mă că un detașament al Diviziei 4 blindate rupsese liniile germane și făcuse legătura cu Divizia 101 chiar în acea zi. A adăugat că tancurile americane evacuasau mulți răniți din Bastogne, a căror soartă fusese prima preocupare a generalului Mc Auliffe. Smith nu avea decât cuvinte de laudă pentru vitejia Diviziei 101 la Bastogne, cunoscută acum în toată lumea, ca și răspunsul monosilabic al lui Tony McAuliffe, dat comandantului german, care îi ceruse să predea orașul: Nuts! (Aiurea!)

De la cartierul general am plecat imediat spre Mourmelon, să-mi iau echipamentul de luptă și să-mi văd noul șef de stat major, pe Mike Mi-

chaels. Comandase Regimentul 502 de infanterie de desant, fusese rănit grav în Olanda și abia se întorsese de la un spital din Anglia. L-am numit în locul lui Bud Millener, care murise între timp.

În „punga” de la Bastogne

Intenționam să plec spre front a doua zi dimineața, dar, cum nu aveam somn, am plecat la miezul nopții. La palatul Luxemburg i-am întâlnit pe generalii Bradley (Grupul 12 armată) și Patton (Armata 3), amândoi convinși că lovitura germană slăbea și că era vremea unui contraatac.

Părăsind palatul Luxemburg în jeep, m-am îndreptat spre nord, spre Arlon, în sectorul Diviziei 4 blindate. Am aflat că tancurile acestea se retrăseseră din Bastogne, dar

că drumul prin Assenois era încă deschis. Prietenii de la divizia de blindate mi-au oferit un tanc să intru în oraș, dar protecției lor i-am preferat mobilitatea și mi-am păstrat jeepul. La ultima noastră oprire înaintea saltului spre Bastogne, am întâlnit trei corespondenți de război. Se încălzeau la soba dintr-o cazarmă. Le-am arătat locul vacant din mașină și m-am oferit să-l iau pe unul dintre ei cu mine. Toți mi-au mulțumit, dar m-au refuzat. Pierdeau astfel un reportaj de primă pagină despre ceea ce, în acel moment, era cel mai spectaculos episod al războiului.

Drumul prin Assenois avea mai puțin de o milă. Era plin de resturile luptei de ieri: carcase arse de tancuri și camioane calcinate. Am știut că eram pe teren sigur abia cînd am dat peste un grup de gești ai Diviziei 101. Stringeau

Parașutiști germani capturați de trupe ale Armatei 3 americane, la Bastogne

provițiile parașutate ziua în sectorul diviziei.

Am ajuns în centrul orașului, la punctul de comandă al diviziei, la 27 decembrie, orele 4.10 p.m. Întinericul iernii cădea peste Ardenii acoperiți de zăpadă. La punctul de comandă, McAuliffe și statul major al diviziei s-au strîns pentru un pahar înainte de cină. În timpul reuniunii le-am descris reacția lumii din afară la apărarea orașului Bastogne. Nu le venea să creadă cînd le-am spus că erau considerați eroi și s-au arătat indignați cînd au aflat că fuseseră „ajutați“.

Divizia avea acum 700 ofițeri și 9 500 soldați. Multumită Diviziei 4 blindate, muniția fusese reînnoită și răniții evacuați. Deși rămăseseră doar un drum deschis, era mai bine decît nimic. Am transmis prin radio că Divizia 101 aeropurtată era gata să se alăture operațiilor de ofensivă pe care le așteptam curînd. Era minunat să fii cu ai tăi. Una dintre marile mele dezamăgiri în timpul războiului a fost că am lipsit în primele zece zile ale luptei de la Bastogne. Dezamăgirea îmi era compensată de mîndria pentru bravura diviziei în lipsa mea și de bucuria de a fi întîlnit un ostaș remarcabil, pe Tony McAuliffe. Din păcate, datorită noii sale faime, aveam să-l pierd curînd. La Paris, Bedell-Smith îmi promisese să-i ofere comanda următoarei divizii disponibile. Ceea ce s-a și întîmplat peste cîteva zile.

Trei zile n-am făcut decît să merg în liniile de apărare și să vorbesc comandanților. Pozițiile unităților de pe linia frontului erau în general puternice, dispuneau de cîmp de foc și de observare bune. Orașul însuși se afla la înfrîngerea principalelor drumuri care traversau Ardenii, încît germanii aveau o mare nevoie de el, atît pentru înaintarea lor spre vest, cît și pentru retragerea care începuse. Dar acum era prea tîrziu să-l mai obțină. Cu patru regimente de infanterie instalate ferm pe drumurile de acces, sprijinite de diviziile 9 și 10 blindate și de alte cîteva batalioane de artilerie, Bastogne nu putea fi învins. Dimpotrivă,

a devenit baza potențială de plecare a atacurilor împotriva germanilor.

Vremea constituia, în multe privințe, un dușman cu mult mai de temut. Cerul era acoperit cea mai mare parte din timp, încît sprijinul aerian devenea nesigur. Evident, aceasta nu împiedica bombardierelor germane să acționeze liber pe timp de noapte și, cum Bastogne se găsea la înfrîngerea de drumuri, îl găseau cu ușurință.

Am înțeles curînd că luptele nu s-au sfîrșit cu deschiderea drumului prin Assenois. Lupta cea mai grea de la Bastogne a avut loc după Anul Nou. A început la 3 ianuarie, în urma unui ordin de înștiințare din partea Corpului VIII, să pregătim un atac spre nord-est, în cooperare cu ofensiva generală a Armatei 3 a lui Patton. Am inițiat cîteva atacuri locale în lungul frontului. Simultan, Înaltul comandament german a ordonat noi atacuri asupra orașului Bastogne, dinspre nord-est, nord și nord-vest. Rezultatul a fost o serie de ciocniri dure, pe măsură ce coloanele se întîlneau în zăpadă și ceață. Din fericire, trupele noastre acționau într-un teren cunoscut, încît le-a produs germanilor pierderi grele, morții lor acoperind cîmpul ca niște bușteni peste care se așternuse zăpada.

A doua zi, 4 ianuarie 1945, inamicul, înfrînt în toate celelalte părți, și-a concentrat acțiunile în perimetrul de nord-vest. Dar și aici a fost dat peste cap după numai două zile de lupte. Pentru prima dată de la începutul bătăliei pentru Bastogne, germanii și-au dovedit capacitatea de a organiza atacuri simultane în locuri diferite. Dacă ar fi acționat la fel și pînă atunci, poate că deznodămîntul ar fi fost diferit pentru ei.

La 9 și 10 ianuarie divizia s-a pregătit din nou să sprijine o contraofensivă către sud. Dar, și acum, după două zile de lupte aprige în frig și zăpadă, atacul s-a contramandă, datorită unei amenințări germane la sud de zona Saarbrücken. Ofensiva a început, în sfîrșit, la 13 ianuarie, divizia atacînd spre nord-est, și a

continuat pînă la succesul deplin, din 17 ianuarie. La vremea aceea, forțele blindate americane de pe flancurile nordic și sudic se întîlneau la nord de Bastogne și încercuiera dispăruse. În aceeași zi, Divizia 101 și-a atins obiectivul final, Bourcy, o ridicătură de teren la nord-est de orașul Bastogne.

O altă petrecere grozavă

După Bastogne, restul războiului n-a mai oferit Diviziei 101 prilejul unor noi fapte de vitejie. Hitler își pierduse în acel oraș ultimele sale divizii bune. N-a mai fost în stare să opună o reală rezistență pe frontul de vest. Drept urmare, contribuțiile noastre finale s-au limitat la două episoade: apărarea la vest de Rin și deplasarea spre sudul Germaniei, spre Berchtesgaden. Primul sector de apărare a fost în Alsacia, în apropiere de Hochfelden. L-am ținut între 26 ianuarie și 25 februarie. Acțiunile militare erau limitate în mare măsură la patrularea peste riul Molder, în vreme ce primeam recruți, care soseau în număr mare.

Spre deosebire de diviziile de infanterie care, odată scoase din luptă, au puține șanse de a fi refăcute și reantrenate, Divizia 101 aeropurtată era mult mai norocoasă. În fiecare din campaniile noastre mari, în Normandia, Olanda și la Bastogne, n-am pierdut decît aproximativ o treime din puterea de luptă. Iar după fiecare campanie am avut norocul să ne retragem, de două ori în Anglia și acum în Alsacia. De aceea, deși pierdusem mulți dintre minunații noștri soldați, niciodată n-am simțit că Divizia 101 și-ar fi pierdut forța. Mare parte din această forță rezulta din atenția acordată instruirii tinerilor soldați care ni se alăturau.

La sfîrșitul lunii februarie, divizia s-a înapoiat la Mourmelon, să se pregătească pentru următoarele lupte și să primească înția „Presidential Distinguished Unit Citation“, acordată vreodată unei întregi divizii, pentru curaj în acțiune. Distincția se decerna pentru apărarea orașului

O parte din comorile de artă strinse de Goering pentru colecția sa particulară, descoperită de soldații aliați în apropiere de Berchtesgaden

Bastogne. Ne-a fost înminată la 15 martie 1945, de generalul Eisenhower personal, de față fiind ofițerii superiori americani și britanici prezenți la Mourmelon. A fost o zi magnifică.

Apoi am aflat că ne vom alătura Armatei 7 în înaintarea ei prin Bavaria, către așa-numita „redută națională”. Nu știu dacă Hitler a intenționat vreodată cu adevărat să-și organizeze poziția finală în Alpi, în jurul Berchtesgadenului, dar în aprilie și mai 1945 Aliații au luat foarte serios în considerație această posibilitate. Drept urmare, trei divizii au pornit într-acolo. Onoarea de a conduce înaintarea spre Berchtesgaden a revenit Diviziei blindate franceze a generalului Philippe Leclerc; Divizia 3 infanterie, a generalului O'Daniel, și Divizia 101 urmau în eșalonul doi.

În apropiere de Landsberg, lângă München, am văzut pri-

mul lagăr de concentrare și am simțit duhoarea deținuților morți, mulți dintre ei arși de gardieni cu câteva ore înaintea sosirii trupelor americane. La Landsberg se afla închisoarea în care, în 1924, Hitler scrisese *Mein Kampf*. Pentru el lupta se încheiase în bunkerul din Berlin.

La 4 mai, divizia a primit ordinul să înainteze spre Berchtesgaden, în spatele tancurilor lui Leclerc împreună cu Divizia 3 infanterie. Din nefericire, un pod distrus de partea noastră a autostrăzii a făcut ca unitățile Diviziei 3 să sosească înaintea noastră la Berchtesgaden.

Aici luptele erau în toi: Aliații abia încetaseră bombardarea cartierului general al lui Hitler, garnizoana S.S.-istă deschisese și ea focul înainte de a fugi în munți, iar soldații francezi își celebrau intrarea în orașul sfânt al nazismului, descărcându-și armele în clădiri. Ne-au căzut

în mină o mulțime de prizonieri, cel mai important fiind feldmaresalul Albert Kesselring, apărătorul german al Italiei, în 1943, și ultimul comandant-șef numit de Hitler pe frontul occidental din Germania.

Pe Kesselring l-am capturat la bordul trenului său de comandă la Saalfelden, la sud de Berchtesgaden, unde mi s-a predat la 10 mai. De acolo l-am dus la Berchtesgaden, să-l țin până voi primi instrucțiuni din partea cartierului general de la München. L-am găsit un loc într-un hotel, imediat asaltat de reporterii care ne solicitau interviuri cu el. După ce am primit autorizația, am aranjat o întâlnire între Kesselring și presă în holul hotelului. L-am așezat pe feldmaresal la capătul unei mese lungi, reprezentanții presei stînd la celălalt capăt al ei. Cîteva sticle cu răcoritoare, ceai și vin fuseseră aduse în fața reporterilor. Le-am

spus că pot pune întrebări, dar nu au voie să fotografieze. M-am așezat, împreună cu generalul Gerry Higgins, în spatele feldmaresalului, cuprinzând cu privirea întreaga intrare.

După întîlnirea cu reporterii, l-am trimis pe Kesselring la cartierul general de la München. Dar episodul nu s-a sfîrșit astfel. Cîteva zile mai tîrziu, un prieten din Anglia mi-a trimis o tăietură dintr-un ziar londonez, care tipărise o fotografie cu Kesselring, flancat de generalii Higgins și Taylor, în fața cărora apăreau o grămadă de pahare și sticle. Dedesubt scria: „O altă petrecere grozavă cu naziștii”. Un reporter neștiut făcuse o fotografie neautorizată, de la capătul mesei unde se aflau, și sticlele din fața reporterilor păreau acum a fi în fața feldmaresalului și a noastră, cei doi generali americani. Aproape imediat au sosit inspecții de la cartierul general al armatei, care ne-au luat serios la întrebări pe Higgins și pe mine. Era gata-gata să-mi pierd funcția pînă să le spun toată istoria.

Ceilalți prizonieri ne-au produs mai puțină bătaie de cap. Generalul Guderian, celebru pentru tancurile sale, scund și negricios, spunea multe anecdote de pe frontul sovietic. Alt captiv interesant a fost generalul-locotenent Tolsdorf, comandantul Corpului LXXXII. Printre civili se găseau: Robert Ley, liderul Frontului german al muncii [Deutsche Arbeitsfront], Julius Streicher, cunoscutul hăitaș al evreilor, Franz Schwarz, trezorerul Partidului nazist. Important, dar într-altfel, era Eric Kempke, șeful lui Hitler, care ne-a făcut prima relatare autentică despre ultimele ore ale lui Hitler în bunkerul său din Berlin.

Dar nu ne-am ales numai cu prizonieri importanți, ci și cu un tezaur valoros. La scurt timp după sosirea

noastră, am găsit un tren de marfă cu vreo opt vagoane, abandonat pe o linie laterală din Berchtesgaden. Cînd le-am deschis, am descoperit picturi și statui de mare valoare. Pe cînd desfăceam obiectele de artă, un informator german ne-a spus că un tren similar sosise în oraș cu cîteva zile înaintea venirii noastre și că el văzuse cum se descărcau obiecte din el într-un adăpost antiaerian din apropiere.

Peșterile lui Ali Baba

Am cercetat adăpostul, care părea complet gol, dar geniștii, ciocnind în pereți, au detectat sunete de gol în cîteva locuri. Sub beton am găsit două pivnițe sîroind de umezeală, doldora de superbe obiecte de artă. Păreau peșterile lui Ali Baba. Deși cîteva dintre picturi și tapiserii fuseseră deteriorate de apă, am salvat toate, ducînd operele de artă în cazărmlile din apropiere ale aviației, unde am început să le inventariem. Le apărăm astfel de foc, vreme rea și de furt. Ascunzătoarea s-a dovedit a fi cea în care Goering strinsese aproape toate colecțiile furate din țările invadate, în momentul cînd sovieticii se apropiau de Berlin. Împreună cu trenurile, Goering îl trimisese și cu curatorul și achizitorul său Walther Andreas Hofer, care ne-a dat de știre despre prezența sa la Berchtesgaden. L-am pus pe Hofer să catalogheze toată colecția. Ne-a fost foarte util, deoarece cunoștea toate picturile și sculpturile și locul de unde proveneau.

Foarte curînd, am avut de făcut față unei alte probleme — turiștii militari americani, care veneau la Berchtesgaden ca lăcustele. Centrul de interes îl constituia Obersalzburg, unde Hitler avusese faimosul său castel, acum ars, ca și toate celelalte clădiri din apropiere. Deasupra Obersalzburgului se afla „Cuibul de vultur”, pe care cei mai

mulți îl văzuseră în filme, descris drept locul de meditație diavolească al lui Hitler. Cînd divizia a sosit în vîrf, piscul de la Cuibul de vultur era acoperit cu zăpadă, iar ascensorul pînă acolo fusese scos din funcțiune de trupele S.S., care fugiseră. Ca să ajungem sus, la peste 500 picioare, a trebuit să ne cățărăm prin zăpadă. Cuibul de vultur era însă un motiv de dezamăgire pentru cei care se așteptau la ceva măreț de la ultimul punct de comandă al forțelor naziste. De fapt, nu era decît o mare încăpere ovală, evident o încăpere destinată odihnei.

Între 23 mai și 22 iunie, am fost în Statele Unite. Am aflat acolo ceea ce bănuiam, că Divizia 101 trebuia să plece în Pacific; nu se știa precis cînd. Revenind în Europa, la sfîrșitul lunii iunie, am trecut pe la unități să le vorbesc despre viitor. Intuindu-le lipsa de entuziasm pentru alte lupte, am făcut apel la mîndria lor. Vorbind în fața unui regiment, mi-am sfîrșit pledoaria cu întrebarea: „Am invins tot ce Hitler avea mai bun în Franța, Olanda și Germania. Ei, și acum, unde vom merge?” În loc de „Japonia”, cum mă așteptam eu, au strigat într-un glas: „Acasă!”, apoi s-au amuzat pe seama comandantului pus în încurcătură, care ar fi trebuit să știe răspunsul și să nu pună o asemenea întrebare.

Zilele mele în Europa cu Divizia 101 aeropurtată erau pe sfîrșite. Cîrînd am primit un ordin care mă elibera din funcție și mă numea inspector la Academia militară West Point. La 22 august, mi-am luat un emoționant adio de la trupele mele. În picioare și cu capul descoperit la trecerea în revistă, am primit ultimul salut din partea acelor bravi soldați. Ei îmi puseseră stelele pe umeri și medaliile pe piept. Lor le datoram viitorul și le eram recunoscător. ■

Introducere, selecție și traducere:

Stelian TURLEA

Itinerar istoric

DE LA VÎLCELE

LA MALNAȘ BĂI

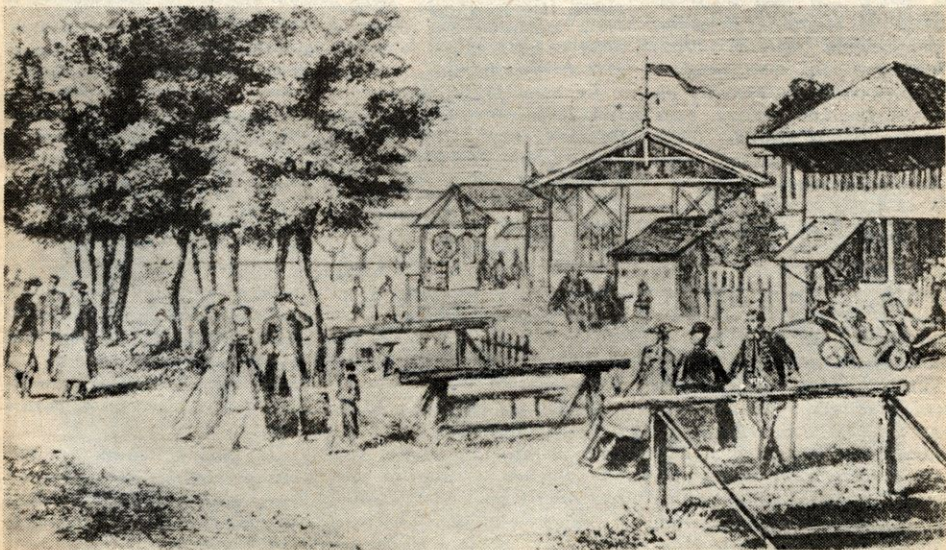
GHEORGHE DAVID

O gravură în lemn, realizată de francezul Chaillou și reprodusă în anul 1861 de publicația pariziană L'Illustration înfățișă una din cele mai vestite stațiuni balneo-climaterice din România, anume Vîlcele. La data apariției acestei gravuri, stațiunea avea deja o „vechime” de un secol, cele dintîi analize chimice asupra izvoarelor de ape minerale de

aici fiind făcute în anul 1761 și publicate ulterior în lucrarea lui Lucas Wagner, Disertatio inauguralis medico-chimica de aquis medicalis Magni Principatu Transsylvaniae; stațiunea a fost descrisă și în cea dintîi lucrare datorată unui specialist român, doctorul Vasile Pop, intitulată Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și publicată

în anul 1821, Vîlcele fiind cunoscut și sub numele de Arpătac. Denumirea Vîlcele vine de la poziția geografică a stațiunii, așezată într-o zonă pitorească, în județul Covasna, pe drumul ce duce de la Sf. Gheorghe la Feldioara (locul unde Petru Rareș l-a învins în anul 1529 pe Ferdinand de Habsburg), între dealuri acoperite de păduri, care asigură locurilor un cli-

Băile Vîlcele, așa cum apăreau în gravura lui Chaillou, la 1861

mat sedativ, calm, lipsit de vînturi puternice și puternic ozonat.

Încă de la întemeiere, locul a cunoscut o mare popularitate, fiind gazda a numeroși vilegiaturîși, unii veniți de peste Carpați, din Țara Românească. O descriere a felului în care, pe la jumătatea veacului trecut, se căldorea de la București la Vilcele găsim în jurnalul generalului Ștefan Stoika, erou al Războiului de independență și participant la lupta pentru realizarea unității naționale; în timpul Războiului Crimeii, copil fiind, el a efectuat împreună cu părinții, o astfel de călătorie:

Căldoriile de acest fel (nefiind căi ferate) — scrie el — erau foarte grele. Trebuia să pleci, cum zice românul, cu casa și cu masa cu tine. Cu două zile înaintea plecării, sosită în curtea casei lor [din București] două chervane. Chervanul era un car mare, acoperit cu un coș (coviltir), deasupra căruia erau sistematic fixate rogojini, așa că nici soarele, nici ploaia nu puteau răbate. Trăsura era trasă de cinci cai: doi la roată și trei înaintași. În chervan, se așezau mai întîi lăzile cu veselă de bucdărie și masa, apoi celelalte lăzi cu ibrice, ligheane și căni, toate metalice, pentru toaletă, deasupra lor un braț de fin, apoi covora, peste care se așezau saltelele. Chervanul acesta era destinat nouă [copiilor], guvernantei și doicii... În al doilea chervan se așezau geamantanele cu bagajele familiei, lăzile cu bagajele servitorilor: femeia din casă, spălătoreasa, bucdăreasa și ordonanța... Tata și mama căldureau... în cupeul lor, tras de patru cai (telegari)...

Ziua plecării căzuse într-o luni din iulie. Caravana se opri în drum la jumătatea drumului dintre București și Ploiești, unde se găsea un han cu firma La doi lei. După cîteva ore de repaos al cailor pornirăm și noaptea o petrecurăm

la Ploiești, la un văr al mamei... De aici poposirăm la Cîmpina, la mîndstirea din Sinaia, la Predeal și apoi la Vilcele, unde debarcărăm.

În astă localitate, tata angajează locuința unui sas, care își rezervă atenasele. Locuința se compunea din trei camere și o sală mare. Pe dinaintea casei trecea un izvor, prin care se scurgea apa de borviz. Pe cheiu trecea publicul la baie și la promenadă. Aici întâl-nirăm familiile cunoscute: Constantin Băldășanu, un mare boier din Muntenia, familia lui Costache Butculescu... familia colonelului Lăcosteanu... d-na Palad, cu fiul său, paharnicul Dumitrache Sorescu, so-corul lui beizadea Scarlat Ghica și alte familii de cari nu tîni mai amintesc.

Vilegiatura a debutat cu un incident amuzant; în localitate se afla o unitate a armatei habsburgice, ai cărei ofițeri, dornici de petrecere, au anunțat într-o manieră neprotocolară că seara va fi serată dansantă și „să poftescă cucoanele”. Acestea, „toate românce”, — povestește mai departe Stoika — socolindu-se ofensate, s-au sfătuit, hotărîndu-se să trimită la serată cameristele îmbrăcate însă, în toaletele stăpînelor lor. Abia a doua zi farsa a ieșit la iveală, spre hazul general.

În anul 1875, stațiunea a fost gazda celei dintîi consă-tuiri pe teme balneo-medicale din țara noastră, în cadrul căreia geologii și medicii din Cluj, Odorheiu Secuiesc și București au dezbătut diferite aspecte ale curei balneare.

După o perioadă de declin, stațiunea și-a recăpătat, în ultimele decenii, prestigiul ei. Analizele chimice de la cele trei izvoare — Izvorul Sărat, Izvorul Nou și Izvorul Principal — vădesc deosebită calitate a apelor de aici, eficacitatea lor într-o serie de afecțiuni hepato-biliare, ale tubului digestiv, boli respiratorii ș.a.

Dotată cu instalații moderne, dintre care se cuvin menționate

cele pentru băi calde cu ape minerale și buvetele pentru cura internă, stațiunea Vilcele oferă toate premisele pentru revenirea în prim-planul stațiunilor noastre balneo-climaterice, acolo unde, de fapt, s-a mai aflat în decursul existenței sale.

Din bogatul rezervor de ape minerale al județului Covasna se cuvin amintite și cele din stațiunea Malnaș-Băi, localitate aflată la 23 km de reședința județului. Sf. Gheorghe, pe malul stîng al Oltului, într-un peisaj pitoresc, înconjurat de păduri, la altitudinea de 565 m. Stațiunea își are începuturile în primii ani ai secolului nostru, cînd apa izvorului Syculia a început a fi exploatată sistematic. Debitul mic al izvorului, doar 4 m³/24 h a făcut însă ca această apă numită și „apa izvorului Maria-Malnaș” să fie deosebit de scumpă. De aceea, după primul război mondial au fost efectuate noi lucrări de prospecție, depistîndu-se și alte izvoare, cu ape, de asemenea, de foarte bună calitate. Apa de Malnaș este recomandată în tratamentul a numeroase afecțiuni: cardio-vasculare, hepatobiliare, boli de nutriție și de metabolismism.

Stațiunea dispune și de instalații pentru băi calde, buvete, și un strand, toate folosind apă minerală. Malnaș oferă condiții foarte bune și pentru tratamentul cu mofete. De menționat și faptul că biocxidul de carbon existent aici, încă de la începutul secolului, este exploatat industrial, prin construirea unei stații de îmbuteliere. Stațiune permanentă, cu posibilități de tratament tot timpul anului, Malnaș Băi este totodată și un punct de plecare în numeroase drumeștii în Munții Baraolt, la poalele cărora se află.

În ambele stațiuni — Vilcele și Malnaș Băi — vizitatorii găsesc largi posibilități de cazare în vile și pavilioane confortabile.

AMBASADORII SERENISSIMEI

RAPORTEAZĂ...

CONSTANTIN ANTONIADE

Cum am văzut în numărul trecut al revistei, după bătălia de la Pavia, din anul 1525, evenimentele politice și militare din Peninsula Italică s-au succedat rapid. Carol Quintul l-a eliberat din captivitate pe regele Franței, luat prizonier, dar era ușor de prevăzut că războiul dintre cele două monarhii va re izbucni.

La începutul anului 1527, trupele Sfântului Imperiu roman de națiune germană înaltau deja în Peninsula Italică. Florența, aliată Franței, prin Liga de la Cognac (1526), împreună cu papa și cu venețienii, se afla în drumul imperiilor, care avansau spre Roma. Speriat, Machiavelli, numit de papa Clement VII în fruntea magistraturii florentine nou create, pentru conducerea lucrărilor de fortificare a orașului, scria că niciodată situația Florenței nu fusese atât de grea. La 26

aprilie 1527, pentru a se putea apăra de amenințarea imperiilor, orașul s-a răscolat împotriva guvernării Mediciilor, protejați ai acestora. La 16 mai, guvernarea lor a fost înlăturată și republica restaurată.

Dar, după pacea de la Cambrai, din 1529, prin care Franța lui Francisc I a renunțat la pretențiile asupra Italiei, Carol Quintul a rămas singur stăpîn pe această țară. Împăcîndu-se cu papa, el și-a putut plasa prietenii cum a dorit. La umbra halebardelor germano-spaniole Medicii s-au înapoiat la Florența.

Publicăm în acest număr alte fragmente din lucrarea lui Constantin Antoniaide *Les Ambassadeurs de Venise au XVI-e siècle*, despre misiunile ambasadurilor venețiene la Florența în perioada 1557-1587. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

V. Ș.

Palatul Signoriei în vremea misiunilor venețiene

Fiul condotierului...

Medici erau din nou stăpini ai Florenței. Papa, de acord cu împăratul, a desemnat ca „șef al guvernului republicii florentine“ pe tânărul Alessandro de Medici, în vîrstă de 20 ani, fiul natural al lui Lorenzo de Medici, nepotul lui Leon X.

În timpul domniei lui Alessandro și în primii 20 ani ai domniei lui Cosimo, următorul Medici care a guvernat Florența, Veneția s-a abținut de a se face reprezentată în orașul de pe Arno. Signoria aprecia probabil că statul Medicilor nu avea nimic comun cu un stat independent. Dar în 1557 s-a produs un eveniment care a venit să ridice prestigiul ducelui de Florența. Spania și-a dat consimțămîntul pentru reunirea statului Siena cu Florența, sub ducele Cosimo, reunire confirmată prin tratatele de pace de la Cateau-Cambrésis¹. Toscana devenind astfel o putere de prim ordin în Italia, Veneția s-a gîndit să trimită la Florența un ministru rezident. A fost ales Vincenzo Fedeli, care fusese secretar al lui Carlo Cappello, fostul ambasador venețian la Florența, în timpul memorabilului asediu al orașului. El nu avea rangul de ambasador. Veneția nu voia să dea prea multă strălucire acestei misiuni, neconsiderîndu-l pe Cosimo un suveran egal cu dogele sau cu regii străini.

Fedeli parcurge toată Toscana și se extiază în fața frumuseților ei și a caracterului florentinilor: „Oamenii sînt aici ingenioși și îndemnatnici în orice treabă; ei se adaptează ușor păcii, războiului, artelor, literelor, negoțului și agriculturii și fae dovada unei mari hărnicii“.

„Dar acest tablou — spune venețianul — are un revers foarte obscur și tenebros; atîtea familii foarte nobile și

Doi dintre membrii familiei Medici, stăpîni ai Florenței: Cosimo I...

foarte bogate, care au dat atîția oameni mari, obișnuși să trăiască liberi și să guverneze un stat atît de frumos, care era opera lor, se văd acum dominate și guvernate de un singur om, propriul lor concetățean; din stăpîni și seniori au ajuns serbi“.

Este destul să-i vezi, notează Fedeli, că se simte oprirea din sufletul lor.

Ducele Cosimo a venit la putere printr-o pură întîmplare, povestește Fedeli. Fiu al lui Giovanni delle Bande Nere, unul dintre marii condotieri² ai Renașterii italiene, și al Mariei Salviati, nepoată a lui Leon X, el ducea, sub tutela mamei sale — o femeie devotată memoriei soțului și educației fiului ei — o viață din cele mai simple, deoarece acești Medici nu erau bogați. Tânărul trăia departe de curtea în care ducele Alessandro, un Medici nelegitim, nu-i arăta nici o simpatie unui fiu legitim al unui mare căpitan; gîndind că niciodată nu va domni, el se ocupa, la vila sa, de pescuit și vînațoare. Cînd ducele Alessandro a fost asasinat, în 1537, Consiliul suprem al Florenței s-a reunit în mare grabă pentru a-i stabili un succesor și a evita tulburările.

la care florentinii erau foarte dispuși. Ei se gîndeau să aleagă un fiu natural al lui Alessandro, dar nu au reușit să se pună de acord. În timp ce Consiliul delibera, s-a auzit un zgomot în piața Signoriei: un soldat doborîse, dintr-un foc de arcebută, un porumbel așezat pe virful turnului. Poporul îl aclama. Cei 48 au crezut că este vorba de o răscoală; unii s-au apropiat de ferestre pentru a vedea ce se întîmplă; ei l-au văzut atunci plimbîndu-se liniștit pe tîrîrul Cosimo: a fost exact momentul în care le-a venit ideea de a-l numi duce pe acest Medici inofensiv — și încă de a o face repede — pentru a nu se ajunge la o răscoală adevărată.

Este istoria pe care o povestește Fedeli. Probabil însă că unii dintre cei 48 se gîndiseră mai înainte la Cosimo, iar printre ei, Francesco Guicciardini³, rudă a sa, mereu doritor de a juca un mare rol în patria lui; el credea că prin ascendența pe care o avea asupra tînarului și cu marea sa experiență politică ar putea să-l conducă pe duce și statul. Dar se înșela.

...îl jignește pe doge

Această alegere nu a plăcut nici papei, nici împăratului. Dar Cosimo, foarte abil, a reușit să intre în grațiile amindurora. El s-a căsătorit cu Eleonora, fiica lui Pedro de Toledo, vicerege al Neapolelui, care aparținea uneia dintre cele mai mari familii din Spania, înrudită cu împăratul. La moartea lui Carol Quintul, a devenit prietenul fiului său, Filip II⁴, care l-a favorizat întotdeauna.

„Datorită experienței și perseverenței, ajutat și de noroc — scrie Fedeli —, Cosimo a devenit înțelept și prudent, s-a menținut și a crescut, depășind toate dificultățile. El a descoperit toate conjurațiile țesute împotriva lui și și-a suprimat toți dușmanii. Azi el este temut de supușii și de vasalii

¹ Tratatatele de la Cateau-Cambrésis (2-3 aprilie 1559), încheiate între Franța, Anglia și Spania, marcu sfîrșitul războaielor pentru supremație în Peninsula Italică. Italia rămînea sub dominația spaniolă. Francezii abandonau toate cuceririle lor, cu excepția orașelor Torino, Saluzzo, Pignerolo și Asti.

²⁻⁴ Magazin istoric, nr. 2/1987; 5/1970; 8,9/1983.

săi, stimat de vecini și considerat de toți principii ca un senior abil și informat.

Chiar de la începutul domniei, Cosimo a guvernat cu vigoare și severitate, a suprimat facțiunile și partidele, a curmat orice veleitate de răsccoală. Justiția sa era expeditivă, implacabilă și egală pentru toți. El nu urmărea decît pacea și liniștea propriului său popor. Și-a organizat miliții bune, pedestre și călare, artileria și a știut să-și aleagă căpitani buni; a avut finanțele bine așezate și nu a perceput impozite prea dure.

Venețianul îi remarcă inteligența vie și o mare putere

...și Francesco I

de adaptare la circumstanțe. „Este ajutat de o memorie extraordinară, cunoaște pe toată lumea și pe fiecare îl cheamă pe nume. Are o judecată solidă în treburile de stat, este hotărît și nu-și schimbă niciodată părerea; curajos în război și abil — nu degeaba era fiul lui Giovanni de Medici — preferă totuși pacea, prin care obține mai mult.

Îi plac și respectă mult pe oamenii care excelează în profesiunea lor (*i virtuosi*), se delectează cu tot felul de studii, apreciază sculptura și pictura; pune permanent pe artiști să lucreze pentru a produce opere rare și demne de timpul său. Îi plac, de ase-

menea, bijuteriile, statuile, medaliile antice; posedă o întreagă colecție care-l costă scump și va rămâne memorabilă; dispune să se scrie, de către istoricii remarcabili, istoria timpului său, în latină și italiană. Prin pictură, sculptură și scrieri el își va face numele glorios și etern după moartea sa. Viața sa particulară este un model de cumpătare; de cînd s-a căsătorit, se spune că nu a cunoscut altă femeie decît pe ducesa. Face mare caz de onoarea femeilor și pedepsește sever cea mai mică ofensă adusă unei domnișoare.

Cînd Fedeli ajunge la Florența, ducele Cosimo domnea deja de douăzeci de ani; după ce trăise „cu măreție în toate”, el îl găsește acum ducînd o viață simplă și fără fast, „nu ca un prinț somptuos, ci ca un bun tată de familie”; suprimase toate cheltuielile inutile, „mîncă împreună cu soția și copiii săi la o masă moderat ornată”; începuse să acumuleze tezaure. Se scula întotdeauna în zori și muncea fără răgaz.

Imparțial, venețianul descrie partea bună a guvernării acestui Medici, dar nu ascunde nici aspectele tiranice și odioase ale regimului său: un regim de teroare polițistă și de spionaj generalizat. Pentru a cunoaște „toate stările de spirit din oraș și statul său”, ducele întreținea atît la Florența în Toscana, cît și în străinătate, peste tot unde existau florențini, o întreagă armată de spioni, care trebuiau să-i raporteze tot ce se spunea despre el, „în case, în biserici, în mănăstiri, pe stradă și în piețe”. Cheltuia anual peste 40 000 de ecui pentru aceste servicii. Spionii lui erau „evitați ca ciurma” și se ajunseser la o asemenea frică, încît nimeni nu mai îndrăznea să zică nimic, nici chiar de bine, și fiecare își bănuia chiar și rudele cele mai apropiate și prietenii că ar fi spioni ai ducelui.

Pentru cea mai mică bănuială, pentru o vorbă spusă în vînt, era imediat arestat. Cosimo avea închisorile sale

¹ Veche monedă de argint, valând 3 sau 6 livre (n. tr.).

secrete: odată intrat acolo, fără ca cea mai mare parte a timpului să știi pentru ce, nu mai ieșai curînd; iar execuțiile în taină erau numeroase. La Florența se spunea: Să mă ferească Dumnezeu de secretele ducelui!

Cosimo avea arhivele sale secrete, pe care le ținea într-o casetă „îmbrăcată în catifea verde”, a cărei cheie o purta permanent asupra sa și pe care o ducea cu sine cînd se deplasa. Scria adevseori *manu propria* papei Pius IV, care se dădea drept un Medici, precum și regelui Filip II.

Misiunea lui Fedeli s-a încheiat precipitat din cauza unei chestiuni de prioritate. Corpul diplomatic îl însoțise pe duce la Siena. În timpul unei ceremonii, se pare că reprezentantul Veneției nu obținuse locul protocolar ce i se cuvenea. Este adevărat că Fedeli, care făcea parte din clasa secretarilor, nu avea rang de ambasador, dar el reprezenta Serenissima, mare putere în Italia. Signoria nu a suportat ceea ce considera drept o ofensă la adresa demnității sale și și-a rechemat trimisul.

Primit în camera

prințesei*

Timp de cinci ani, Veneția nu a mai trimis o misiune permanentă la Florența. Abia în decembrie 1565, cu ocazia căsătoriei prințului Francesco, moștenitorul tronului, cu arhiducesa Ioana de Austria, a revenit cu o ambasadă extraordinară. Șeful acesteia a fost Lorenzo Priuli, pe care îl regăsim în cele mai mari posturi diplomatice ale Serenissimei. În raportul său, Priuli se plînge de primirea puțin onorabilă de care s-a bucurat la curtea din Florența. Înainte de a ajunge acolo, la frontieră, vameșii i-au deschis toate bagajele și l-au pus să plătească taxe pentru cele mai mici lucruri pe care le avea — „obiectelor mai degrabă barbar decît civilizat, contrar drepturilor omului și care nu este practicat nici chiar în țara turcilor”. Nici el și nici nobilii care

il însoțeau nu au înregistrat nici cel mai mic semn de curtoazie din partea ducelui și a miniștrilor săi, deși misiunea venețiană a fost una dintre puținele trimise la această ocazie: cea mai mare parte a suveranilor și principilor, inclusiv papa, s-au abținut. Cu ocazia audienței la duce, nu s-au dat onorurile cuvenite Serenissimei: la sosire și la plecare, ambasadorul a fost primit în camera prințesei, printre femei; Cosimo s-a manifestat destul de sfidător și n-a avut nici un cuvânt de mulțumire pentru gestul amical al Veneției. Prințul Francesco a avut aceeași atitudine îngîmfată, iar când Priuli a vrut să-și ia rămas bun de la prințesă, aceasta l-a primit culcată în pat... Toate acestea nu prevesteau nimic bun pentru relațiile veneto-florentine.

Priuli nu se arată deloc entuziasmat de acești Medici și de guvernarea lor. Iată portretul pe care i-l face lui Cosimo, la vârsta de 46 ani: „Înalt și puternic, cu tenul brun, el avea o privire trufașă și înspăimîntătoare, *una guardatura altiera e terribile*. Este un prinț foarte îngîmfat, răz-bunător și foarte sever; severitatea i-a fost profitabilă, deoarece a făcut uz de ea împotriva celor care uneltau împotriva lui”. Florentinii l-au suportat atîta timp cît el a respectat onoarea femeilor; dar după moartea ducese Eleonora, el și-a schimbat complet comportarea: din cumpătat a devenit libidinos și se ocupa prea mult de femei, mai ales de o damă nobilă florentină (Camilla Martelli, cu care se va căsători ulterior). La una dintre festivitățile căsătoriei fiului său — povestește Priuli — „el s-a mscat de mai multe ori într-o singură noapte pentru a nu fi recunoscut și a dansat tot timpul cu aceeași damă, făcînd mii de nebunii, puțin compatibile cu rangul său și încă și mai puțin cu vîrsta sa. Este văzut deseori mergînd în trăsura cu un singur servitor prin oraș și chiar noaptea, fără a veghea prea mult la securitatea sa”. Venețianul se teme că, dată fiind ura veche și uni-

versală a florentinilor contra uzurpatorului libertății lor, i s-ar putea întîmpla o nenorocire. Ducea Eleonora fusese ingerul lui cel bun; începe să se creadă că tot ceea ce a făcut el bine se datorează influenței și sfaturilor ei bune. Unii florentini i-au mărturisit lui Priuli că trăiau „disperați și aproape turbați — *che gnuovo vive disperato e quasi arrabiato*”.

Deși a renunțat la guvernare în favoarea fiului său, pentru ca acesta să dobîndească experiență, cel care decide totul este tot Cosimo, deoarece el și-a rezervat finanțele, armata și fortificațiile. La el totul se petrece în modul cel mai secret; nu există consiliu de stat: este un adevărat monarh absolut. Trăiește foarte parcimonios, „potrivit obiceiului patriei sale”, cu o curte foarte redusă.

Ca o plantă, nu ca un om

Moștenitorul, prințul Francesco, are 25 ani: are dificultăți în luarea deciziilor; este încet și nehotărît: tatăl său și-a dat seama de aceasta și nu i-a cedat guvernarea decît pentru a se adapta puțin meseriei.

Priuli nu-și face nici o iluzie privind bunele relații dintre Florența și Veneția. „Ducele Florenței, fiind florentin, nu poate, după părerea mea, să aibă intenții bune față de Sublimitatea Voastră (el se adresează dogelui), deoarece inamicițiile si ura între această națiune și a noastră sînt foarte vechi; afară de aceasta, ducele fiind un principe nou — pentru a nu spune tiranul a trei republici (Florența, Pisa, Siena) — este clar că detestă în mod necesar numele foarte sfînt al libertății”. Mai mult, fiind strîns legat de casa de Austria, căreia îi datorează ridicarea și grandoarea sa, el se consideră obligat, pentru a face pe placul acesteia, să facă puțin caz de prietenia Serenissimei; de altfel, el aspiră să devină cel mai mare principe din Italia și arbitru al păcii, războiului și tuturor treburilor în această țară și nu vede decît un singur stat care s-ar putea opune pretențiilor sale: Veneția.

Hotărît lucru, vechile rivalități și animozități dintre Florența și Veneția nu erau aproape de a fi netezite.

Au trecut ani fără ca Veneția să trimită la Florența ambasadori permanenți. În 1574, la moartea marelui duce Cosimo — fusese ridicat la acest rang în ultimii ani de domnie — Signoria a trimis, pentru a-l saluta pe noul mare duce, Francesco, pe oratorul Andrea Gussoni. Da data aceasta, misiunea venețiană a fost primită într-un mod mai onorabil: ambasadorul a fost adăpostit la palatul Pitti, a fost permanent însoțit de miniștri, marele duce i-a pus la dispoziție propria sa trăsura, a cerut să-l vadă frecvent, l-a invitat la masă, i-a arătat minunile palatului său, colecțiile sale unice, atelierul în care se dedica lucrărilor de chimie și mineralogie și i-a dăruit chiar o fiolă conținînd un elixir preparat de el însuși și care proteja împotriva tuturor otrăvurilor.

El a mers atît de departe cu familiaritatea (*domestichezza*), încît l-a invitat pe ambasador la un dineu amical în castelul său de la Pratolino, în împrejurimile Florenței. Gussoni nu s-a mirat deloc: el știa că în acel moment marele duce nu era în bune relații cu nici un prinț italian și căuta cel puțin prietenia Veneției.

În raportul său, emisarul Veneției relatează sfîrșitul lui Cosimo I. Schimbîndu-și modul de viață, după moartea ducese Eleonora, el își scurtase viața: s-a îmbolnăvit grav și, în patru ani, pierzîndu-și „odată cu mișcările, aproape toate simțurile, el trăia mai degrabă ca o plantă, decît ca un om”.

Noul mare duce, Francesco I, avea atunci 35 ani. În timpul domniei lui, Veneția n-a mai trimis ambasadori la Florența. La moartea acestuia, a fost desemnat Tommaso Contarini, pentru a-l saluta pe noul mare duce (octombrie 1587). Cum Francesco nu a avut descendență bărbătească, la tron i-a succedat fratele său, Ferdinand.

Rapoartele lui Contarini sînt ultimele cunoscute în secolul XVI. ■

În românește de
Silvia ȘANDRU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ROMÂNII ÎN SECOLUL XVIII

DUMITRU IONAȘCU, din București, dorește să știe dacă pentru istoria românească a sec. XVIII există vreo lucrare de referință bibliografică, așa cum pentru sec. XIX-XX este Bibliografia istorică a Românelor, din care au apărut până în prezent șase volume.

Recent, sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași”, în cadrul seriei Romanii în istoria universală, a apărut volumul întâi (1928 p.) din lucrarea Romanii în secolul XVIII. O bibliografie, de Ștefan Lemny, realizată în cadrul colectivului de istorie a culturii din cadrul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași. Volumul (care poate fi procurat de la Institutul de istorie „A.D. Xenopol”, str. C. Marx nr. 5, Iași) cuprinde 4 922 fișe bibliografice ale unor lucrări, studii, articole, însemnări, note, memorii etc. referitoare la istoria românilor dintre 1701 și 1821, datorate atât unor autori români cît și străini. În acest prim volum, materialul bibliografic este organizat în trei părți: Instrumente de lucru, Izvoare și Scrieri din epocă, subîmpărțite, la rândul lor, în mai multe secțiuni. „Dincolo de intențiile și limitele sale, prezenta bibliografie — arată autorul în Nota la introducerea a cărții — se dorește însoți de un instrument de lucru menit să instaurare un plus de ordine într-o vastă informație și să înlesnească apoi orientarea cercetătorului în hățișul de informații referitoare la secolul XVIII”.

STATISTICE

Statutul cititor ROMAN MIHĂESCU, din Timișoara, ne trimite alte câteva date statistice privind colecția revistei noastre, întocmite în continuarea celor trimise anterior și publicate în 2/1985 și 4/1986 ale revistei. Apreciem efortul cititorului nostru de a centraliza informații privind activitatea noastră cel 22 ani care au trecut de la apariția primului număr al Magazinului Istoric, în aprilie 1967, mulțumindu-l, totodată, pentru nedemnițitul său atașament față de revistă. Deci, lăsa câteva dintre datele primite de la cititorul timișorean: în cele 261 numere apărute, în intervalul aprilie 1967-decembrie 1985, au fost tipărite peste 4 200 articole, semnate de aproximativ 2 850 autori români și străini. În perioada 1971-1985, revista a organizat 27 conferințe (ultimul în curs de desfășurare), la primele 26 luind parte 298 487 concurenți, dintre care 125 517 au răspuns exact la toate cele 738 de întrebări.

ABONATUL OCTOGENAR

Cititorul și colaboratorul nostru ing. NICOLAE BOGLUT, din com. Ucuriș, jud. Bihor, ne scrie despre un statutor cititor și popularizator al revistei noastre: La cei peste 80 ani ai săi, învățătorul pensionar

Curier școlar

STATORNICI PRIETENI AI REVISTEI

Primin noi vești de la cititorii și corespondenții noștri din școli și institute de învățământ superior, cărora le-am pus la dispoziție această rubrică deschisă dialogului între ei și redacție.

● Din Roman, CIPRIAN BUMBUL, clasa a VIII-a, Școala generală nr. 7, ne împărtășește pasiunea sa pentru istorie, pentru revistă, precum și faptul că participă cu multă plăcere la olimpiadele de istorie. Succes, în continuare, prietene!

● LOREDANA-ELENA DRONDOR, de la Liceul Industrial nr. 2, din Tirgu Jiu: Îmi place foarte mult să citesc Magazinul Istoric, istoria fiind pasiunea mea. Din paginile revistei mi-am îmbogățit mult cunoștințele de istorie. Am început să particip, de asemenea, la concursurile organizate, pe care le găsesc foarte atractive.

● Prof. C.A. PROTOPOPESCU, din Strehaia, ne scrie despre împlinirea a 150 ani de la înființarea Școlii generale cu clasele I-X din Strehaia, care și-a început activitatea la 31 octombrie 1838, cu un număr de 69 elevi. În cele 15 decenii de existență, pe băncile școlii au trecut 85 586 elevi, care au urmat lecțiile predate de 101 învățători și 114 profesori. Din rândul absolvenților ei, au ieșit 73 medici și farmacisti, 151 profesori, 168 ingineri, 57 economiști, 21 juriști, 23 ofițeri, 35 învățători, numeroase alte cadre cu studii medii, marea majoritate a acestora făcându-și studiile în anii socialismului.

● Un statutor cititor al revistei noastre este și CORNEL CIRES, din clasa a VIII-a a Școlii generale nr. 19, din Timișoara, care urmărește Magazinul Istoric încă de pe când învăța în clasa a IV-a.

● Frumoase vești primim și de la membrii ECHIPAJULUI PIONIERESC „DACIA FELIX”, de la Școala generală cu clasele I-VIII, din com. Chendrea, jud. Sălaj, care, în cadrul concursurilor expeditiilor pionieresti, din vara anului 1988, au primit trofeele republicane „Miorița” și „Pana de bronz”.

Felicitări, dragi prieteni din Chendrea.

● Despre activitatea cercului de istorie din cadrul Liceului Industrial nr. 7 din Buzău, ne scrie EUGENIU STĂNESCU, din clasa a XII-a. Astfel, între altele, în anul 1988, un grup de membri ai cercului, condus de prof. Doina Ciobanu, a întocmit un Ghid școlar al locurilor istorice și colecțiilor muzeale din județul Buzău, care, după cum scrie corespondentul nostru, urmărește atragerea a cît mai multor tineri iubitori de istorie în cunoașterea istoriei locale. Lucrarea a primit premiul I la sesiunea de referate și comunicări ale elevilor, faza județeană.

În felicităm călduros pe toți cei care ne-au împărtășit din bucuriile succeselor lor, mulțumind totodată tuturor celor care ne-au scris.

Așteptăm, în continuare, dragi prieteni, vești de la voi, despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre difuzarea revistei, despre abonamentele din școala voastră, despre prietenii și colegii care au colecții complete Magazin Istoric sau se evidențiază în popularizarea revistei.

NISTOR STATNIC este un pasionat prieten al Magazinului Istoric, a cărei colecție completă o are de la primul număr, din aprilie 1967, și pe care, cu dragă inimă, o pune la dispoziția altor îndrăgostiți de istorie din comuna noastră. Astfel, cu sprijinul său, am reușit mai mulți cititori de aici să participăm la concursurile organizate de revistă, dînd răspunsuri exacte tuturor întrebărilor. De câteva ori, ne-am aflat și pe lista câștigătorilor.

Reînnoindu-și abonamentul la revistă an de an, octogenarul învățător constituie un frumos exemplu pentru mai tinerii cititori de la noi din comună.

Felicitări și cele mai bune urări, stimate tovarășe Nistor Statnic.

TRICOLORUL

Prof. DORU NISTOR, din Craiova, după ce ne mărturisează că este un statutor cititor al Magazinului Istoric, pe care îl apreciez, ne trimite

două note istorice: una referitoare la Barbu Bălcescu, tratele mai mile al lui Nicolae Bălcescu, care în anul 1874-1875 a fost primar al Craiovei; cealaltă, privind măsurile luate de Guvernul provizoriu la 1848 în legătură cu stabilirea culorilor drapelului național, așa cum au fost fixate printr-un Decret apărut în publicația învățătorului satului, an V, nr. 15, din 1 august 1848: „Stindardele vor fi tricolore — se arată în Decret. Culoarele sînt albastru închis, galben deschis și roșu carmin. Lîngă lemn vine albastru, apoi galben și roșu fiind”.

Învățătorul satului, precizează corespondentul nostru, era scosă sub îndrumarea lui Petruche Poenaru, „inspectorul școlilor”, fiind una dintre cele mai răspândite publicații din Țara Românească. În colecțiile Bibliotecii județene din Craiova se află mai multe exemplare din această gazetă pașoptistă.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puțuri May Day 1939. Bucharest's Greatest Demonstration against Fascism and War • M.C. Stănescu 1941-1944. The R.C.P. — the Maker of the National Consensus Policy • E. Alexandrescu, M. Șimon A Unique Neolithic Art Representation: the Statuary Group of Sultana • V. Jinga A Genuine Peasant War: Bobilna, 1437 • R. McNally (USA), C.R. Stălcu Again on the Romanian Lands' Resistance under the Rule of Vlad the Impaler • G. Bengescu Vasile Alecsandri as a Diplomat • G. Ștrempel The Romanian Manuscripts Treasury • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (VII) • In Bucharest, 50 Years Ago • Gh. David Historical Itinerary. From Vilcele to Malnaș Băi

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puțuri Le 1er Mai 1939. La grande manifestation de Bucarest contre le fascisme et la guerre • M.C. Stănescu 1941-1944. Le P.C.R. — le réalisateur de la politique du consensus national • E. Alexandrescu, M. Șimon Un exemplaire unique de l'art néolithique: le groupe statuaire de Sultana • V. Jinga Une authentique guerre paysanne: Bobilna, 1437 • R. McNally (États-Unis), C.R. Stălcu A nouveau sur la résistance des pays roumains sous le règne de Vlad l'Empereur • G. Bengescu Vasile Alecsandri — diplomate • G. Ștrempel Le trésor des manuscrits roumains • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (VII) • A Bucarest, il y a 50 ans • Gh. David Itinéraire historique. De Vilcele à Malnaș Băi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь 1 мая 1939. Большая демонстрация против фашизма и войны в Бухаресте • М.К. Стănescу 1941-1944. РКП — творец политики национального согласия • Е. Александреску, М. Шимон Единичный экземпляр неолитического искусства: групповая статуя в Султана • В. Жинга Подлинная крестьянская война: Бобылна, 1437 • Р. МакНалли (США), К.Р. Стайку Снова о сопротивлении румынских княжеств под владычеством Влады Цепеша • Г. Бенджеску Василе Александри — дипломат • Г. Штремпел Сокровище румынских рукописей • Е. Преда 1938-1940. Виктор Славеску — дневник (VII) • В Бухаресте 50 лет тому назад • Г. Давид Исторический маршрут. От Вилчеле до Малнаш Бăй

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puțuri 1. Mai 1939. Die grosse antifaschistische und Antikriegsdemonstration von Bukarest • M.C. Stănescu 1941-1944. Die RKP — der Begründer der Politik des nationalen Konsens • E. Alexandrescu, M. Șimon Ein Unikat neolithischer Kunst: die Gruppe von Statuen aus Sultana • V. Jinga Ein richtiger Bauernkrieg: Bobilna, 1437 • R. McNally (USA), C.R. Stălcu Von neuem über den Widerstand der rumänischen Länder unter Vlad der Pfähler • G. Bengescu Vasile Alecsandri als Diplomat • G. Ștrempel Der Schatz der rumänischen Handschriften • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen (VII) • In Bukarest vor 50 Jahren • Gh. David Reise durch die Geschichte. Von Vilcele nach Malnaș Băi

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Puțuri El 1° de Mayo de 1939. La grande manifestación de Bucarest antifascista y contra la guerra • M.C. Stănescu 1941-1944. El Partido Comunista Rumano — forjador de la política del consentimiento nacional • E. Alexandrescu, M. Șimon El grupo estatuario de Sultana, piezas únicas del arte neolítico • V. Jinga Una auténtica guerra campesina: Bobilna, 1437 • R. McNally (EE. UU.), C.R. Stălcu De nuevo sobre la resistencia de los principados rumanos bajo Vlad el Empalador • G. Bengescu Vasile Alecsandri — diplomata • G. Ștrempel El tesoro de los manuscritos rumanos • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (VII) • En Bucarest hace 50 años • Gh. David Itinerario histórico. Desde Vilcele hasta Malnaș Băi

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

